

Kärnavfall

– demokrati och vetenskap

*Rapport från ett seminarium om beslutsfattande inför
anläggande av ett slutförvar för använt kärnbränsle,
Gimo 7–8 april 2003*

*Rapport från Statens råd för kärnavfallsfrågor
(KASAM)*

Stockholm 2004

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2004:99

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 2003.

– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren kan beställas hos:
Information Rosenbad
Regeringskansliet
103 33 Stockholm
Fax: 08-405 42 95
Telefon: 08-405 47 29
www.regeringen.se/propositioner/sou/pdf/remiss.pdf

Omslag: "Landskap", textil av Maria Triller
Foto: Tord Lund

Tryckt av Edita Norstedts Tryckeri AB
Stockholm 2004

ISBN 91-38-22220-5
ISSN 0375-250X

Förord

De förstudier, platsundersökningar och samråd inför anläggandet av ett slutförvar för använt kärnbränsle som Svensk Kärnbränslehantering AB (SKB) bär ansvar för, har inneburit och kommer fortsättningsvis att kräva ett stort engagemang och ansvarstagande även för de berörda kommunerna.

Det yttre händelseförloppet under SKB:s förstudier i kommunerna finns skildrat i rapporten (SOU 2002:46) *Plats för slutförvaring av kärnavfall – Förstudier i åtta kommuner*. Den rapporten utgavs av regeringens särskilde rådgivare inom kärnavfallsområdet, vars verksamhet upphörde vid utgången av juni 2002.

KASAM, Statens råd för kärnavfallsfrågor, har önskat ge tillfälle till att fördjupa denna beskrivning av kommunernas förstudiearbete samt att komplettera den med en analys av olika demokratifrågor som har aktualiserats i kommunerna under arbetet med kärnavfallsfrågan. Därför anordnade KASAM i april 2003 ett seminarium för att belysa dessa frågor. Seminariet gavs rubriken *KÄRNAVFALL – Demokrati och vetenskap – Om beslutsfattande inför anläggande av ett slutförvar för använt kärnbränsle*. Den fråga som ställdes i inbjudan lød: ”Hur hanterar man på kommunal nivå frågor som ligger i skärningspunkten mellan principer för demokratiskt beslutsfattande och principer som tillämpas inom vetenskapen för att fastställa vad som är korrekt eller vetenskapligt grundat?”

Till seminariet inbjöds kommuner, organisationer och myndigheter med ingående erfarenheter från förstudiearbetet.

Programmet (*bilaga 1*) var upplagt kring två sessioner. Under rubriken *Plats för slutförvaring av kärnavfall – erfarenheter i förstudiekommunerna* redogjorde nyckelpersoner från förstudiekommunerna för sina personliga erfarenheter. Som inspirationskälla hade alla föredragshållare fått en lista på femton olika frågeställningar, fördelade på fyra block (*bilaga 2*). Samtliga föredragshållare ombads att ta upp åtminstone någon frågeställning inom varje block. Eftersom tiden för varje muntlig presentation måste begränsas fanns möjlighet att vara mer utförlig i en skriftlig version.

Den andra sessionen hade rubriken *Slutsatser om demokratiskt beslutsfattande i komplexa frågor*. Den inleddes med bidrag av personer som varit eller är aktiva i rikspolitiken och avslutades med en paneldiskussion mellan forskare och företrädare för dagens platsundersökningskommuner.

Denna rapport innehåller främst redigerade utskrifter av anföranden vid seminariet och, i några fall, även skriftliga bidrag. KASAM beklagar den långa tiden mellan seminariet och publiceringen av rapporten. Det är emellertid min övertygelse att rapporten trots detta skall upplevas som intresseväckande. Den skall också ses som ett komplement till den framställning av kommunerna som en av huvudaktörerna i kärnavfallsfrågan som ingår i KASAM:s i juni 2004 avgivna rapport om kunskapsläget på kärnavfallsområdet.

Stockholm i augusti 2004

Kristina Glimelius
Ordförande

KASAM har för närvarande följande sammansättning:

Ledamöter

Kristina Glimelius (ordf.), professor, SLU, genetik och växtförädling

Rolf Sandström (vice ordf.), professor, KTH, materialteknologi

Lena Andersson-Skog, professor, Umeå universitet, ekonomisk historia

Carl Reinhold Bråkenhielm, professor, Uppsala universitet, teologi

Willis Forsling, professor, Luleå tekniska universitet, oorganisk kemi

Tuija Hilding-Rydevik, docent, Nordregio, miljö och planeringsprocesser

Gert Knutsson, professor em., KTH, hydrogeologi

Inga-Britt Lindblad, professor, Umeå universitet, media och kommunikation

Sören Mattsson, professor, Lunds universitet, radiofysik

Marie Nisser, professor em., KTH, industriminnesforskning

Jimmy Stigh, professor, Göteborgs universitet, geologi

Sakkunniga

Hannu Hänninen, professor, Tekniska högskolan i Helsingfors, maskinteknik

Olof Söderberg, fil.dr.

Expert

Sören Norrby, fil.mag.

Sekreterare

Mats Lindman, fil.mag.

Innehåll

Inledningsanförande	9
<i>(Kristina Glimelius)</i>	

Session I Plats för slutförvaring av kärnavfall – erfarenheter i förstudiekommunerna	17
---	-----------

Vad hände – kärnavfallsfrågans behandling i förstudiekommunerna (<i>Olof Söderberg</i>)	19
Storumans kommun (<i>Runar Frohm</i>)	33
Malå kommun (<i>Arne Hellsten</i>)	39
Älvkarleby kommun (<i>Lars Skytt</i>)	48
Tierps kommun (<i>Bengt-Olov Eriksson</i>)	51
Östhammars kommun (<i>Birger Norén</i>)	56
Nyköpings kommun (<i>Carl-Åke Andersson</i>)	60
Hultsfreds kommun (<i>Sievert Bergström</i>)	66
Oskarshamns kommun (<i>Torsten Carlsson</i>)	70
SOS-Tierp (<i>Kenneth Gunnarsson</i>)	79
Avslutande kommentar (<i>Britt-Marie Drottz Sjöberg</i>)	97

Session II Slutsatser om demokratiskt beslutsfattande i komplexa frågor	101
--	------------

Reflektioner kring kärnavfallsfrågans utveckling från början av 1970-talet till idag (<i>Olof Johansson</i>)	103
Synen på kärnavfallsfrågan idag (<i>Sinikka Bohlin</i>)	107

Demokratin i teknikens tidevarv – styrman eller städgumma (<i>Camilla Odhnoff</i>)	115
Vad främjar en fortsatt demokratisk process i kärnavfallsfrågan, var finns fallgroparna? Erfarenhetsåterföring till andra stora projekt? (<i>Paneldiskussion med inlägg från övriga deltagare</i>)	121
Avslutningsord	137
(<i>Kristina Glimelius</i>)	

Bilagor

1. Program	141
2. Frågeställningar	145
3. Översikt över kärnavfallsfrågans behandling i åtta kommuner	149
4. Deltagarförteckning	151

Inledningsanförande

*Kristina Glimelius
Ordförande, KASAM*

Varmt välkomna till KASAM:s "Gimoseminarium" med titeln *Demokrati och vetenskap – Om beslutsfattande inför anläggande av ett slutförvar för använt kärnbränsle.*

KASAM, Statens råd för kärnavfallsfrågor, har som uppgift att utreda frågor om kärnavfall och avställning av kärntekniska anläggningar och att lämna regeringen och vissa myndigheter råd i dessa frågor. I KASAM:s verksamhet ingår även den viktiga uppgiften att erbjuda ett forum för allmänheten och kommunala beslutsfattare och sakkunniga experter att diskutera kärnavfall och därtill anknutna frågor. En tydlig koppling till detta har frågor som rör demokrati och beslutsprocessen, ett område som KASAM ledan länge har intresserat sig för och som tack vare min företrädares, Camilla Odhnoffs, engagemang hamnat högt upp på KASAM:s agenda. Det är mig ett stort nöje att hälsa Camilla mycket varmt välkommen till vårt seminarium. Den roll Camilla spelat när det gäller KASAM:s etablering och acceptans i dessa frågor, och samtliga frågor som KASAM har ansvar för, kan inte nog beaktas och uppskattas. Vi kommer imorgon att få höra ett inlägg av Camilla om demokratin i teknikens tidevarv.

Vi kan, genom titlarna på de seminarier och diskussioner som KASAM tidigare anordnat, klart konstatera att KASAM har engagerat sig för dessa frågor. Tre exempel:

- *Ett internationellt KASAM-seminarium om miljökonsekvensbeskrivningar och dess roll i beslutsprocessen inför slutförvaringen av kärnavfall (Luleå oktober 1994),*

- *Ett KASAM-seminarium om beslutsprocessen i samband med lokaliseringen av ett slutförvar för använt kärnbränsle (Umeå april 1997),*
- *Ett KASAM-seminarium om nuets ansvar och kommande generationers frihet, där bland annat ett panelsamtal rörde demokratisk delaktighet i beslut om framtiden (det s.k. Anne-Marie Thunberg seminariet i Sigtuna maj 2001).*

Svensk Kärnbränslehantering AB (SKB), dess roll och ansvar

Kärnkraftsindustrin har genom Svensk Kärnbränslehantering AB (SKB) ansvaret för att förstudier, platsundersökningar och samråd genomförs inför anläggandet av ett slutförvar för använt kärnbränsle. Dessa aktiviteter har inneburit och kommer fortsättningsvis att kräva ett stort engagemang och ansvarstagande även för de berörda kommunerna. Att SKB för en dialog som är öppen och informativ med allmänhet och kommunernas representanter är därför en nödvändighet. Jag vill i detta sammanhang även betona att det har varit mycket intressant för mig att på plats i förstudiekommunerna få ta del av SKB:s arbeten och information. Detta gäller även de rapporter som SKB sammanställt. Det är därför mycket angeläget att SKB kan delta i KASAM:s seminarier och jag vill varmt välkomna SKB:s verkställande direktör Claes Thegerström.

SKB:s forsknings- och utvecklingsarbete har lett till, och kommer även i fortsättningen att leda till, upprepade *valsituationer av vetenskaplig/teknisk art*. SKB har genomfört förstudier i åtta kommuner under de senaste tio åren. Valet av platser, eller kandidatområden, för närmare undersökningar utgör led i den fortsatta platsvalsprocessen enligt vad regeringen har föreskrivit. Detta finns redovisat i den så kallade FUD-K-rapporten som SKB presenterade i december 2000.

Även kommunerna har ställts inför *valsituationer – av främst politisk art*, i samband med SKB:s förstudiearbete. Kommunernas sätt att hantera kärnavfallsfrågan i detta inledande skede, innan

miljöbalkens regler om samråd har börjat tillämpas, har varit mycket olika. Det gäller även formerna för kommunernas ställningstaganden. En sak är emellertid klar: Kommunernas beslut, eller i vissa fall ställningstaganden utan formella beslut, har fått en avgörande betydelse för SKB:s fortsatta platsvalsarbete. De platsundersökningar som SKB nu börjat genomföra i Forsmarksområdet i Östhammars kommun och Simpevarpsområdet i Oskarshamns kommun sker enligt kommunfullmäktiges beslut i dessa båda kommuner.

Kommunernas roll och arbete

Syftet med detta KASAM-seminarium är att fördjupa beskrivningen av kommunernas förstudiearbete samt att komplettera den med en analys av olika demokratifrågor som har aktualiserats i kommunerna under arbetet med kärnavfallsfrågan. – Hur hanterar man på kommunal nivå frågor, som ligger i skärningspunkten mellan principer för demokratiskt beslutsfattande och principer som tillämpas inom vetenskapen, för att fastställa vad som är korrekt eller vetenskapligt grundat?

Seminarieriktat sig främst till kommuner, organisationer och myndigheter som varit eller kommer att bli berörda av SKB:s förstudier/platsundersökningar. Det yttre händelseförloppet i dessa kommuner finns skildrat i den relativt nyligen utkomna rapporten (SOU 2002:46) *Plats för slutförvaring av kärnavfall – Förstudier i åtta kommuner*, som f.d. särskilde rådgivaren Olof Söderberg kommer att redogöra för.

Därefter, som framgår av programmet för seminariet, kommer redogörelser från de åtta förstudiekommuner som varit med i bilden under 1990-talet att presenteras. Det är glädjande för mig att hälsa representanter från samtliga kommuner varmt välkomna till seminariet. Ert arbete och de processer som legat bakom Era beslut och ställningstagande är av utomordentligt stort värde att ta del av. Era redogörelser utgör själva grunden till detta seminarium.

Jag vill betona att det är fråga om utvalda ”nyckelpersoner”, som kommer att redovisa sin personliga syn på det som skedde i kommunen. Deras bild behöver med andra ord inte nödvändigtvis överensstämma med kommunens officiella syn. Bland dessa framträdande kommunpolitiker och före detta kommunpolitiker återfinns vi en nyckelperson från var och en av de aktuella kommunerna. Från Storuman deltar Runar Frohm, från Malå Arne Hellsten, från Älvkarleby Lars Skytt, från Tierp Bengt-Olov Eriksson, från Östhammar Birger Norén, från Nyköping Carl-Åke Andersson, från Hultsfred Sievert Bergström och från Oskarshamn Torsten Carlsson.

KASAM har som tradition att bjuda in kritiskt inställda, eller oliktankande, grupper i samhället till dialog och vill mot den bakgrunden visa sin uppskattning av att Kenneth Gunnarsson medverkar i seminariet. Kenneth Gunnarsson har tills helt nyligen varit ordförande i SOS-Tierp, och har i den egenskapen varit mycket aktiv i Tierps kommun under förstudieskedet. Från KASAM beklagar vi att miljöorganisationerna endast är representerade av en person. KASAM har bjudit in två lokala miljöorganisationer från vardera Oskarshamns och Östhammars kommuner, dvs. de båda platsundersökningskommunerna. KASAM har även vänt sig direkt till vissa personer inom miljöorganisationerna som tidigare varit aktiva i förstudiekommunerna. Av olika skäl har dessa personer inte kunnat komma till seminariet.

Riksdag och regering

I ett demokratiskt beslutsfattande kommer självklart riksdag och regering att vara involverade. Till detta seminarium i Gimo har vi bjudit in två personer som kan ses som representanter för dessa organ. Olof Johansson är f.d. statsråd (c) och mycket aktiv debattör och med stort engagemang när det gäller kärnkraftsfrågan. Varmt välkommen till vårt seminarium och tack för att Du deltar med en presentation med titeln ”Reflektioner kring

kärnavfallsfrågans utveckling från början av 1970-talet till idag”. Som en representant från riksdagen hälsar jag Sinikka Bolin (s) likaledes varmt välkommen och ser fram emot Din presentation ”Synen på kärnavfallsfrågan idag”. Att ta del av Era perspektiv är av stort intresse inför paneldiskussionen och ger oss möjlighet till reflektioner om hur synen på kärnavfallet ser ut idag hos några av våra parlamentariker.

Tidigt samråd och utökat samråd

Vi är nu på väg in i en ny samrådsfas med SKB som ansvarig initiativtagare enligt miljöbalkens bestämmelser. SKB har under år 2002 hållit så kallade tidiga samråd med enskilda särskilt berörda och länsstyrelsen med avseende på ett eventuellt anläggande av ett slutförvar för använt kärnbränsle vid Simpevarp eller Forsmark. Det som nu står för dörren är att SKB kommer att bjuda in till så kallade utökade samråd med avseende på dessa båda lokaliseringalternativ.

De berörda kommunerna, liksom myndigheterna, miljöorganisationerna och allmänheten, blir då samrådsparter till SKB. Kommunernas företrädare får då anledning att genom sin kompetens och sina kunskaper tillföra kommunspecifika uppgifter till diskussionerna om en eventuell lokalisering av ett slutförvar för använt kärnbränsle. De har även till uppgift att bevaka kommunens och kommunmedborgarnas intressen. Kommunerna får därmed en allt mer framträdande roll.

Kommunens inställning kommer också att ha stor eller kanske till och med direkt avgörande betydelse vid regeringens framtida tillståndsprövning enligt miljöbalken. Regeringen måste ju, enligt de bestämmelserna, inhämta kommunens medgivande innan man tillåter en detaljundersökning.

Innehållet i den utdelade rapporten (SOU 2002:46) *Plats för slutförvaring av kärnavfall?* utgör en del av underlaget för detta seminarium. Vid arbetet med denna bok framkom behovet av en

djupare analys av händelserna under förstudiefasen. Genom denna tanke föddes detta KASAM-seminarium.

Inför morgondagens diskussion har vi bland annat ställt oss frågorna:

- Vad främjar en fortsatt demokratisk process i kärnavfallsfrågan, var finns fallgroparna?
- Vilken nytta kan vi ha av erfarenheterna från kärnavfallsprojektet i andra stora komplexa projekt i samhället och vice versa?
- Vilka slutsatser kan vi dra om demokratiskt beslutsfattande i komplexa frågor?

För mig är inte minst de två sistnämnda frågorna angelägna att betona. Vi kan lära från det arbete som skett och pågår när det gäller beslutsprocessen för hanteringen av kärnkraftsavfallet och använda oss av den kunskapen när det gäller andra svåra beslut. Min roll som ordförande i KASAM är nog för många svår att förstå och kanske även acceptera. Jag har ingen tidigare erfarenhet av frågor som rör kärnkraftsavfall och har heller inte någon koppling till parlamentariska organ. Att jag fick, och även antog, utmaningen att ställa upp som ordförande kan kanske ses mot bakgrund av det arbete jag bedriver som forskare vid SLU, nämligen inom genetik och växtförädling, specifikt genteknik. Här finns många svåra frågor att ta ställning till, som anknyter till det svåra beslutsfattande som rör kärnkraftsavfallet och dess hantering. Att få en breddning till andra aktuella frågor som också utgör för samhället svåra ställningstaganden kan ha sitt värde och sin bäring. För min egen del har det definitivt stor betydelse.

Jag ser fram emot den paneldiskussion som vi kommer att avsluta seminariet med imorgon. Vid detta kommer, förutom de som varit aktiva som presentatörer tidigare, ytterligare två kommunföreträdare att delta¹, nämligen de nuvarande kommun-

---

¹ Peter Wretlund fick förhinder att delta i diskussionen och ersattes av Torsten Carlsson, tidigare ordförande i kommunstyrelsen i Oskarshamn.

styrelseordförandena Margareta Widén-Berggren från Östhammars kommun och Peter Wretlund från Oskarshamns kommun. Ett varmt välkommen till Er båda! Detta gäller även professor Lennart Sjöberg från Centrum för riskforskning, Handelshögskolan i Stockholm. (Professor Gunnar Broberg i idé- och lärdoms historia från Lunds universitet kommer enligt programmet att medverka vid paneldebatten, men har tyvärr meddelat förhinder). Att få ta del av Era synpunkter och även från de ledamöter från KASAM som ingår i panelen kommer att ge debatten värdefulla dimensioner.

Vi har ett arv att förvalta från våra förfäder till våra barnbarnsbarn. Arvet sträcker sig oändligt över generationsgränserna. Detta kräver att vi med all tänkbar kunskap och klokhets bör analysera de områden som på ett eller annat sätt påverkar detta arv. Vi har ett ansvar för framtiden, men vi måste också fatta beslut. Att inte fatta beslut är också att fatta beslut – och då gör kanske någon annan det för vår räkning. Vi måste lära oss att hantera de svåra frågor som ligger i skärningspunkten mellan principer för demokratiskt ställningstagande och principer som tillämpas inom vetenskapen för att fastställa vad som är korrekt eller vetenskapligt grundat. Det kanske är den svåraste rollen vi har som medborgare i ett samhälle. Men vi kan inte bara blunda och gömma oss och stoppa huvudet i sanden!

Session I   Plats för slutförvaring av
kärnavfall – erfarenheter
i förstudiekommunerna

Vad hände? Kärnavfallsfrågans behandling i förstudiekommunerna

Olof Söderberg
Sakkunnig, KASAM

Som bakgrund för de följande framställningarna av nyckelpersoner i de åtta kommuner där SKB under perioden 1993–2000 bedrev förstudier ska jag kort erinra om förloppet. Jag bygger min framställning i huvudsak på vad som har publicerats hösten 2002 i rapporten (SOU 2002:46) *Plats för slutförvaring av kärnavfall?* Naturligtvis måste jag utelämna åtskilligt. Min framställning gör exempelvis inte alls rättvisa åt det omfattande granskningsarbete som under denna tid skedde – och fortfarande äger rum – av Statens kärnkraftinspektion (SKI), Statens strålskyddsinstitut (SSI) och KASAM samt av många andra aktörer. Inte heller gör framställningen rättvisa åt den formella och informella dialog som ägt rum mellan aktörerna.

Alla deltagare har fått ett exemplar av en översiktlig tidsplan i A3-format ("Översikt över kärnavfallsfrågans behandling i åtta kommuner"¹, jfr vidstående sida samt inlägg i A3-format).

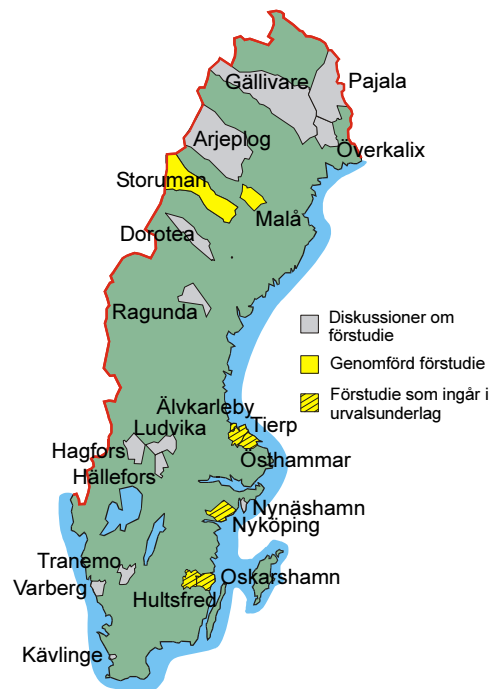
Det skeende som kommer att belysas kan sägas ha inletts i oktober 1992. Då redovisade SKB i ett brev till landets kommuner det arbete som pågick med att finna en lämplig plats för ett djupförvar för använt kärnbränsle (stjärnmarkeringen högst upp till vänster i tablån). I brevet "inbjöds" kommunerna att medverka i detta arbete. Jag tror det är rätt att säga att brevet markerade övergången från en mer teknik- och vetenskapsorien-

---

¹ Den tidsplan som återges i föreliggande rapport från seminariet och som inlägg i A3-format är ytterligare bearbetad jämförd med den bild som delades ut till seminariedeltagarna.

terad platsvalsprocess till ett skede där ökad vikt måste fästas vid de närmast berörda medborgarnas synpunkter. Och detta skede har sedan präglats av krav på allt större öppenhet och ”transparens” – krav som ställts både av SKB på den egna verksamheten och på SKB av regering, tillsynsorgan, kommuner och den allmänhet som känner sig berörd.

Brevet från SKB ledde under de närmast följande åren fram till mer eller mindre ingående kontakter med ledningarna i ett antal kommuner – alla har vi ju många gånger sett nedanstående karta.

Källa: SKB.

Det har naturligtvis under årens lopp också förekommit kontakter mellan SKB och andra kommuner än de som namngivits på den kartbilden. Men det blev som bekant åtta förstudiekommuner under en 10-årsperiod.

Händelseförloppet under dessa tio år kan delas in i fyra etapper.

Etapp 1 (hösten 1992 – våren/sommaren 1995)

Diskussionerna mellan SKB och *Storumans* kommun hade i mitten av år 1993 lett fram till ett positivt ställningstagande från kommunens sida till att låta SKB genomföra en förstudie i kommunen. Beslutet fattades av kommunens fullmäktige med siffrorna 24–12 och 5 nedlagda. Frågan var alltså omstridd – och splittringen gick inte efter några partigränser. Fullmäktigebeslutet innehöll ett antal villkor, bl.a. att resultatet av förstudien skulle följas av en lokal folkomröstning.

SKB kom igång med förstudien hösten 1993 och presenterade sitt resultat våren 1995. Kommunledningen avsåg att låta genomföra en fristående granskning av förstudien, innan en folkomröstning anordnades. Men opinionsläget inom kommunen föranledde fullmäktige att i februari 1995 besluta anordna folkomröstning utan att genomföra en sådan granskning. Som är väl bekant blev det sedan folkomröstning i september 1995 (i samband med det första valet till EU-parlamentet). På frågan ”Skall Svensk Kärnbränslehantering AB få fortsätta söka slutförvaringsplats i Storumans kommun” svarade 71 % NEJ och 28 % JA. Ett valdeltagande om 73 % innebar att opinionsläget bara kunde tolkas på ett sätt. Med utgångspunkt från den ”frivillighetsprincip” som SKB hade anslutit sig till i och med sitt initiativ i oktober 1992 hade frågan om fortsatta undersökningar i Storumans kommun fallit.

Den andra kommunala aktören under detta första skede var *Malå* kommun. Inledande kontakter under sommaren 1993 ledde i november 1993 fram till ett positivt ställningstagande till en

förstudie också av fullmäktige i Malå. Men majoriteten var den knappast tänkbara – ordförandens utslagsröst fällde avgörandet. Förstudien kom emellertid igång i början av år 1994 och en preliminär lägesrapport var färdig i maj 1995. Slutrapport från förstudien presenterades i mars 1996 – men då har vi kommit in i etapp 2 av skeendet. Jag återkommer inom kort till den fortsatta händelseutvecklingen i Malå.

Erfarenheterna åren 1993, 1994 och första delen av år 1995 tydde klart på att SKB måste ta nya initiativ för att kunna få till stånd fler förstudier. Men händelseutvecklingen ledde också till att tänkandet kring lokaliseringsdiskussionen utvecklades, till stor del i ett samspel mellan SKB, kommunerna och staten. Genom regler i 1984 års kärntekniklag fanns det ett viktigt instrument för denna utveckling, nämligen bestämmelserna om de s.k. FUD-program som SKB har att presentera vart tredje år. Dessa blir ju föremål för en bred granskning och debatt bland alla ”intressenter”. *Genom ställningstagande (i form av regeringsbeslut) till FUD-programmen kan regeringen ställa krav på SKB:s arbete. Detta har också skett.* Det är en form av strategisk påverkan av SKB:s arbete utan att frångå grundläggande principer om reaktorinnehavarnas ansvar för en säker lösning av frågorna kring kärnavfallet.

I det FUD-program som SKB presenterade i september 1992 aviserade bolaget dels ändringar i förhållande till tidigare planer om hur bolaget avsåg välja ut platser lämpliga för slutförvar, dels planer på att förlägga en inkapslingsanläggning i nära anslutning till det centrala mellanlagret för använt kärnbränsle (CLAB) i Oskarshamn. Just dessa planer kom att få särskild betydelse för utvecklingen i Oskarshamn, som jag återkommer till.

På grundval av vad som hade kommit fram vid granskningen av FUD-Program 92 uttalade regeringen i beslut i december 1993 att SKB borde komplettera programmet. Viktiga punkter var att SKB skulle redovisa

- kriterier och metoder som kan bilda underlag för val av platser för ett slutförvar,
- ett program för beskrivning av förutsättningar för konstruktion av inkapslingsanläggning och slutförvar,
- en analys av på vilket sätt olika åtgärder och beslut påverkar senare beslut inom slutförvarsprogrammet.

Ett regeringsbeslut som fattades i maj 1995 – på grundval av den komplettering av FUD-Program 92 som efterfrågats – innehöll följande viktiga ställningstaganden som syftade till ökad systematik i platsvalsprocessen.

- På förslag av SKB etablerades nuvarande terminologi: förstudier, platsundersökningar och detaljundersökning.
- Regeringen förutsatte att en framtida ansökan om tillstånd till detaljundersökning enligt naturresurslagen (senare 17 kap. Miljöbalken) skulle ha föregåtts av 5–10 förstudier och minst två platsundersökningar (överensstämde med vad SKB hade föreslagit).
- Regeringen bemyndigade Kärnkraftinspektionen att via berörd länsstyrelse betala ut högst 2 miljoner kronor till kommuner där SKB bedriver förstudier. Pengarna var avsedda att möjliggöra ”för berörd kommun att följa och bedöma samt lämna information i frågor som rör slutförvaring av använt kärnbränsle och kärnavfall”. Pengarna fick hämtas från det som idag kallas Kärnavfallsfonden. Ett beslut av liknande innebörd och som avsåg Oskarshamns kommuns arbete med frågorna om inkapslingsanläggning samt utvidgning av CLAB hade fattats av regeringen år 1994, men det beslut som fattades i maj 1995 innebar att en princip om stöd till förstudiekommuner fastställdes. Den principen gäller fortfarande, fastän den numera regleras i form av en förordning.
- Länsstyrelserna gavs ett allmänt samordnande ansvar dels för de kontakter med kommuner och statliga myndigheter som behövs för att SKB ska kunna ta fram underlag för en kommande miljökonsekvensbeskrivning, dels för åtgärder

som syftade till att säkerställa att kommunerna fick den information de behövde för att i sin tur lämna information till allmänheten.

Tiden tillåter inte att jag går närmare in på länsstyrelsernas arbete med platsvalsprocessen och med det viktiga samrådet under arbetet med MKB-frågorna – jag vill bara erinra om att det i SOU 2002:46 finns ett kapitel på temat ”Samspelet mellan kommun och länsstyrelse” (s. 265–273).

Däremot vill jag särskilt understryka betydelsen för hela det fortsatta skeendet av den ordning som infördes 1995 med ekonomiska bidrag från staten till berörda kommuner för att täcka dessas kostnader både för uppbyggnad av egen kompetens i frågan och för information till allmänheten.

Etapp 2 Våren/sommaren 1995 – våren 1998

Läget i början av år 1995 var alltså att förstudier de facto endast hade kunnat genomföras i två kommuner, och att det i dessa kommuner fanns en stark opinion mot en fortsättning.

Samtidigt hade SKB krav på sig från regeringen att ha genomfört 5–10 förstudier som underlag för ett senare urvalsförfarande. Och från kommunernas sida ökade kritiken mot regering och riksdag för att dessa inte var tillräckligt tydliga i sin inställning till den process som hade påbörjats. Den kritiken gick i stort sett ut på att rikspolitikerna överlämnade till kommunpolitiker runt om i landet att på egen hand hantera en fråga av nationell innebörd.

SKB:s åtgärd blev att under våren 1995 genomföra en särskild studie av förutsättningarna för att lokalisera ett slutförvar för använt kärnbränsle till någon av de fem kommuner i landet där det redan fanns kärntekniska anläggningar. Studien visade att fyra av dessa (undantaget var Kävlinge kommun med Barsebäcksverket) kunde ha lämpliga geologiska förutsättningar för

ett slutförvar. Preliminära kontakter med kommunledningarna tydde på en försiktigt positiv inställning till att gå vidare.

SKB inledde därför under sommaren 1995 diskussioner med företrädare för dessa fyra kommuner (Nyköping, Oskarhamn, Varberg och Östhammar). Diskussionerna med företrädare för Varbergs kommun avbröts dock på initiativ av dessa sedan ett mindre jordskalv inträffat kort före det att frågan skulle diskuteras av fullmäktige.

Men i övriga tre kommuner sattes en process igång, som dock fick väsentligt olika utformning i dessa kommuner och som kom att sluta först under *en tredje etapp* av förstudiearbetet.

Östhammars kommun ansåg sig inte behöva lång betänketid. Redan i juni 1995 beslöt fullmäktige med stor majoritet att SKB skulle få genomföra en förstudie. Arbetet kom igång snabbt och en preliminär version av en förstudierapport offentliggjordes hösten 1997. Ett utdraget granskningsförfarande i kommunens regi följde, varefter SKB i oktober 2000 presenterade sin slutrapport.

I *Nyköpings* kommun utmynnade diskussionerna i ett slags passivt ställningstagande till förmån för en förstudie. Frågan förelades aldrig fullmäktige – men kommunstyrelsen tillsatte en särskild grupp med uppgift att följa förstudien från kommunens sida. SKB:s preliminära förstudierapport presenterades i maj 1997. Även här blev det ett utdraget granskningsförfarande i kommunens regi med en slutrapport i oktober 2000.

Oskarshamns kommun hanterade frågan på ett annat sätt. Det var knappast en överraskning för kommunledningen att frågan ställdes. Ända sedan FUD-program 1992 – då SKB hade aviserat planer på en inkapslingsanläggning i anslutning till CLAB – hade kommunledningen börjat intressera sig på allvar för frågorna. En annan anledning var det projekt som SKB startade med utvidgning av CLAB-anläggningen. En kommunal kompetensutveckling inleddes och man lyckades också i januari 1994 få fram ett regeringsbeslut om bidrag med 2 miljoner kronor per år

under tre år till kommunen för att täcka kostnader för denna kompetensutveckling och tillhörande informationsarbete.

Ett ställningstagande av fullmäktige till SKB:s fråga sommaren 1995 om förstudie för ett djupförvar föregicks av en beredningstid på drygt ett år, varefter en stark majoritet i kommunen i augusti 1996 sade ja, under vissa detaljerade villkor. Efter fortsatta detaljdiskussioner mellan kommunen och SKB kunde bolaget starta förstudien sommaren 1997 och redovisa en preliminär version av förstudierapporten sommaren 1999. Kommunens granskning av den preliminära versionen tog ytterligare ett drygt år (sommaren 2000). SKB:s slutrapport publicerades i december 2000.

Men inom ramen för den andra etappen, som kan anses sträcka sig fram till någon gång under första halvåret 1998, hade ytterligare tre viktiga saker hunnit inträffa.

- Den första var att regeringen i maj 1996, på förslag av förstudiekommunerna, utsåg en s.k. nationell samordnare på kärnavfallsområdet med huvudsaklig uppgift att främja samordningen av de informations- och utredningsinsatser som berörda kommuner finner nödvändiga. I praktiken innebar uppgiften att en särskild resurs ställdes till både kommunernas och regeringens förfogande för samordning mellan de olika aktörerna – dock utan att dessas roller och ansvar ändrades i något som helst avseende.
- Den andra var att regeringen i december 1996 tog ställning till SKB:s FUD-program-95. Den viktigaste punkten i det beslutet – sett utifrån perspektivet av lokaliseringsprocessen – var nog uttalandet att SKB borde ”på ett mer ingående sätt än vad som gjorts redovisa de faktorer som bör styra valet av en plats lämplig för slutförvar...” Regeringen krävde alltså att SKB i nästa FUD-program skulle vara tydligare i fråga om hur bolaget avsåg göra det urval av platser som så småningom skulle leda fram till ansökan om viss plats för ett slutförvar.

- Den tredje viktiga händelsen var folkomröstningen i Malå kommun i september 1997, vilken ju ledde till att fortsatt lokaliseringsarbete med sikte på Malå kommun inte längre var aktuellt. I Malå var NEJ-majoriteten betydligt knappare än i Storuman, 54 % (samt 44 % JA). Ett valdeltagande om 87 % innebar att resultatets legitimitet inte kunde sättas ifråga.

SKB stod alltså i september 1997 med två pågående förstudier (Östhammar och Nyköping) samt en (Oskarshamn) som just hade inletts. Regeringen hade tydligt angett att 5–10 förstudier borde genomföras och dessutom krävt preciseringar i fråga om vilka faktorer som borde användas under den fortsatta urvalsprocessen. Regeringen hade – genom tillsättandet av den nationella samordnaren samt uttalanden i 1996 års regeringsbeslut med anledning av FUD 1995 – till någon del tillgodosett kritiken för bristande engagemang i frågan.

Ettapp 3 (Våren 1998 – senhösten 2000)

Ettapp 3 innebar att även grannkommuner till de två kärnkraftskommunerna Östhammar och Oskarshamn visade intresse för att bli föremål för förstudier. Jag tror man kan säga att opinionsläget bland de förtroendevalda i allt fler kommuner började svänga över till en mer positiv inställning till tanken på att samverka med SKB om en förstudie. Det stod också allt mer klart för många vad en förstudie innebar – och att provborringar först skulle bli aktuellt under ett senare skede, alltså vid en platsundersökning. Kanske bidrog också det faktum att en ny energiöverenskommelse kommit till stånd på riksplanet mellan s, c och v våren 1997. De nya energipolitiska riktlinjer som riksdagen fattade beslut om senare under det året innefattade bl.a. stängning av Barsebäck och borttagande av årtalet 2010 som slutpunkt för drift av svenska kärnkraftverk.

Parallella diskussioner våren 1998 mellan SKB samt Tierps respektive Hultsfreds kommuner ledde till ett mycket snabbt enhälligt positivt ställningstagande av Tierps kommunfullmäktige i juni 1998. SKB kom i gång med förstudien i januari 1999. En preliminär version av en förstudierapport var färdig ett år senare (januari 2000).

I *Hultsfred* tog man längre tid på sig att bereda ärendet, men i maj 1999 hade även fullmäktige där kommit fram till ett positivt ställningstagande. SKB:s arbete inleddes omedelbart därefter med resultat att en preliminär förstudierapport förelåg i april 2000.

Under det inledande skedet av arbetet i Tierps kommun visade det sig att ett utredningsalternativ förutsatte tillgång till hamn i *Älvkarleby* kommun. Diskussioner mellan SKB och kommunledningen ledde till att kommunen visade intresse för att SKB skulle utföra en fullständig förstudie även av Älvkarleby kommun. Ett fullmäktigebeslut av den innebörden fattades i juni 1999. SKB:s arbete med den förstudien pågick parallellt med förstudien i Hultsfred och den preliminära versionen av en förstudierapport förelåg i april 2000.

Våren 2000 fanns alltså preliminära versioner av sex förstudierapporter. I de tre "äldre" förstudiekommunerna pågick ett intensivt arbete med granskning, de tre "nya" förstudiekommunerna stod inför uppgiften att utföra denna granskning.

Inom ramen för etapp 3 hade SKB också under hösten 1998 lagt fram sitt *FUD-program 98*. Vid granskningen av det programmet framfördes från olika håll, inte minst av tillsynsmyndigheter och berörda kommuner, önskemål om att det måste skapas ökad klarhet kring hur resultatet av förstudierna skulle användas i det fortsatta sökandet efter en plats som kunde vara lämplig för ett slutförvar. Vidare framfördes krav både från SKB och från berörda kommuner på ökad tydlighet från regeringens sida när det gällde vilken metod som skulle användas för slutförvaringen. Det var en fråga som också hade starkt engagerat olika kritiker av hela platsvalsprocessen. Letandet efter en plats

måste ju ha som utgångspunkt åtminstone en arbetshypotes om vilken metod som skulle tillämpas.

Regeringens beslut i januari 2000 blev att SKB senast i nästa FUD-program (dvs. i september 2001) skulle prestera redovisningar i tre viktiga avseenden:

- Komplettera sin analys av alternativa systemutformningar. Den kompletteringen behövdes, ansåg regeringen, för att det skulle vara möjligt för regeringen att ange en viss metod som *planeringsförutsättning för platsundersökningar*.
- Redovisa en samlad utvärdering av slutförda förstudier
- Redovisa ett tydligt program för platsundersökningar

SKB inriktade nu stor kraft på att åstadkomma dessa kompletteringar och redovisningar redan före utgången av år 2000. Det innebar också att man önskade få fram slutversioner av alla förstudierapporter till denna tidpunkt och att dessutom då kunna presentera konkreta förslag om ”minst två platser” för platsundersökningar. Men det var inte bara SKB som fick arbeta intensivt – det gällde som bekant också för alla dem som var engagerade i de sex då aktuella förstudiekommunerna.

Etapp 4 (senhösten 2000 – våren 2002)

En fjärde etapp får anses ha börjat i och med att SKB i november 2000 offentliggjorde sitt förslag om platsundersökningar inom angivna områden i tre av kommunerna, som bekant i Oskarshamns, Tierps och Östhammars kommuner. I förslaget ingick också vissa kompletterande studier dels inom Älvkarleby kommun (kopplat till platsundersökningen i Tierps kommun), dels inom Nyköpings kommun. SKB begärde nu att berörda kommuner skulle ta ställning till dessa förslag. Någon månad senare redovisade bolaget den komplettering till FUD-program 98 som regeringen begärt. Detta dokument kom att ha arbetsnamnet *FUD-K*.

Samtliga förstudiekommuner hade redan tidigare gjort klart att de inte avsåg ta ställning till bolagets begäran förrän regeringen, efter sedvanligt remissförfarande och granskning av expertmyndigheter, tog ställning SKB:s redovisningar i FUD-K.

Regeringens beslut i frågan är daterat den 1 november 2001. Beslutet innebar dels att regeringen bedömde att *SKB borde använda KBS-3-metoden som planeringsförutsättning* för de platsundersökningar som nu skulle genomföras, dels att regeringen sade sig ha *”inget att erinra” mot att SKB inledde platsundersökningar inom föreslagna områden i de tre kommunerna.*

Det var alltså kommunernas sak att nu ta ställning. Men vilka kommuner var det?

Nyköpings kommun hade redan våren 2001 beslutat att man inte längre önskade delta i processen. Något förslag beträffande platsundersökning i Hultsfred fanns inte – men det framgick att SKB betraktade Hultsfreds som en slags reservalternativ. Älvkarleby kommun var emellertid berört av Tierpsalternativet. SKB behövde alltså ställningstaganden av de fyra kommunerna Oskarshamn, Tierp, Älvkarleby och Östhammar.

Östhammars fullmäktige sade snabbt ja till föreslagen platsundersökning. Det skedde i december 2001 och med röstsiffrorna 43–5. Efter ett ingående beredningsförfarande sade fullmäktige i Oskarshamn ja (utan votering men med en reservation) i mitten av mars 2002. Besluten både i Östhammar och i Oskarshamn är försedda med åtskilliga villkor.

I Älvkarleby var frågan uppe i fullmäktige under senare delen av mars 2002. 28 av 31 ledamöter var positivt inställda till Tierpsalternativet, i den del det berörde Älvkarleby kommun. Men i Tierps kommun var uppfattningarna starkt delade. Dessutom var tre av de fyra största partierna splittrade. De olika meningarna kom slutligen till tydligt uttryck vid fullmäktiges sammanträde i april 2002, då röstsiffrorna blev 25–23 till förmån för ett nej till platsundersökning (1 ledamot avstod med hänvisning till jäv).

Slutresultatet av dessa tio år i platsvalsprocessen har alltså som bekant blivit att platsundersökningar håller på att genomföras på

två platser. Och ”minst två platsundersökningar” är ju vad som varit målsättningen alltsedan år 1995. Men att det skulle vara så jobbigt att komma dit tror jag inte att vare sig SKB eller andra aktörer kunde föreställa sig i början av 1990-talet! Inte heller tror jag att någon ledande kommunpolitiker i början av 1990-talet kunde föreställa sig de svåra påfrestningar på det demokratiska förtroendekapitalet både hos det egna partiets väljare och hos andra väljare som ett engagemang i kärnavfallsfrågan visat sig föra med sig.

Diskussion och kommentarer

Claes Thegerström: Skildringen av skeendet under början av 1990-talet bör kompletteras med några upplysningar. Arjeplogs kommun var den första som röstade nej till en förstudie. Vi i SKB besökte Arjeplog redan innan vi hade lämnat FUD-Program 92 och det var där som begreppet ”förstudie” föddes. Bakgrunden var att chefen för gruvan i Laisvall – som stod inför nedläggning – och några kommunalpolitiker ville att vi skulle studera förutsättningarna för ett kärnavfallsförvar i de trakterna. Under diskussionen sade SKB:s dåvarande forskningschef Per-Erik Ahlström att ”vi börjar väl med någon slags förstudie för att kartlägga hur intressant detta kan vara”. Sedan gick processen i Arjeplog fram till en omröstning i fullmäktige som slutade med 14 nej och 13 ja. Det är också intressant att notera att dåvarande kommunalrådet undrade varför vi inte bara satte igång utan ville ha fram något slags kommunalt beslut först. Det var vi som insisterade på en viss legitimitet i kommunens ställningstaganden!

Olof Söderberg: Jag tror inte att skeendet i Arjeplog har redovisats tidigare². Däremot finns detaljerade skildringar av händelseförloppet i en annan kommun i Norrbottens län, nämligen Överkalix³.

---

² I samband med redigeringen av dokumentationen från seminariet har Olof Söderberg granskat minnesanteckningar han gjort från ett sammanträffande i Arjeplog november 1996 med kommunledningen där. Av anteckningarna framgår att frågan om en förstudie i Arjeplog aktualiserades sommaren 1992 av den s.k. företagaregruppen i Laisvall. Bakgrunden till den gruppens arbete var regeringens nej år 1988 till det s.k. överledningsprojektet (ett vattenkraftprojekt), vilket i sin tur hade följts av den av Arbetsmarknadsdepartementet tillsatta s.k. Arjeploggruppen med uppgift att skapa alternativa sysselsättningar i Arjeplog.

Vid nämnda sammanträffande fick Söderberg följande bild av vilka faktorer som varit avgörande för fullmäktigemajoritetens nej till tanken på en förstudie. Det i slutet av 1970-talet aktuella uranbrytningsprojektet Pleutajokk (ett projekt som drevs av LKAB och kärnkraftsindustrin) hade mött en stark lokal opposition. De risker med uranbrytning som då hade ventilerats hade gjort invånarna mycket skeptiska mot allt som kan avge strålning. Vidare uppfattade många att tanken var att utnyttja Laisvallsgruvan som deponi. Eftersom det var allmänt bekant vilka stora mängder vatten som måste pumpas upp från den gruvan var det lätt att framställa kärnavfallsprojektet som illa genomtänkt och allmänt omdömeslöst. Ett annat argument var att tanken på kärnavfallshantering inom kommunen inte var förenlig med tanken på ekoturism i Sveriges sista vildmark. Ytterligare ett argument var att invånarna i kommunen har tagit ansvar för landets elförsörjning genom omfattande vattenregleringar och inte skulle behöva känna något ansvar för kärnavfallet.

³ Den mest detaljerade skildringen finns i Evert Vedung & Patrik Olofsson, *Lokalsamhällets beslutsfattande om kärnavfallet – tre kommuner i norr*, SKI-rapport 97:38. Ett sammandrag av studien, som också behandlar kommunerna Malå och Storuman, har publicerats i Rolf Lidskog (red.), *Kommunen och kärnavfallet – svensk kärnavfallspolitik på 1990-talet*, 1998.

Erfarenheter i förstudiekommunerna av förstudiearbetet

Bakgrund för redogörelserna

Som bakgrund för redogörelserna i detta avsnitt hänvisas till *bilaga 2*. Där återges femton olika frågeställningar, uppdelade på fyra block. Frågeställningarna hade i förväg sänts ut till de medverkande. Dessa hade ombetts att i sina anföranden belysa minst en fråga inom vart och ett av de fyra block som frågorna är uppdelade på.

Runar Frohm

F.d. ordförande (s), kommunstyrelsen Storuman

Min roll är här att försöka beskriva de delar som jag deltog i under processen i Storuman. Den som kanske var mest i hetluften är min vän Erik Abel Ejderud (kd), som blev kommunstyrelsens ordförande när jag slutade år 1992. Under tiden för förstudien var jag fortfarande politiskt aktiv men jag jobbade åt näringslivet och deltog med stort intresse i debatten. Kanske var min roll i första hand att försöka balansera strömningarna som fanns inom mitt eget parti, alltså socialdemokraterna.

Jag fick ett råd när jag började som ung politiker (Anders Sundström och jag var de yngsta kommunstyrelseordförandena i landet när vi började). Rådet kom från en gammal man som sade: ”Du, sade han, du är ung och du ska ta vid men kom ihåg en sak:

att snegla först bakåt innan du med säkerhet kan gå framåt!” Och det är väl kanske just det vi tillsammans ska göra idag – jag utgår från att vi alla är besjälade av tanken att frågan om det använda kärnbränslets slutförvaring måste få bästa möjliga lösning.

Den stora övergripande frågeställningen hos oss i Storuman var ju självklart kommunens långsiktiga situation. Man kunde se ett skogsbruk som var i en omställningsprocess med minskad sysselsättning. Den offentliga sektorn växte inte. Industrisektorn präglades av en ökad effektivisering. Allt detta påverkade befolkningstalet negativt. Jag tror att vad som avgjorde saken för min del var möjligheten att få in nya människor inom ett nytt teknikområde, och att därmed skapa kunskaper inom en ny bransch. Detta var oerhört spännande. Det diskuterades i de politiska kretsarna under denna tid på vilket sätt vi skulle förändra inriktningen på vår gymnasieskola till att vara en forskningsinriktad skola i alla dess program. Vi diskuterade också på vilket sätt vi skulle få till stånd en högskoleutbildning med syfte att möta krav från de nya människor som förhoppningsvis skulle flytta till kommunen.

Vid den tidpunkten var vi 7 500 invånare. De som hade en annan uppfattning än den jag då företrädde påstod att det fanns många andra idéer för att få en positiv utveckling i kommunen. Jag kan bara säga det att idag är vi 6 700 människor och att jag inte lyckats hitta de här idéerna på någon agenda än så länge. Detta känner jag mycket stor besvikelse för, liksom jag känner en uppgivenhet inför hur lätt man tar på ett politiskt ansvar.

Jag har lagt upp mitt anförande kring några av de frågeställningar som vi som föredragshållare har fått oss tillsända i förväg.

En första fråga (A1) gällde hur de förtroendevalda resonerade inför beslutet att delta i förstudien och att delta eller inte delta i en platsundersökning. Som jag tidigare sade, så tror jag helt enkelt att huvudskälet var att det var ett nytt teknikområde, det var ett spännande kunskapsprojekt, det var ett investeringsprojekt och det skulle kunna skapa god långsiktig sysselsättning.

Vad gjorde då kommunen för att förbereda medborgarna på detta? Vi måste komma ihåg att denna process – att föra ut frågan i en viss kommun – var något som var nytt både för SKB och för hela nationen. Storumans kommun försökte – med den ringa kunskap som kommunen hade om ett processinriktat ledarskap – att få till stånd samtal mellan medborgarna i olika sammanhang, föreningar och organisationer. Kanske borde kommunen ha planerat detta på ett annorlunda sätt. Det är lätt att säga idag, därför att vi nu har tio års erfarenhet av den här verksamheten inte bara hos oss utan i hela landet. Jag menar att det är klart att ja-sidan skulle behövt ha en stark organisation från början. Nej-sidan hade en mycket stark organisation och som var mycket bättre samordnad i nätverk än vad vi någonsin hade kunnat drömma om. Vi på ja-sidan mötte inte lokala nej-företrädare i Storumans kommun. Utan vi mötte nationella företrädare för motståndorganisationer och vi mötte företrädare för europeiska nätverk som helt plötsligt fanns i vår kommun. Dessa agerade både på ett sätt som vi var vana vid och ett sätt som vi inte var vana vid.

Redan från första början sade fullmäktige att vi skulle avhålla en folkomröstning efter att förstudien var klar. Men vi på ja-sidan ansåg att man först borde ha fått utvärdera den i lugn och ro och ställa kompletterande frågor och få svar på dessa. Nu skedde det inte på det sättet. I stället resulterade en mycket välordnad kampanj mot enskilda politiska partier och enskilda personer i att fullmäktige beslöt att folkomröstningen skulle genomföras tidigare. Resultatet blev att nej-sidan fick majoritet att avbryta den här processen.

I det sammanhanget vill jag också diskutera frågan om medias roll. Jag vill påstå att det hos oss uppe i Storuman inte var folket som avgjorde den här frågan. Utan det var media. Och det avgjordes inte genom att media förmedlade saklig kunskap. Saklig kunskap förmedlades i de undersökningar och rapporter som togs fram och av de kompetenta människor som fanns med i processen under hela tiden. I stället upplever jag att frågan avgjordes av det som var kommersiellt intressant just då för

media. Och detta gör mig lite ont innerst inne, eftersom vi har ett parlamentariskt beslutssystem som grundar sig på representativitet. Jag tycker att den här frågan är alldeles för viktig för att man ska påverkas till att ta ställning utifrån vilken känd trubadur som spelar gitarr på torget och framför sitt budskap. För mig har frågan en helt annan dimension. Och det är klart att i det perspektivet så har jag i min kammare funderat över var gränsen får gå för den partipolitiska populismen.

Jag kommer nu in på frågor inom block B. Målet för kommunen var att det skulle gå att uppnå en stor majoritet för projektet. Kommunledningen jobbade oerhört för att uppnå detta. Men frågan blev väldigt personifierad. Och det är klart att jag, som då stod utanför och inte satt i kommunhuset, hörde mycket, mycket mera än vad som kom in i kommunhuset. Jag måste säga att de brev och de uttryck och de tidningsartiklar som figurerade får mig att tänka på mycket mörka makter. Så allvarligt var det just hos oss. Och jag vill påstå att Storumans kommun som var först i den här processen fick ta oerhört mycket onödiga smällar, som andra dock har haft nytta av i efterhand.

Kommunen anordnade informationsmöten där SKB och flera myndigheter deltog. Vid dessa möten fanns egentligen inget utrymme för att föra en saklig diskussion därför att *andra* grupper hade bestämt att frågan skulle handla om andra saker. Och det är klart att om det kommer 50–75 människor som vill höra vad SKI och SKB har att säga i den här frågan – och lokalen invaderas utav 200 människor som kommer ifrån Greenpeace, pratar engelska, viftar med tyska flaggor och hetsas upp av TV-team med kameran på – då blev det en enorm chock för människor i vår kommun som inte var vana vid sådana möten. Det måste man förstå. Och jag tror att den här typen av händelser skrämde medborgarna, de tyckte inte att det var värt att engagera sig, det var inte värt att gå till sådana möten. Jag kan väl också säga att den lokala tidningens (Västerbottens-Kuriren) lokalredaktion var platskontor för nej-sidan. På nej-sidans dekaler och T-shirts stod det VK. Och då kan man ju ställa frågor om

medias objektivitet. Det är ju klart att en lokaltidning med 60 % täckning av hushållen har en oerhört stor genomslagskraft.

När det gäller medborgarnas syn på den här processen (jfr fråga B3) så tror jag, så här i efterhand, att man skulle ha valt en annan metod när det gäller förhållandet mellan kommunen och SKB. Eftersom vi fick en sådan personfixerad debatt upplevde många kommunmedborgare att kommunen – och dess företrädare som var utsedda i allmänna val – i verkligheten företrädde SKB! Detta synsätt borde vi ha bemött på ett bättre sätt. Det kom inte fram tillräckligt bra att vi som demokratiskt valda politiker hade en annan roll än SKB.

En av frågorna (C3) gäller om det fanns grupper av medborgare som hävdade att de bättre representerade den allmänna opinionen än fullmäktiges ledamöter – och alltså ansåg sig ha större legitimitet. Ja, jag uppfattade att sådana stämningar fanns. Man hänvisade till organisationstablåer av vilka det framgick att kommunen hade företrädare i styrgrupper och i referensgruppen. Och så ställde man frågan varför den egna gruppen inte var företräd. Med denna argumentation hade man faktiskt en viss framgång när det gällde att ”knyta ihop” kommunen med SKB. Det var svårt att få fram att kommunens representanter i sådana grupper var just allmänhetens/medborgarnas företrädare.

En annan fråga gäller om mandatperioden hade någon betydelse för den här processen (D4). Jag tror inte att mandattidens längd – den var under den här tiden endast tre år – hade någon som helst avgörande betydelse. Här hade de politiska partierna i sina lokala organisationer bestämt sig genom olika interna partiomröstningar hur man skulle förhålla sig.

Hur bör man föra den här typen av samtal i dessa frågor i fortsättningen? Jag tror att som politiker måste vi acceptera att den nya generationen har en mycket god utbildning och att de kräver mycket mera av processinriktat beslutsfattande där man vill känna sig i centrum, vill känna sig delaktig och vill delta aktivt på något sätt. Man accepterar inte att vara passiv informationsmottagare. Jag tror att man i Storumans fall skulle ha mer diskuterat olika utvecklingsstrategier för kommunen: Hur

ser utvecklingen ut för skogsbruket under de kommande tio åren? Vilka tendenser kan vi se? Hur många arbetsplatser inom den sektorn kommer att försvinna? Hur många jordbruk kommer att läggas ner och så vidare? Vilka nya utvecklingsmöjligheter har vi? Vi borde ha fört en diskussion som handlade om visioner och utveckling.

Jag vill avsluta med en mycket personlig fundering omkring folkomröstningar (jfr fråga A3). Vi har ju ett representativt system som bygger på att vi väljer företrädare. I yttersta fall ska vi kunna anordna folkomröstningar. Efter att upplevt folkomröstningen i Storuman i just kärnavfallsfrågan ifrågasätter jag detta system. Är folkomröstningar verkligen den bästa beslutsmetoden? Om en fråga är så svår för det politiska systemet att hantera att inte de som jobbar med frågan orkar med beslutet, ska det då överlämnas till "vanliga" människor? Kan vi kräva att dessa – med en lång arbetsdag, som ska lämna och hämta barn på dagis, ge dom mat och natta dom – också ska kunna sätta sig in i det material som en sådan här process innehåller? Jag tror att det material som jag plöjde igenom var ungefär i storleksordningen en hyllmeter. Jag tror inte att människor i allmänhet har möjligheter till detta. Det fanns också ett annat inslag som jag tycker är farligt: att människor från andra länder kom hit och skulle styra över en lokal opinionsbildning. Jag tror nämligen att lokala problem löses bäst där frågan har uppstått. Och jag tror inte att någon ifrån Tyskland, England, Irland eller Ryssland kan frågan bättre i Storuman än vad Storumanborna kan själva. Därför har jag en mycket bestämd uppfattning om att man ska vara försiktig med folkomröstningsinstrumentet och endast använda det i frågor där man kan få ett brett folkligt engagemang. I annat fall är svaret på den ställda frågan värdelöst.

Arne Hellsten
F.d. ordförande (m), kommunstyrelsen Malå

Anmärkning: Vid seminariet utdelades ett underlag som Arne Hellsten ställt samman med utgångspunkt från frågeställningarna i bilaga 2. Detta underlag återges först. Eftersom Arne Hellstens muntliga anförande kompletterade detta underlag återges därefter även anförandet.

A. Resonemanget bland de förtroendevalda inför kommunens ställningstagande

A1: Kommunens, kommunstyrelsens, beslut att erbjuda SKB att genomföra en förstudie skedde inte i enighet. Förespråkarna såg fördelar med en grundlig genomlysning av Malå kommun från så många olika aspekter och det fanns ju också en lång malm-prospekterings- och gruvtradition, som innebar ett visst perspektiv.

De som var kritiska förebar mer känslomässiga skäl och det fanns hela tiden ett sneglande åt miljörisiker och farhågor att man i och med ett beslut om förstudie också förband sig att bli platsen för ett slutförvar. Detta förblev ett av huvudargumenten för nejsägarna, som därtill var ovilliga att ta till sig information om SKB:s strategi om etapperna i processen och lagstiftningen kring det hela.

Erfarenheter av Tjernobylnkatastrofen kastade också en skugga över debatten och utgjorde ett tacksamt inslag för nej-sidan. Fullmäktiges beslut skedde ju också som bekant med minsta möjliga majoritet.

A2: Inför beslutstagandet om en förstudie inbjöds SKB att genomföra informationsmöten. Dessutom diskuterades frågan ingående inom partigrupperna och i offentliga möten, som anordnades av partierna. En hel del skriftligt informationsmaterial

cirkulerade också genom partiernas försorg. Inför beslutet höll de flesta fullmäktigeledamöterna en låg profil, förmodligen för att undvika någon personlig påtryckning på allmänheten.

A3: En folkomröstning efter genomförd förstudie var ett måste för att få igenom ett positivt beslut i fullmäktige.

A4: Allteftersom förstudien fortskred och flertalet fullmäktigeledamöter fick perspektiv på frågan eftersträvades onekligen en gemensam uppfattning. Tyvärr förekom en taktisering från två partier som genomgående intog en negativ hållning. I övrigt sökte man nog att avpolitisera frågan och vädja till vars och ens personliga ansvar inför den betydelse som processen innebar.

B. Informationsfrågor

B1: Kommunen valde att tillsätta en styrgrupp för den direkta ledningen av kommunens insyn och medverkan och dessutom en bred referensgrupp som följde förstudien. Därigenom kom kommunstyrelsen att stå lite vid sidan om, visserligen få all information den ville ha men inte vara direkt inblandad i detaljerna.

Styrgruppen lät genomföra en hel serie av offentliga informationsmöten och debattkvällar plus informationsblad till hushållen. Jag tror inte att någon någorlunda objektiv malåbo kunde beskylla kommunledningen eller styrgruppen för att undanhålla uppgifter eller vinkla information. Däremot kan man kanske påstå, att intresset från den "vanliga" malåbon kunde ha varit större för att söka eller ta till sig information trots eller tack vare det känslomässiga engagemang som saken väckte.

B2: Efter att SKB genomfört sin förstudie vidtog en mycket seriös och omfattande granskning av SKB:s rapporter. För denna granskning engagerades en rad oberoende forskare och konsulter vars arbeten följdes av en utvald lokal granskningsgrupp med

företrädare för de politiska partierna, organisationer och ett flertal föreningar, kort sagt, en mycket allsidig representation.

B3: Genom att tillsätta en styrgrupp och en referensgrupp vidgades kretsen av engagerade så att fokus kom att ligga på bredare grupper än just kommunledningen. Dessa grupper hade alla möjligheter att känna sig fristående från de projektansvariga. Jag tror inte att den objektive målåbon ansåg att kommunledningen var lierad på något obehörigt sätt med SKB.

C. Vald representation och lokal opinion

C1: En sådan intressekonflikt var inte särskilt påfallande. Snarast hade väl kommunledningen intrycket, att flertalet människor inom de särskilt utpekade områdena var mer intresserade av en fortsättning. Fokuseringen kring vissa områden fick naturligt konsekvensen, att massmediernas och motståndarnas intresse koncentrerades och gick ut på att intervjua – respektive påverka – de negativt inställda.

De folkvalda engagerade sig inte särskilt med anledning av utpekade områden.

C2: Visserligen kanske inte man kan bortse från att det fanns ifrågasättande – i någon mån – av fullmäktigeledamöterna som legitima företrädare i kärnavfallsfrågan, eftersom man valt flertalet innan denna fråga var aktuell, men det faktum att de flesta omvaldes i det val som skedde under förstudieperioden tyder på att detta inte var någon stor fråga. Argumentet skulle i så fall vara den vanliga misstron mot politiker, som förekommer från oliktankande.

C3: Visst fanns det grupper, som hävdade att de var bättre representanter för den allmänna opinionen. Där spelade den lokala opinionsgruppen en icke obetydlig roll, livligt understödd som den blev av andra motståndsgrupper.

Lokala grupperingars agerande spelade enligt min åsikt en mindre roll när det gäller att långsiktigt samla opinion än nationella/internationella organisationer som fokuserat sig på speciella frågor. Massmedias agerande i Malås förstudie var be-
drövtligt. Greenpeace' påverkan var massivt och i högsta grad utslagsgivande!

Dessutom får man inte glömma, att kärnavfallsfrågan har en särskild kvinnlig dimension. Jag tror att moderskap, farhågor för kommande generationer och fruktan för miljöpåverkan är gro-
grunder för ett specifikt kvinnligt tyckande om det, som kan uppfattas som hot mot "den naturliga miljön".

D. Effekter och lärdomar av förstudiearbetet i kommunen

D1: Förstudiearbetet har i mindre grad än väntat påverkat allmänhetens förtroende både för kommunpolitikerna och för de inbördes relationerna mellan kommuninnevånarna.

Med tanke på den emotionella laddningen i kärnavfallsfrågan är det lite förvånansvärt, att förstudieperioden inte satt djupare spår. I efterhand verkar det som om malåborna insett att "spelet är över", somliga hör kanske till de tysta nöjda, andra skäms kanske litet över att de lät sig ryckas med i känslösvallet. Möjligen finns t.o.m. den pedagogiska effekten, att många bättre förstår en förtroendevalds position och rollen att behöva vara den som fattar beslut.

D2: Jag är nöjd med att ha varit klar och tydlig i mitt ställningstagande och också skaffat mig underlag för min argumentation. Missnöjd – ja kanske med att inte kunnat få ännu större genomslag för mina synpunkter – vem skulle inte vara det?

Andra aktörer! Jag är starkt kritisk mot att vissa partiers företrädare taktiserade i frågan – mot bättre vetande – vill jag påstå.

Vad beträffar de utomparlamentariska gruppernas agerande får man väl finna sig i att "ändamålet helgade medlen" för dem. För mig framstår dessa medel, dvs. metoder, allt annat än heliga.

Massmedia – i synnerhet lokala och regionala – spelade en mycket tvivelaktig roll. De lokala reportrarna var avgjort negativa. Överhuvud intresserade man sig knappast för att ge en objektiv bild utan gav ytlig och färgad sensationskaraktär åt ett seriöst arbete.

D3: Övriga kommunala verksamheter har mycket att tacka för studien vad gäller organiserandet och genomförande av andra projekt. Visserligen har vi väl inte haft något i den dimensionen, men respekten för oliktankande har ökat och vi har utan tvivel lärt oss en hel del om demokratiskt arbetsätt.

D4: Den fyraåriga mandatperioden är en ”politikens akilleshäla” inför svåra långsiktiga beslut. Det kanske inte gäller kommunpolitiker i lika hög grad som riksdagspolitiker eftersom det för dem är ännu större insatser som står på spel.

I fallet förstudien i Malå framgick det ganska tydligt att regeringsföreträdare och flertalet rikspolitiker tycktes anse frågan alldeles för het för att riskera att komma nära den elden. Malå hade gjort sig förtjänt av skarpare konturer och större stöd från regering och riksdag i kampen att komma närmare en lösning av en nationell fråga. Här skulle SKB kanske ha kunnat vara en påtryckningsfaktor. Hur som helst var det snudd på skamligt att så lämna en kommun i sticket i en sån riksangelägenhet.

D5: Angående en demokratisk utveckling i kommunen? Graden av demokratisk utveckling är säkert olika i olika kommuner. Inte vet jag om jag har någon bra lösning. Jag kan tänka mig att små kommuner har det lite lättare p.g.a. närheten mellan människorna, känslan av gemenskap.

Att skapa engagemang, dialog och debatt lyckades under förstudieperioden – åtminstone till en del. Men fortfarande kan man önska sig ett större helhetsperspektiv hos medborgarna. Enskilda frågor i alla ära, men den demokratiska helhetssynen behöver förstärkning och – sagt med en logisk kullerbytta –

kanske kan det rent av ske med hjälp av folkligt engagemang i enskilda frågor.

Anförande:

På den tiden det begav sig var jag ordförande i styrgruppen i Malå kommun och hade ansvaret för det operativa arbetet. Runar Frohm och jag har ungefär samma bilder av vad som hände i våra kommuner. För att inte upprepa vad han har sagt ska jag ta upp några saker som ligger mig särskilt nära.

Jag vill börja med att påminna om att det var i november 1993 som fullmäktige beslöt säga ja till en förstudie i Malå kommun. Vi bildade då en organisation med en styrgrupp bestående av två representanter från kommunen och två från SKB och med mig som ordförande. Ganska snart insåg vi att det här var en oerhört komplex och svår fråga, som måste förankras så brett som möjligt. Därför tillsattes en referensgrupp. I den deltog nästan alla föreningar och organisationer som överhuvudtaget fanns i Malå.

Inledningsvis fanns bland medborgarna en stark opinion mot att säga ja till en förstudie. Om vi hade dröjt med fullmäktigebeslutet, så hade vi inte fått igenom det. Och för att överhuvudtaget få fram beslutet var vi tvungna att sätta in en passus om att förstudien skulle avslutas med en folkomröstning.

Jag tror att både ja- och nej-sidan senare kom fram till att klausulen om folkomröstning inte borde ha funnits med. Vi mötte efter folkomröstningen reaktioner från både ja- och nej-sidan av innebörd att politikerna helt enkelt inte tog sitt ansvar. Den här frågan är svår och jag hänvisar till vad Runar Frohm sade.

Runar Frohm beskrev ju också väldigt bra hur stämningarna var och vilka motståndare som vi egentligen hade. Det var ju inte bara "vanliga" kommuninnevånare som var seriösa och rädda för ett eventuellt djupförvar. De var väldigt många i början. Men allteftersom tiden gick, och med den information som skapades

genom bl.a. studieresorna till Oskarshamn, så steg kunskapsnivån bland de seriösa nejsägarna. De hade ett ärligt uppsåt. Och opinionen svängde ju faktiskt rätt mycket.

Men det fanns ju också andra grupper. Redan när den här frågan diskuterades under sommaren 1993 bildades en opinionsgrupp. Den leddes i inledningen av seriösa nej-sägare. De deltog i arbetet och satt med i referensgruppen. Och efterhand började ju också de inse att den här frågan kanske inte var så oerhört laddad som man från början hade trott.

Den utvecklingen ledde så småningom till att opinionsgruppen ombildades efter några år. Under de sista åren bestod gruppen mest av en hård kärna som överhuvudtaget inte deltog i någonting som liknade kunskapsuppbyggnad. Man var helt enkelt bara emot. Det är också min personliga uppfattning att opinionsgruppen inte hade stöd av Malåborna, ju längre tiden gick. Jag bygger detta på att dom kandiderade i kommunalvalet 1998, men ordföranden i gruppen fick endast 28 röster i valet.

Några ord om massmedia, som vi ju hade emot oss. Det är för mig uppenbart att lokalredaktörerna lade upp sina artiklar så att framställningarna skulle vara så komprometterande som möjligt emot ja-sidan.

En annan svårighet skapades av den attityd vi mötte från rikspolitikerna i riksdag och regering. När förstudien pågick i Malå fanns ju överhuvudtaget inget stöd eller uppbackning från centralt håll. Jag vill särskilt peka på ett "taktiserande" från två partier. Det ena var vänsterpartiet som gjorde så att säga politik av det. Det andra var centerpartiet. Partiledaren Olof Johansson uttalade i en paneldebatt i TV före folkomröstningen 1997 att han tyckte att Malåborna borde rösta nej. Och då hade han alltså suttit som miljöminister och år 1993 godkänt SKB:s FUD-program 1992.

När vi dessutom hade Greenpeace och Jordens Vänner på besök, så hade vi ingen chans till ett ja. Greenpeace gjorde ett strålande arbete i Malå. De gick runt och knackade dörr, man var väldigt artig och trevlig och man sådde misstanken om att fortsatta undersökningar kan innebära att vi inte kan plocka bär

eller vara ute i skogen överhuvudtaget. Vi vet ju vad Tjernoby ställde till i våra trakter...

Allt detta sammantaget innebar ju ett övermäktigt motstånd.

Jag vill också beröra hur tillsynsmyndigheterna agerade. Inledningsvis var de väldigt försiktiga, på gränsen till flata. Jag tror att det delvis berodde på att man hade varit på möte i Folkets Hus i Storuman och sett hur det kan gå till när mötesdeltagarna är på dåligt humör. Jag tror att man helt enkelt inte var van, det var en helt annan miljö än på kontoren i Stockholm. Och man blev alltför defensiv.

Som jag nämnde tidigare saknade vi rikspolitikerna. För mig var det uppenbart att många politiker var så rädda för risken att inte bli omvalda att man överhuvudtaget inte ville ta i den här frågan. Jag lyckades övertala några riksdagsmän från Västerbotten att skriva en debattartikel i den här frågan. Artikeln kom in i Västerbottens-Kuriren och i Norra Västerbotten. Men det var inte många som kunde tyda om författarna var för eller emot. Så oerhört utslätat blev det.

Men även om vi inte hade någon chans – vi var ju för tidigt inne i den här processen – så tycker jag att det här var en fråga som verkligen väckte Malåborna, både ja- och nejsägare. Vi började upptäcka att det fanns någonting mer och kanske någonting större än just vår egen kommunala sandlåda. Jag tror att vi fick ut mycket positivt av detta. Framför allt gäller detta det demokratiska arbetssättet. Vi har lärt oss arbeta på ett sätt i kommunen som gör att allt idag fungerar mycket bättre än det gjorde före den här frågan blev aktuell.

Fråga från deltagare:

Går det att säga mer om vilka lärdomar som ni dragit?

Svar: Ja framförallt att man aldrig ska, varken man är för eller emot, vara absolut tvärsäker. De flesta frågor är oerhört dubbelbottnade. Innan man tar ställning ska man faktiskt veta vad den

handlar om. Sedan ska man också – och det tror jag vi lärde oss – respektera en annan åsikt. Och jag tror att jag kan säga att vi idag inte har några helst motsättningar mellan dem som var ärligt nej och mot och de som var ärligt ja och för.

Lars Skytt

Ordförande (s), kommunstyrelsen Älvkarleby

Älvkarleby kommun ligger på gränsen mellan Uppsala och Gävleborgs län. Vi var den kommun som kom in sist i den här processen, så vårt utgångsläge var annorlunda än vad som gällde i Storuman och Malå.

Kommunen är ett utpräglat brukssamhälle med *en* dominerande industri, Stora Cell pappersmassa i Skutskär. Vi har cirka 8 900 invånare. Cirka 1 600 personer arbetspendlar norrut mot Gävle kommun.

Vi blev kontaktade tidigt på våren 1999 av SKB, som hade intresse av att utreda hur bolaget skulle kunna nyttja Skutskärs hamn om ett slutförvar skulle etableras i Tierps kommun. Det skulle innebära att vi blev inblandade i processen. Vi – och inte minst jag själv – tyckte då att SKB borde utreda också förutsättningarna för att lokalisera slutförvaret till Älvkarleby kommun. Vi borde alltså betraktas som en ”fullvärdig förstudiekommun”. Senare under våren 1999 fick vi en förfrågan från SKB att få genomföra en förstudie i kommunen. Ett enigt fullmäktige med undantag för miljöpartiet beslutade i juni 1999 att säga ja till SKB:s fråga.

Fullmäktige beslutade samtidigt att en referensgrupp skulle utses med lika representation för alla politiska partier som var företrädare i fullmäktige (alltså inte representation i förhållande till mandatfördelningen i fullmäktige). I referensgruppen skulle också ingå andra organisationer. Syftet var att referensgruppen skulle spegla en så stor del av allmänheten som möjligt. Från kommunledningens sida strävade vi efter att komma fram till en gemensam uppfattning. Som styrgrupp utsågs kommunstyrelsens arbetsutskott. En projektledare rekryterades för att leda kommunens arbete med frågan.

I fullmäktiges beslut ingick att det skulle hållas en folkomröstning om det blev aktuellt med att etablera ett djupförvar i kommunen.

Referensgruppen ordnade informationsträffar i alla kommun-delar och framställde egna trycksaker där man på ett fritt och självständigt sätt försökte få med så mycket opartisk information som möjligt. Här fick både SKB, myndigheter och opinions-grupper komma till tals. Gruppen bjöd in flera oberoende forskare och konsulter till möten och för att göra utredningar samt ordnade också information till skolor och till företagen på orten. Från kommunens sida fokuserade vi på öppenhet och ärlighet för att inte bli anklagade för att gå industrins ärenden.

Den opinionsgrupp som fanns i Älvkarleby skapades genom en speciell händelse. Det var nämligen så att Korsnäsbolaget började bygga en skogsbilväg i den kommun-del som heter Långsand. Det blev ryktesspridning om att vägen i själva verket var avsedd för att SKB i hemlighet skulle kunna börja under-sökningsborrningar och de boende skapade en opinionsgrupp. Från kommunens sida dementerade vi naturligtvis dessa rykten och förklarade hur det låg till. Men den opinionsgrupp som hade skapats fick stöd för sin verksamhet från kommunen och kom också att ingå i referensgruppen. Jag tror att detta upplägg har bidragit till att vår legitimitet som förtroendevalda i kommunen aldrig har ifrågasatts av allmänheten.

När det under förstudien stod klart att SKB inte ansåg att det fanns tillräckligt bra geologiska förutsättningar i vår kommun för att fortsätta undersökningarna om att etablera ett slutförvar, så förvandlades kärnavfallsprojektet till att enbart gälla frågor om transporter. Debatten i kommunen gällde nu enbart projektet att utnyttja Skutskärs hamn som terminal för transporter till ett eventuellt slutförvar inom Tierps kommun.

Personligen ser jag inga problem med sådana transporter. Projektet att transportera flygbränsle per järnväg från Gävle hamn till Arlanda genom Älvkarleby, Tierps och Uppsala kom-muner har betydligt fler frågetecken och ska också bli föremål för miljöprövning.

Kommunfullmäktige beslutade ju nästan enhälligt i mars 2002 att ställa sig positivt till fortsatta studier av transportfrågorna. Men frågan föll ju i och med att Tierp några veckor senare tog

ställning mot en fortsättning. Följden blev att vi t.ex. aldrig fick någon diskussion i kommunen kring lämpligheten av en folkomröstning. Men jag tror att om frågan hade förts till folkomröstning så hade det blivit ett ja.

När det gäller samverkan med våra grannar så fick vi ingen respons i Gävle kommun. Vi inbjöd deras fullmäktige och kommunstyrelse till informationsmöten, men mötte inget intresse. Däremot samverkade vi nära med Tierps och Östhammars kommuner och deras motsvarande referensgrupper och fick god och allsidig information därifrån.

Om jag ska kritisera SKB:s upplägg, så var det väl så att jag under hela processen, alltsedan början av år 1999, hade en känsla av att det i slutändan ändå skulle bli i Oskarshamn och Östhammar som platsundersökningar skulle genomföras. Och så blev det ju också med facit i hand.

Positivt för oss är att projektet har underlättat och gett oss nya erfarenheter av hur vi kan använda det här arbetssättet i andra stora frågor. Samarbetet över partigränser och mellan politiker och allmänhet har förbättrats. Det känns som om vi har lyckats få en bra dialog i den här frågan. Vi gjorde rätt som krävde att vi från början skulle betraktas som en 'fullvärdig' förstudiekommun, inte bara en nödvändig genomfartskommun. Då tror jag att det hade tidigt blivit stopptecken från befolkningen.

Den största utmaningen för framtiden är att få fler delaktiga i den politiska processen och att på så sätt utveckla demokratin. Alltför många kommer in i frågorna för sent och reagerar ofta först när besluten just ska fattas eller när besluten är tagna och man ser det konkreta resultatet.

Bengt-Olov Eriksson

Ordförande (s), kommunstyrelsen Tierp

Tierps kommun är ju granne med Östhammars och Älvkarleby kommuner. Vi har cirka 20 000 innevånare.

Hur resonerade vi när vi gick in i det här förstudiearbetet (jfr fråga A1)? Det var ju i början av år 1998 som vi i Tierps kommun fick frågan från SKB om vi var villiga och intresserade att delta i ett förstudiearbete även i vår kommun. Då hade ju förstudiearbetet pågått ett antal år i Östhammars kommun. Vi tog ställning i fullmäktige våren/försommaren 1998. Vid den tidpunkten tyckte vi att det var ett väldigt enkelt val att säga ja till förstudiearbetet. Ett enigt fullmäktige stod bakom beslutet. Det fanns tre skäl.

Det första skälet hade att göra med det nationella perspektivet: Vi har i alla Sveriges kommuner, även i Tierp, ett ansvar för att kärnkraftens avfallsproblematik kan lösas. Vi är ju den generation som nyttjar de positiva effekterna av kärnkraften. Och vi måste naturligtvis också ta ett ansvar för att klara de negativa effekterna, alltså avfallshanteringen.

Ett andra skäl – som enligt min uppfattning var det tyngsta – var att förstudiearbetet redan pågick i Östhammars kommun. Den plats i Östhammar som pekades ut som den mest intressanta, nämligen Forsmark (och där man nu provborrar) ligger bara några kilometer från kommungränsen. Så åtminstone delar av Tierps kommun är i princip lika mycket berörda som Östhammars kommun av en eventuell förläggning av ett djupförvar till Forsmark. Vi tyckte därför att det var ganska självklart att de studier av konsekvenserna av ett djupförvar som ingår i förstudiearbetet skulle belysas ordentligt även för Tierps kommun och dess invånare på samma sätt som i Östhammars kommun.

Den tredje faktorn, kanske mindre betydelsefull men som vi ändå tog i beaktande, var att vi precis hade påbörjat arbetet med en ny översiktsplan för kommunen. Vi ansåg att vi kunde få en

hel del värdefullt material till översiktsplanarbetet genom att delta i en förstudie.

I efterhand kan man nog konstatera att vi i fullmäktige hade ganska dålig kunskap om både vad förstudiearbetet som sådant skulle innebära men naturligtvis också eventuella effekter av en eventuell lokalisering av ett djupförvar. Men sådana kunskaper har vi ju fått genom att delta i förstudieprocessen.

Hur resonerade vi i fråga om folkomröstning (jfr fråga A3)? Någon folkomröstning angående en förstudie var aldrig aktuellt. Däremot skrev vi in i fullmäktiges beslut att om det blev aktuellt att verkligen förlägga ett slutförvar till Tierps kommun, så skulle kommunens slutliga ställningstagande föregås av en folkomröstning. En sådan folkomröstning skulle alltså kunna ligga ganska många år framåt i tiden – ett tiotal år räknade vi med när vi år 1998 beslutade att SKB fick påbörja förstudien.

Vilka konkreta åtgärder vidtog vi och hur lade vi upp organisationen? Vi var angelägna att göra ett grundligt arbete och skapade ganska snabbt en organisation med en bred referensgrupp som bestod av representanter för samtliga politiska partier och ett stort antal olika föreningar. Vi skapade ett litet kansli med projektledare och hade också en politisk samordnare som jobbade med de här frågorna ungefär på halvtid. Vi hade kommunstyrelsens arbetsutskott som styrgrupp.

Sedan jobbade framförallt projektorganisationen och referensgruppen med att anordna studieresor och seminarier och att utforma och förmedla olika typer av information. Jag kan bara konstatera att i den här frågan, liksom i väldigt många andra sammanhang, är det svårt att fånga allmänhetens engagemang och intresse. Dock vill jag påstå att vi lyckades mycket bättre i den här frågan än i många andra kommunala frågor som vi försöker föra ut på likartat sätt. Men om man bortser från den väldigt intensiva perioden för ungefär ett år sedan när frågan skulle avgöras, så var det förhållandevis få som var engagerade och bildade sig någon egentlig uppfattning.

Däremot så var det ju många som besökte både vårt kansli och – kanske i ännu högre grad – informationskontoret som SKB

hade i Tierp. Men det är alltså inte samma sak som att man kände något riktigt stort engagemang för frågan.

Det här är ett problem som vi dras med i många andra olika sammanhang. Det är ju oftast när frågan verkligen bränner till som engagemanget kommer när det egentligen borde komma redan i ett tidigt skede. Och det är väl kanske lite av demokratins och politikens dilemma: Hur fångar vi intresset i det tidiga skedet när påverkansmöjligheterna är som allra störst? Lars Skytt var inne på samma tankar.

Mycket tidigt bildades en aktiv motståndsgrupp. Jag syftar på SOS-Tierp, som kanske mer vände sig mot processen som sådan på den nationella nivån än mot förstudiearbetet i Tierp. Men de var naturligtvis också motståndare till ett eventuellt djupförvar i vår kommun.

Vi valde att stödja SOS Tierp ekonomiskt. Jag tycker för övrigt att det är en brist i systemet att inte olika typer av aktionsgrupper har möjlighet att få stöd direkt av staten utan att stödet måste gå via kommunerna. De ekonomiska resurser vi fick (medel som kom från Kärnavfallsfonden) var ju trots allt ganska små och räckte ju egentligen inte mer än till våra egna behov. Men vi valde ändå att stödja SOS Tierp och vi skulle ju naturligtvis ha gjort detsamma om det hade bildats andra aktionsgrupper. Vi gjorde detta därför att vi såg opinionsgrupper som ett mycket värdefullt inslag i debatten och det kom definitivt att bredda debatten.

Det finns en fråga om vår självständighet vis á vis SKB (jfr fråga B3). Bland allmänheten fanns de som menade att vi gick i ledband till SKB hela tiden. Innan jag går närmare in på den saken vill jag understryka att många hade väldigt svårt att skilja mellan SKB och t.ex. SKI, att det ena var ett bolag och det andra en tillsynsmyndighet. Det kan bero på att vi svänger oss med förkortningar, men många hade också svårt att uppfatta de olika roller som dessa båda aktörer hade i processen.

Det finns alltid en risk i mer omfattande och långvariga projekt att de som jobbar aktivt i projekten blir oerhört lierade med projektet som sådant och också i någon mån ibland tappar

helhetsperspektivet. Referensgruppen arbetade mycket aktivt med de här frågorna. Jag tror att man borde ha haft ett system för rotation i referensgruppen, man borde ha bytt ledamöter då och då. En del ledamöter "fastnade i frågan" och tenderade att tappa helhetsperspektivet, menar jag. Behandlingen av hela frågan hade tjänat på en viss rotation i gruppen.

Det finns en fråga om fullmäktigeledamöterna uppfattades som legitima företrädare för kommunen eller om andra grupper kunde anses vara mera legitima (jfr fråga C2). Det är min uppfattning att fullmäktiges ställning som legitima företrädare för kommunen aldrig ifrågasattes. Det hävdades aldrig av SOS Tierp som då var den starka opinionsgruppen i sammanhanget. Och jag tycker inte heller att det ifrågasattes av andra. Möjligen menade den s.k. Mehedeby-Orreskogsggruppen att de var mer legitima företrädare för just Mehedeby-borna än fullmäktige som helhet. Men observera att det gällde bara som företrädare för Mehedeby-befolkningen och inte som företrädare för kommunen som helhet.

Vad som möjligen bidrog till att fullmäktiges legitimitet aldrig ifrågasattes var att vi ganska tidigt valde som strategi att inte ha några partilinjer i frågan, och inte heller någon officiell linje från kommunledningens sida. Samtliga gruppleddare i fullmäktige deklarerade tydligt att det här är en fråga av den typ där det inte ska förekomma partiskiljande linjer. En annan sak är att det av andra skäl kan slumpa sig så, att olika partier hamnar i olika ställningstaganden. Var och en i fullmäktige hade ett eget ansvar att sätta sig in i frågan och också bilda sig en uppfattning. Bakom detta synsätt låg medvetenheten om de oerhört långa tidsperspektiven (jfr fråga D4) – jag delar här Runar Frohms uppfattning om att de korta mandatperioderna inte har varit ett problem i det här sammanhanget.

Frågor från deltagare

Tierps kommun sade tidigt att man gick in i förstudieprocessen med en "hög ambitionsnivå". Detta uttryck har av några uppfattats som att ni från början inriktade er på att också stå till förfogande som platsundersökningskommun, och/eller att ni aldrig skiljde mellan dessa två skeden?

Svar: Jag tyckte hela tiden att det var fråga om tydliga faser. Men det finns flera som har misstolkat uttrycket "hög ambitionsnivå". En hög ambitionsnivå innebar att vårt arbete i kommunen skulle utföras på ett sådant sätt att det gav oss ett sådant underlag att vi själva, och inte någon annan, skulle "äga frågan".

Försvarade eller underlättade industrins tidsplanering av förstudien era möjligheter att hantera frågan?

Svar: Vårt arbete skedde ju under en relativt koncentrerad period, jämfört med vad som gällde i Oskarshamn och i Östhammar. Egentligen tror jag det var till fördel, eftersom debatten kunde hållas vid liv under hela tiden. Drar man ut på tiden alltför långt, finns en risk att frågan "dör" och det är svårt med "konstgjord andning".

Blev det i verkligheten partilinjer i den avgörande omröstningen i fullmäktige?

Svar: Man kan säga så här. Det är naturligtvis större sannolikhet för att ledamöterna från ett litet parti hamnar i samma uppfattning än medlemmarna i ett stort parti. (Anmärkning: Medlemmarna i s, c och v var splittrade, övriga partier eniga om ja eller nej, se vidare SOU 2002:46 s. 170).

Birger Norén

F.d. ordförande (s), kommunstyrelsen Östhammar

Jag vill börja med att konstatera att förutsättningarna är helt olika mellan kommuner som å ena sidan Östhammar och Oskarshamn och å andra sidan framförallt Norrlandskommunerna. Vi har i de först nämnda kommunerna haft kärnkraftsproduktion 20–30 år och frågorna om kärnavfallet uppfattas här inte som särskilt dramatiska.

Min bakgrund är att jag kom med i drätselkammaren i dåvarande Östhammars kommun år 1964. Jag tillhörde det arbetsutskott som i december 1969 fick ett konfidentiellt brev av vilket framgick att Östhammar var på god väg att bli den lokaliseringkommun för ett kärnkraftverk som skulle ersätta alternativet Trosa. Jag följde hela utbyggnaden under 1970- och 1980-talen och var dessutom med i byggnadsnämnden 1966–1986, varav tolv år som dess ordförande.

Till en början hade jag viss skeptisk inställning till kärnkraften. Kanske berodde det framförallt för det sätt som det presenterades. Det var mycket litet av diskussion med kommunen, vi fick bara höra att ”så här är det”. Dessutom var ju etableringen ”manna från himlen” för vår kommun med ett då stadigt sjunkande befolkningstal. Först efter valet 1976 och dess följder bestämde jag mig för att förespråka kärnkraften och dess användning i det svenska energisystemet.

Vi hade en debatt när det gällde lokaliseringen av SFR, alltså slutförvaret för låg- och medelaktivt avfall som började byggas år 1983. Det är väl överdrivet att hävda att SKB ”körde igenom” det projektet. Många frågor ställdes redan då. Men projektet var inte lika kontroversiellt som det nu aktuella slutförvaret för använt kärnbränsle. Kommunen tog tidigt positiv ställning till SFR-projektet, konsekvenserna sågs som överblickbara eftersom det rörde sig om cirka 500 år.

Jag följde medias rapportering om SKB:s försök att i början av 1990-talet få kontakt med kommuner som var intresserade av en

förstudie. Med all reservation för hur media rapporterar så fick jag ändå intrycket att varje gång som SKB inte fick respons så blev det svårare.

När vi i Östhammar i juni 1995 tog ställning för en förstudie, så kan man inte påstå att det var någon ”klang- och jubelföreställning” i fullmäktige. I vårt parti – jag tillhörde då socialdemokraterna – så var vi ändå på det klara med att vi skulle säga ja till det här av olika anledningar. Dels såg vi, liksom i Tierps fall, att resultatet kunde vara allmänt intressant och användas i lika sammanhang. Dels såg vi en möjlighet att längre fram kunna ta ställning med stöd av ett bättre underlag. Hade vi vid det tillfället svarat nej till förstudien, så hade vi inte haft den möjligheten. Det var dock ingen hos oss som klart sade ut att vi vill att förvaret för använt kärnbränsle ska lokaliseras till Östhammars kommun.

Det finns en fråga (A4) som gäller om partierna samrådde. Jag vill påstå att det gjorde vi inte. Däremot är det ju så i små kommuner att man vet var man har varandra och vi ”visste” att det skulle finnas majoritet i fullmäktige för beslutet om en förstudie.

I debatten i fullmäktige var det flera partier som talade om folkomröstning. Men en sådan skulle först anordnas när det fanns ett underlag, alltså tidigast efter en slutrapport från förstudien.

Vi hade under hela förstudietiden, med undantag av en kort period i början, aldrig samma typ av opinionsgrupper som förekom i Storuman och Malå. Allt gick väldigt lugnt till. Det kan synas märkligt, men så var det.

Jag tror också att det har varit oerhört betydelsefullt för det här arbetet att de partier som varit för en förstudie också klart har strukit under att de har bara tagit ställning till den här etappen, sedan kommer nästa. Det har alltså inte gått att ”skrämma” folk med att detta ställningstagande automatiskt leder till att slutförvaret för använt kärnbränsle etableras hos oss.

Även om jag tidigare var skeptisk till att SKB engagerade sig i Norrland så beklagar jag idag att varken några Norrlandskommuner eller Tierp längre är aktuella för platsundersökningar. Det

skulle ha varit intressant att haft med kommuner som SKB bedömde ha goda förutsättningar men ändå klart skilda förutsättningar för lokalisering av slutförvaret.

Som kärnkraftskommun har vi kanske ibland varit rädda för att bli anklagade för att vara i någon sorts maskopi med industrin (jfr fråga B3). Det har aldrig varit fråga om något sådant. Jag vill understryka att det här långvariga arbetet tillsammans med SKB alltid har fungerat på ett rätt sätt. Jag har aldrig sett ansatser till något otillbörligt närmande, jag har aldrig väntat mig något sådant från industrins sida och jag har jag heller aldrig mött några anklagelser ifrån befolkningen om något sådant. Både allmänheten och industrin har vetat var man har haft oss som företrätt kommunen. Här har säkert också det mer än 20-åriga arbetet inom ramen för den lokala säkerhetsnämnden underlättat förståelsen för de olika rollerna.

Vi valde ju att sätta upp en referensgrupp. Ledamöterna valdes som partiernas representanter och det var inget krav att de skulle tillhöra fullmäktige – alla gjorde inte heller det. De skulle företräda befolkningen, inte fullmäktige. Personligen blir dock jag litet fundersam när Bengt-Olov Eriksson underströk att partilinjerna skulle vara helt utsuddade i den här frågan. Ledamöter i fullmäktige väljs ju in som partiföreträdare. Alla har fått mycket och bra information som resulterade i en omröstning.

Jag har den bestämda uppfattningen att man inte har tvekat i vår kommun att acceptera förstudien, liksom den nu pågående platsundersökningen. Man skulle naturligtvis kunna efterlysa ett större intresse – det bör vi göra – men det ligger inte ointresse bakom det faktum att alla inte alltid diskuterar dessa frågor. Människor vet vad som pågår och anser sig få den kunskap som de anser att de behöver. Ibland undrar jag om vi inte är något överambitiösa. De seminarier som ordnas är ibland alltför teoretiska. Det är oerhört svårt för den som inte har varit med i den här processen att komma in i frågorna.

Slutligen vill jag understryka att det inte finns några rätt och fel svar på många av dessa komplicerade frågeställningar. Människor har faktiskt rätt att välja och det finns inget facit. Men det

är oerhört viktigt att man jobbar på ett sådant sätt att man skapar förtroende både för gruppen som arbetar och för frågan som sådan. Jag anser att vår referensgrupp har gjort ett mycket gott jobb. Vi har naturligt behövt medverkan av extern expertis för att få en balans i förhållande till de som är ansvariga för projektet. Jag kan inte tänka mig att någon kommun kan klara detta på egen hand.

Carl-Åke Andersson

ledamot (s), kommunstyrelsen Nyköping

Jag har valt att lyfta fram de frågeställningar som känns särskilt angelägna utifrån mina erfarenheter av processen i Nyköping.

Hur resonerade vi förtroendevalda (jfr fråga A1)? Nyköping var ju en av de kommuner som fick frågan från SKB om möjligheten att genomföra en förstudie. Det ordnades då en sammankomst mellan SKB:s dåvarande ledning och den politiska ledningen i Nyköpings kommun. Vid det tillfället gav SKB sin syn på vad en förstudie skulle kunna innebära för kommunen samt hur man såg på hela processen kring förläggningen av det använda bränslet. Så här i efterhand skulle det vara ganska roligt att jämföra SKB:s dåvarande lednings syn på hur man såg på processen då och hur man ser på processen nu. Jag tror inte vi skulle känna igen oss!

Som säkert de allra flesta vet, resonerade vi i Nyköping på ett annorlunda sätt än övriga förstudiekommuner. Vi såg inte frågan om genomförandet av en förstudie som en beslutsfråga för kommunen. Om ett företag har för avsikt att undersöka möjligheterna att förlägga verksamhet till vår kommun, så innebär ju inte detta att vi går in med ett kommunalt beslut vare sig i kommunfullmäktige eller i kommunstyrelsen. I dagarna har ju flygbolaget Ryanair etablerat ett nav på Skavsta flygplats, vilket kommer att innebära 1 000 nya arbetstillfällen för Nyköping. Vi har inte gjort någon förstudie i kommunen med anledning av det! I vart fall gör vi ingen förstudie som enbart består av sammanställning av befintligt material eller tar fram nytt material förrän det i verkligheten blir fråga om åtgärder som innebär inverkan på natur eller miljö. Först i det skedet tycker vi i kommunledningen att kommunen har anledning att fatta beslut.

Med utgångspunkt från vad SKB:s ledning redovisade vid den här träffen så resonerade kommunledningen på samma sätt även i den här frågan. Frågan om en förstudie gick aldrig till ett beslut vare sig i kommunstyrelsen eller i fullmäktige. Det kan vara av

intresse att konstatera att varken vid det tillfället eller senare har det från något parti rests någon fråga i kommunfullmäktige – i form av motioner eller på annat sätt – med krav på att frågan ska avgöras i kommunfullmäktige.

Eftersom SKB:s förstudie bedömdes som känslig (jfr fråga A2 och B1) beslöt kommunstyrelsen att tillsätta en särskild parlamentarisk arbetsgrupp, som fick i uppdrag att följa arbetet med förstudien och hålla sig själva, kommunen och allmänheten informerade om hur förstudiearbetet fortskred. I denna arbetsgrupp, den s.k. Informations- och beredningsgruppen, där jag blev ordförande ingick företrädare för alla politiska partier. Gruppen fick fria mandat att på bästa sätt tillgodose och möta de krav och behov om information m.m. från enskilda, organisationer eller den breda allmänheten som skulle kunna uppstå.

Av naturliga skäl kom detta fria mandat att innebära steg på otrampade stigar. I likhet med övriga förstudiekommuner ställdes vi inför en ny situation. Vi skulle hantera en fråga som inte liknade något som vi tidigare behandlat i kommunen. Vi har varit tvungna att anpassa arbetet efter den reella situation vi befunnit oss i vid varje tillfälle.

Informations- och beredningsgruppen, som under hela förstudieperioden arbetade i stor enighet, försökte från början finna olika sätt att engagera Nyköpingsborna. Arbetet har bedrivits med stor öppenhet, men också med uppriktigt och ärligt uppsåt. Tyvärr måste jag konstatera att detta inte alltid har uppfattats av alla. Gruppens arbete har vid olika tillfällen mötts av anklagelser att inte vara sanningsenligt, att kommunen redan fattat beslut eller i varje fall redan bestämt sig, att informationen varit enkelriktad m.m. Tyvärr är det så att även om man talar sanning och har ett ärligt uppsåt och ärliga avsikter så blir man på grund av det utbredda politikerföraktet inte trodd.

Informations- och beredningsgruppen knöt till sig en referensgrupp bestående av representanter för olika föreningar och organisationer, totalt 24 stycken. Vi ordnade ett stort antal informationsträffar kring olika teman. Här kunde alla åsiktsriktningar komma till tals. Vi annonserade i lokalpressen och ord-

nade hushållsutdelning av informationsmaterial, studiecirkelverksamhet, enkätundersökningar bland 3 000 kommuninnevånare, studieresor till Äspölaboratoriet i Oskarshamn, m.m.

Sammanfattningsvis kan vi nog konstatera att informationen om förstudien nått ut till de flesta kommuninnevånare på ett eller annat sätt. Vi lyckades locka ett antal tusen personer till de olika informationsträffarna och studieresorna. Men det stora och viktiga engagemanget spred sig aldrig till de breda folklagren. Ett fåtal personer, med en från början bestämd uppfattning, gjorde sig till tolk för de som var kritiska och som hade en kritisk uppfattning om såväl förstudien som sådan som om kommunens sätt att hantera densamma.

Informations- och beredningsgruppen hade också till uppgift att informera internt i kommunen till såväl politiker som anställda. Och kommunfullmäktige informerades vid ett antal tillfällen direkt av SKB. Informations- och beredningsgruppen försökte också initiera ett engagemang från kommunfullmäktiges ledamöter och partier när det gällde att yttra sig över den preliminära förstudierapporten. Till vår förvåning visade det sig att det var endast ett parti, socialdemokraterna, som var intresserade av ett sådant arbete. Ansvar för yttrandet över rapporten hänsköts helt till informations- och beredningsgruppen. Detta exempel visar i stor grad på det svala intresse som frågan väckte i Nyköping. Kanske är det också en orsak till att intresset hos allmänheten aldrig blev stort. Man följde helt enkelt de folkvaldas dåliga exempel och lät bli att engagera sig!

Informations- och beredningsgruppen fick således arbeta vidare på den inslagna vägen och genom att vara så lyhörd som möjligt ordna med olika typer av information. Målsättningen var hela tiden att tillgodose den breda allmänheten med så mycket och korrekt information som möjligt.

Aktionsgruppen Rädda Fjällveden var den förening som stod för det största "motståndet". Föreningen bestod av som mest ett par hundra medlemmar. Det var emellertid endast ett tiotal personer som stod för det faktiska arbetet. Rädda Fjällveden var också den förening som ställde krav på större ekonomiska bidrag

för sin verksamhet. Viss ekonomisk ersättning fick man i samband med olika informationsträffar. Däremot fick föreningen inte tillgodosett sitt krav på medel till ett eget informationskontor med personal och material. Då skulle nämligen i stort sett alla pengar som kommunen disponerade för som "förstudiebudget" ha gått åt. Inom ramen för referensgruppen diskuterades om det fanns intresse att skapa ett gemensamt eget informationskontor för samtliga föreningar och organisationer som ingick i den gruppen. Men det vara bara Rädda Fjällveden och Folkkampanjen som var intresserade. För att ha möjlighet att ge samma ekonomiska stöd till samtliga föreningar beslöt Informations- och beredningsgruppen att inte ge Rädda Fjällveden det begärda anslaget. Den föreningen har senare flera gånger överklagat beslut angående den ekonomisk ersättning som kommunen fått ur Kärnavfallsfonden, dock utan att vinna framgång.

Det finns en fråga om folkomröstningar (fråga A3). Under tiden som förstudiearbetet pågick uttalade flera partier att om Nyköping senare blev aktuellt för provborrningar, så skulle sådana föregås av en undersökning av folkviljan genom en folkomröstning eller opinionsundersökning. Här hade de politiska partierna olika uppfattningar om tillvägagångssättet. Frågan behövde aldrig drivas till sin spets, sedan en majoritet av de i kommunfullmäktige representerade partierna våren 2001 beslutade att Nyköping skulle dra sig ur processen som följd av SKB:s ställningstagande att sätta Nyköping på "reservbänken".

Det är idag svårt att avgöra om förstudien och dess hantering i kommunen har påverkat allmänhetens förtroende för kommunpolitikerna i ena eller andra riktningen (jfr fråga D1). Frågan om förstudien är sedan länge och fortfarande "död" i Nyköping och förstudien används inte på något sätt i argumenteringen från någons sida i debatten om demokrati och förtroendeskapande åtgärder. Och mig veterligt förekom inte frågan vid något tillfälle under valrörelsen 2002 heller.

Det har varit många tankar och reflektioner efter det att förstudiearbetet avslutats i Nyköping (jfr fråga D2). Kunde jag gjort på något annat sätt? Var fanns bristerna och vad var bra?

Min egen bild är lite kluven. Jag är medveten om den kritik som framförts i första hand från opinionsgrupperna. Samtidigt har jag fått väldigt mycket positiva ord från politiska kollegor.

Naturligtvis kan man med blicken i backspeglarna alltid göra saker och ting bättre. Under förstudieperioden så gick jag själv ”in i väggen”. Det fick naturligtvis konsekvenser inte bara för mig men också för arbetet i sin helhet. Den av Informations- och beredningsgruppen inrättade referensgruppen var nog den som tog mest skada. Under en längre period orkade jag helt enkelt inte att driva det arbetet. I Informations- och beredningsgruppen diskuterades att sätta in någon annan för att leda arbetet i referensgruppen, men så blev inte fallet av olika orsaker.

Sammanfattningsvis kan jag nog påstå att såväl jag, som Informations- och beredningsgruppen i sin helhet som ju faktiskt gjorde arbetet i kommunen, kan vara mer än nöjda med vad som åstadkoms. Jag tror också att både föreningen Rädda Fjällveden och vissa enskilda personer hade vunnit mera respekt hos såväl oss politiker som den breda allmänheten om de inte hade fokuserat så mycket på formaliteter. Jag syftar på att man under hela förstudietiden gjorde ett stort antal överklaganden till länsrätt och till länsstyrelse i stället för att driva sina åsikter i sakfrågan. Jag vill emellertid säga att under hela förstudietiden var det endast vid ett fåtal tillfällen när – till skillnad då mot vad vi har hört från Norrland – diskussionen fördes på ett osakligt sätt.

Personligen hade jag stora förhoppningar om att det arbete som vi – och då tänker jag på alla aktörer – gjorde i förstudiearbetet skulle ha stor betydelse för liknande projekt i framtiden (jfr fråga D3). Idag är jag betydligt mer tveksam till detta. Det finns flera orsaker. För det första är det inte särskilt troligt att en och samma kommun får möjlighet att delta i ett lika stort projekt inom en snar framtid igen. Skulle en kommun få samma möjlighet igen är det för det andra troligt att det har förflutit ett antal år med ett eller flera mellanliggande val. En stor del av politikerna kommer därmed att vara utbytta och tidigare erfarenheter blir svårare att ta till vara. För det tredje så förändras ju de

demokratiska värderingarna under tidens gång. Vi kan bara hoppas att de erfarenheter vi drog under åren 1996–2002 kan vara värdefulla, även om de vid det tillfället kändes som ett naturligt sätt att arbeta på.

Vi som har varit med ett tag är nog ganska överens om att de fyraåriga mandatperioderna är en förbättring i förhållande till som det var tidigare med tre år. Men när vi ser projekt av den här typen som löper över många mandatperioder, är dock fyra år ett kort tidsperspektiv. Här har jag då en annan uppfattning än några av de tidigare talarna. Jag tror att det finns en påtaglig risk att skiftande majoriteter kan förändra inriktningen på projekt eller till och med omöjliggöra det hela. Det finns också en stor risk att opinionskänsliga projekt blir ”valfläsk” i en brinnande valrörelse. Inte för att man är emot projektet i sig utan mera av partipolitiska skäl där det i en slutfas gäller att tjäna så många röster som möjligt.

I Nyköpings fall hade SKB satt dagordningen genom sin ”laguttagning”, alltså sitt ställningstagande i slutet av år 2000 att sätta Nyköping på reservbänken. Detta gav emellertid oss politiker möjligheten att ta initiativet och föra frågan av dagordningen (genom fullmäktiges beslut våren 2001). Vi gjorde det inte i första hand för att vi var emot projektet, utan för att vi inte såg någon möjlighet att klara hem opinionen under rådande förhållanden, kanske över två eller tre valrörelser. Med de här erfarenheterna i bakfickan tror jag personligen att det är av stor betydelse att inför framtida liknande stora projekt som löper över en lång tid att man måste hitta kommuner med en mycket stabil politisk majoritet. I vart fall skulle det underlätta frågans hantering under ett initialskede.

Sievert Bergström

F.d. vice ordförande (c), kommunstyrelsen Hultsfred

Några ord om Hultsfred, pop-metropolen i Sverige. Kommunen har nio tätorter, så ibland kan det bli bypolitik. Dock inte i denna fråga. Jag vill också erinra om att Hultsfreds kommun inte är avskriven som tänkbar plats för fortsatta undersökningar av förutsättningarna för lokalisering av ett slutförvar.

Hur resonerade vi inför beslutet att delta i förstudien (jfr fråga A1)? Det fördes inga egentliga resonemang om det, det var full politisk enighet om att vi skulle vara med. Men vi satte upp villkor i två avseenden. Det ena gällde medelstillelningen – vi menade att vi behövde mer än 2 miljoner kronor per år eftersom vi kommit in sent i processen och skulle behöva jobba hårt för att ”komma ifatt” de andra förstudiekommunerna inom en begränsat tidsperiod. Det andra gällde just denna tidsplan. Vi ansåg att den måste sträckas ut för att vi skulle kunna göra ett seriöst arbete. Vi lyckades ju inte få gehör för det sista villkoret och vi tycker att vi fick slutrapporten från SKB alltför tidigt.

Vilka konkreta åtgärder vidtog vi för att få förtroende för den demokratiska samråds- och beslutsprocessen i denna fråga (jfr fråga A2)? Vi ville hitta en form av ”direkt demokrati”. Vi annonserade i lokalpressen efter personer som frivilligt ville engagera sig i frågan. 52 personer anmälde intresse. Vi tog med alla kvinnor som hade anmält intresse. Vi tog också med alla ungdomar från skolorna som hade hört av sig. Sedan tittade vi på vad övriga sökande hade för sysselsättning och intressen och var de bodde. I den mån vi kände till vederbörande politiska engagemang försökte vi få en spridning också i det avseendet mellan grupperna. På detta sätt fick vi fram fem arbetsgrupper som skulle fungera som ”ambassadörer” och kontaktytor gentemot allmänheten. Det blev också så att både arbetsgrupper och kommunens projektledning kom att arbeta tvärpolitiskt under stor frihet.

Vilka resonemang fördes om folkomröstning (jfr fråga A3)? När kommunstyrelsen och dess arbetsutskott förberedde fullmäktiges beslut våren 1999 fanns inga yrkanden om folkomröstning. I fullmäktiges slutliga beslut i maj 1999 fördes dock in ett tillägg om att folkomröstning utgör ett möjligt alternativ om förstudien leder till slutsatsen att fortsatta undersökningar bör ske. Men det var aldrig tal om en folkomröstning före eller som en del av förstudiearbetet.

Vi jobbade tvärpolitiskt (jfr fråga A4). I vår kommun bildar s och v majoriteten. Men det sades redan från början att alla partier i fullmäktige skulle vara med i lednings- och styrgruppen. Dess sammansättning blev 3 s, 3 c (inklusive jag), 2 m, 2 kd, 2 v, 1 fp och 1 msvo. Eftersom enigheten hade vart total i fullmäktige fanns inga partipolitiska skiljelinjer under frågans fortsatta behandling.

Jag kommer så in på kunskapsinhämtning och informationsfrågor. Nu efteråt kan jag konstatera att trots att vi är grannar till Oskarshamn, så var vi nästan analfabeter inom kärnkrafts- och kärnavfallsområdet (jfr fråga B1). Vi försökte och lyckades ganska bra att få mer och mer kunskap genom att tillsammans med Tierp och Älvkarleby ordna olika seminarier. Vi inbjöd olika sakkunniga till våra arbetsgrupper som träffades ofta. Och vi blev allt bättre på att ställa besvärliga frågor, något som vi inte minst lärde oss av miljöorganisationer och av Camilla Odhnoff i KASAM. Vi försökte få ut kunskaperna i samhället genom att anordna möten. Men när folk inte kom till sådana möten så sökte vi upp människorna. Det skedde vid marknader och andra större arrangemang. Vi som var aktiva för kommunen i den här frågan kallades ofta "Du som är med i SKB" – t.o.m. i kommunens växel betecknades vi ibland som "SKB"! Detta kan ses som en indikation på att allmänheten hade svårt att hålla isär de olika aktörerna i förstudien!

Vi använde oss av oberoende forskare (jfr fråga B2) och lyssnade på folk från miljöorganisationerna. Företrädare för dessa fick vi faktiskt importera från Älvkarleby och Tierp, eftersom vi inte kunde uppbringa några själva. Vi hade tagit med

i våra arbetsgrupper personer som vi trodde var sådana som skulle kunna ”ställa till lite” för oss. Men ju längre de var med, ju snällare blev de! Vi anställde inga konsulter, för vi ville inte bli styrda av sådana. Dock lyssnade vi gärna till andra konsulter som kom till oss.

Uppfattades projektledningen som lierad med industrin (jfr fråga B3)? Jag vill svara med några ord om min egen bakgrund som politisk samordnare i ärendet. Jag företrädde c, var vice ordförande i kommunstyrelsen och vikarierade för det socialdemokratiska kommunalrådet när han var sjuk under stora delar av år 2001. Det säger något om den s.k. röd-gröna röran! Jag hade varit kärnkraftsmotståndare när det begav sig – anledningen var främst att man då inte hade en aning om var man skulle göra av avfallet. Och just av den anledningen arbetade jag för att vi i Hultsfred skulle vara med i en förstudie. Jag tyckte nämligen att det avfall som ändå hade producerats, det måste vi på bästa sätt försöka att ta vara på. I det arbetet ville jag delta. Och det kanske var lite därför jag fick den här rollen. Så risken att bli betraktad som lierad med kärnkraftsindustrin var nog liten! Men det är kanske andra som bättre än jag kan svara på denna fråga.

Fråga C1 tar upp frågor om en möjlig konflikt mellan ett kommunalt helhetsperspektiv och de närboendes perspektiv. Varken fullmäktige eller kommunstyrelsen drev uppfattningar som skulle kunna utvecklas till konflikter. Förstudieorganisationen försökte tackla problemen på bästa sätt genom att kalla till information, främst i Målilla. SKB:s undersökningar ledde till att ett område där, inom vilket det fanns en ganska stor grupp tyska fritids- och permanentboende pekades ut som potentiellt intressant för fortsatta undersökningar. De hade ofta starka åsikter och vi lade ner mycket arbete på att snabbt informera och prata med dem samt att se till att sakkunniga fanns till hands som kunde svara på deras frågor.

I det här sammanhanget vill jag understryka att vi hade uppfattningen att det var det bästa berget som skulle sökas. Jag har fortfarande den uppfattningen. Därför menar jag att man borde

ha provborrat i samtliga förstudiekommuner för att ha referenser att gå efter.

Uppfattades vi politiker som legitima företrädare (jfr fråga C2)? Det finns säkert de som ifrågasatte och ifrågasätter fullmäktiges ledamöter. Men när man är ute och pratar och förklarar så är det ju ingen som vill gå in och ta över. Jag hoppas att man litat på den församling som man har valt. Däremot var det nog fler som ifrågasatte vår förstudieorganisation. Från en del fick vi höra att det var ett organ för att gynna SKB.

Det var väl inga som hävdade att de var negativa till de valda representanter som vi hade i fullmäktige (jfr fråga C3). Men det fanns ju de som var rädda för det inte skulle finnas tillräckligt starka krafter som representerade deras åsikter i en viss fråga. Det är ju ganska lätt att bilda opinion i en fråga, till exempel bland närboende, eftersom den frågan kan gå rakt igenom parti-gränserna.

Slutligen ska jag ta upp effekter och lärdomar (frågorna D1–D5). Jag tror inte att förtroendet är skadat utan det är oskadat. Och vi har ju inte haft något skarpt läge än så att det är inga problem. Jag bara konstaterar än en gång att framförallt jag själv – men jag tror också fler – var oerhört naiva när vi gick in i det här. Vi trodde på en seriös vilja att hitta bästa berget och vi trodde att vi skulle få den tid vi behövde. Jag och flera med mig blev väldigt besvikna när slutrapporten kom innan vi hade lämnat vårt yttrande över den preliminära rapporten.

Finns det problem med mandatperiodens längd? Det är ett faktum att man är vald för en mandatperiod och det inverkar inte på min syn på behovet av långsiktigt arbete. Kärnavfallsprojektet är så långsiktigt – 100 000 år – att det inte påverkas av de politiska mandatperioderna.

Torsten Carlsson

F.d. ordförande (s), kommunstyrelsen Oskarshamn

Av oss nio nyckelpersoner från kommunerna är sex före detta. Så man kan ju fråga sig vilket priset blir för den politiker som sysslar med kärnavfallsfrågorna!

Jag har levt med kärnkraft och kärnavfallsfrågan i min kommun Oskarshamn sedan 1980-talet början och under de senaste tio åren varit en av de i kommunen som mycket medvetet drivit frågan om hur den demokratiska processen skulle utformas. Och i övrigt har jag på olika sätt försökt att påverka industri, myndigheter och centrala beslutsfattare. Detta har jag sett som en viktig uppgift i den roll jag haft som kommunstyrelsens ordförande.

Hur resonerade vi beslutsfattare inför kommunens ställningstagande?

Jag kan inledningsvis berätta att det brev som SKB i oktober 1992 skickade till alla kommuner inte fick något svar från oss. Det var faktiskt jag som såg till att så blev fallet och tack och lov för det!

I sitt FUD-program 92 meddelade ju SKB att Simpevarp utgör ett huvudalternativ för lokaliseringen av inkapslingsanläggning. I vårt yttrande över programmet tog vi upp ersättningsfrågan och ställde krav på oberoende ekonomisk ersättning för att börja arbeta med slutförvarsfrågan lokalt. Vi beslutsfattare var mycket klara över att ett sådant stöd skulle vara avgörande för ett vidare engagemang. Vi redovisade i vårt yttrande även en verksamhetsplan med budget som stöd för våra krav.

Med starkt stöd från både våra myndigheter och från industrin beviljade regeringen i februari 1994 Oskarshamns lokala säkerhetsnämnd pengar ur Kärnavfallsfonden och vi startade LKO-projektet våren 1994. Anledningen till att pengarna i detta skede

gick till den lokala säkerhetsnämnden var att det vid detta tillfälle ännu inte var lagligt möjligt att ge pengar direkt till en kommun. Men den lokala säkerhetsnämnden kunde ta emot dessa pengar eftersom den var och är en statlig myndighet.

Jag vill påstå att beslutet om pengar till lokal kompetensutbyggnad var avgörande för att beslutsfattarna i kommunen skulle ta sig an kärnavfallsfrågan. Det innebar alltså att denna verksamhet inte behövde konkurrera med övrig kommunal verksamhet om ekonomiska resurser.

År 1995 frågade SKB bl.a. Oskarshamns kommun, om man fick genomföra en förstudie för slutförvaring av använt kärnbränsle. Bland politikerna var uppfattningen kring förstudien mycket blandad. Vi enades om bildandet av två arbetsgrupper ur fullmäktige. Gruppernas uppgift var att bereda frågan för fullmäktige. Deras arbete pågick under ett helt år och efter avrapportering och debatt i fullmäktige var vi väl förberedda för beslut.

Under gruppernas arbete förekom olika verksamheter och kontakter med allmänheten. Den som kallades ungdomsgruppen – alla var inte så unga men den kallades så i alla fall – arbetade mycket med gymnasieeleverna i kommunen. Båda grupperna arbetade mycket utåtriktat under det år beredningen pågick.

En fråga som väckte debatt i fullmäktige under beredningen och i debatten var folkomröstningsfrågan. Uppfattningarna för och emot var delade i partierna. I mitt parti – socialdemokraterna – var de yngre personerna i större utsträckning för en folkomröstning än i övriga partier. Beslutet i fullmäktige blev ett ja till förstudien och nej till folkomröstning i det skedet. Centerpartiet och miljöpartiet sa nej till förstudie. Men sedan beslutet väl hade fattats av fullmäktige så bestämde sig dock båda dessa partier att medverka i det fortsatta arbetet, vilket var positivt. Vi hade ju ett önskemål att alla skulle vara med i projektet och det byggde även på att vi skulle få motståndarnas kritiska frågor belysta vilket säkert hade blivit svårare om de hade stått vid sidan om arbetet.

Målsättningen var att få svar på frågor under arbetet med förstudien och att vi skulle förstå svaren som gavs från SKB och myndigheterna. Ambitionen var att vi skulle formera oss så att samtliga partierna kände igen sina frågor och att föreslagna villkor skulle ha stöd av en bred majoritet. Allas frågor skulle vara tillåtna och alla frågor skulle besvaras.

Informationsfrågor

För mig och övriga beslutsfattare i kommunen har det varit mycket viktigt att få fram så mycket kunskap som möjligt om vad kommunens innevånare tycker i kärnavfallsfrågan. Med det som bakgrund har en organisationsstruktur tillkommit som medverkar till att så många personer som möjligt har konfronterats med frågan, inte minst genom de möten som varit på gator och torg i och utanför centralorten. Även de seminarier, utfrågningar och enkätansökningar som förekommit under åren har klart medverkat till ökade kunskaper om vad kommuninnevånarna tycker.

För oss har det varit viktigt att framhålla våra myndigheter som vår oberoende kompetens med tillgång till forskare och sakkunniga. Vi har inte sökt oss till andra för att i sakfrågan söka s.k. oberoende forskarkunskap. Däremot har vi vid seminarier och vid granskning av vår egen verksamhet använt oss av forskare. Dessa har hjälpt oss att bättre förstå vad vi själva håller på med och därigenom medverkat till att vi har vidareutvecklat arbetet inom vår organisation LKO (Lokal Kompetensuppbyggnad i Oskarshamn). Vi har med framgång använt oss av sakkunniga och kompetenta personer i projektorganisationen så att viktiga frågeställningar och kunskaper har initierats i organisationen.

På så sätt har vi också visat att vi inte varit beroende av eller lierade med varken industrin eller andra i sak eller ekonomiskt. Vi har även varit mycket noggranna med att skilja på industrins roll och kommunens roll. Industrin har att svara på våra frågor

och vi tar beslut fristående och är en självständig part. Och vi har i allt väsentligt – och så gott vi har kunnat – undvikit att svara på sådana frågor som är industrins. I dessa frågor har industrin svarat och medverkat på ett förtjänstfullt sätt i arbetet.

Vald representation och lokal opinion

Under förstudiearbetet framkom tre områden i kommunen som tänkbara slutförvarsplatser. En låg nästan i stadens centrum (påslag vid hamnbassängen), men inte ens det föranledde några större rubriker i lokalpressen. Vi var ense med våra kommuninnevånare om att området runt kärnkraftverket på Simpevarp i första hand kunde vara aktuellt – och det var det området som vi som kommunens beslutsfattare ville diskutera. Vi framhöll mycket tydligt till industrin och till kommuninnevånarna att det skulle bli en helt ny behandling av frågan – det skulle i verkligheten röra sig om en helt ny fråga – om något av de två andra områden som identifierats under förstudiearbetet skulle bli aktuella.

Jag har under hela förstudiearbetet och under tiden inför beslut om en platsundersökning känt ett stöd för hur vi organiserat och arbetat inom LKO-projektet. Kommunens medborgare har endast i undantagsfall haft synpunkter på hur vi har hanterat kärnavfallsfrågan från kommunens sida. Det avspeglar sig inte minst i att vi inom kommunen haft få grupperingar – om ens någon – som på ett strukturerat sätt protesterat eller agerat i kärnavfallsfrågan.

Min uppfattning är, att de grupperingar eller motståndare som funnits har kommit med i LKO-projektet och således inom ramen för detta har kunnat framföra sina frågor och synpunkter, i villkor och beslut. Endast Folkkampanjen mot kärnkraft lokalt har tackat nej till att vara med. De och även deras centrala företrädare har dock inbjudits som föreläsare vid ett flertal tillfällen och därigenom kunnat framföra sina synpunkter och vara med i

den lokala debatten. Vid dessas tillfällen har kommunen täckt deras kostnader för medverkan.

Effekter och lärdomar av förstudiearbetet i kommunen

För mig har förstudiearbetet varit den mest spännande och utvecklande resan i mitt politiska liv. Kärnkrafts-kärnavfallsfrågan är en av nationens politiskt hetaste och svåraste frågor. Vilket parti vågar driva frågan om kärnavfallets omhändertagande och tro sig vinna röster på den?

Om väljarnas förtroende för mig och andra politiker har ökat har jag inget svar på. Men helt klart är att vårt arbetssätt har stärkt demokratin och bl.a. har initierat det s.k. DUO-projektet, Demokrati och Utveckling i Oskarshamn. Det var ett projekt som ledde att vi fick in ca 4 000 idéer från kommunens innevånare om hur kommunen kunde vidareutvecklas.

Förstudiearbetet, liksom även det pågående platsundersökningsskedet, involverar både beslutsfattare och tjänstemän i kommunen. Men jag tycker att både jag och mina politiska kamrater och våra tjänstemän har varit dåliga på att ta tillvara den kraft som finns i LKO-projektets arbetssätt för behandling av stora och omfattande frågor. Vårt arbetssätt har alltså haft svårt och har svårt att nå ut i det politiska arbetet. Vi har därför i den organisation som vi nu har byggt för platsundersökningsskedet tillsatt en särskild kommungrupp genom vilken förhoppningsvis LKO:s arbetssätt skall kunna spridas till andra verksamheter. Trots att vi kunde ha varit bättre anser jag emellertid att kärnavfallsprojektet har utvecklat demokratin i vår kommun.

Inom kärnavfallsprojektet har jag och övriga kamrater givits möjlighet att söka kunskap i och utanför nationen vilket medverkat till att vi lärt känna varandra och få kännedom om hur kärnavfallsfrågan hanteras utomlands. Att söka kunskap som vi har gjort har skapat glädje och gemenskap – och även det är viktigt för att demokratin skall utvecklas.

Mandatperioder och val återkommer för närvarande vart fjärde år, då väljarna säger sitt. Jag kan inte se att kärnavfallsfrågan med sin karaktär är så mycket annorlunda än många av de beslut som fattas i den fysiska planeringen och som har konsekvenser över många valperioder. Det som skiljer är kärnavfallets extremt långa tidsperspektiv och okunskapen och tilltron till säkerheten i ett långsiktigt perspektiv. Men var inte tveksamheten lika stor om järnvägen under dess barndom?

Under mitt politiska liv har jag aldrig haft svårt att fatta beslut om jag uppfattat frågan som viktig och att den har stor betydelse för väljarna i min kommun. Och i det här fallet har jag stor kunskap om var Sveriges använda kärnbränsle mellanlagras och har därigenom känt ett stort ansvar för hur frågan hanteras i den kommun jag varit ordförande i under de senaste 15 åren. För mig i rollen som ordförande och ledande politiker i Oskarshamns kommun med tre kärnkraftsreaktorer, CLAB samt världens största bergrumslaboratorium hade det varit oansvarigt och ett svek mot kommuninnevånarna att inte visa ett stort intresse och engagemang för kärnavfallsfrågan.

Frågor och kommentarer från deltagare

I Malå och Storuman deltog ju olika miljöorganisationer mycket aktivt som motståndare. Var det inte alls aktuellt i Oskarshamn. Vad beror det på?

Svar: Den avgörande faktorn var nog att våra vänner från Norrlandskommunerna var ”lärpojkar” i denna process. De hade tidigare inte träffat på den här frågan överhuvudtaget. Den stora skillnaden låg i att vi som en kärnkraftskommun hade levt med den här verksamheten under många år och frågeställningen var egentligen inte ny för oss.

Betydelsefullt har också varit hur vi bedrev verksamheten. Genom att vi tidigt bestämde oss för att ställa så mycket frågor vi kunde – och kräva svar på frågorna – medverkade vi till att

frågan inte polariserades. Och invånare utanför den politiska kretsen skulle få klart för sig att vi verkligen tog hand om frågorna. Allt dokumenterades och dokumentationen gjordes lätt tillgänglig för alla. Vi såg till att varje enskild person som ställt en fråga också fick ett svar, antingen svaret skulle ges av kommunen, av myndigheterna eller av SKB. Kunde svar inte ges direkt vid ett möte skickades svaret i efterhand hem till frågeställaren.

Vi inbjöd också alla att vara med i processen. Alla har känt att de haft möjligheter att vara med, även om många inte har tagit vara på möjligheten. Den inställningen tror jag att man har haft i alla kommuner, så där skiljer vi oss inte från övriga.

Men viktigast tror jag alltså är det faktum att det i vår kommun finns en erfarenhet och tradition kring kärnavfallet och kärnkraften, vilket har medverkat till att man har en bättre kunskap bland kommunens invånare om vad det handlar om.

Kommentar (Anders Åström): Vi i Hultsfred var ju i det närmaste analfabeter på området när vi började. Vi försökte verkligen att få med den gröna rörelsen i vår förstudieorganisation. Men jag tror inte att man var så väldigt intresserad när man såg att det krävdes ett visst mått av arbete för att vara med i och delta i den här processen. Att man så att säga inte kunde köpa tidningsrubrikerna, som man kunde göra i Norrland i början! Frågan var inte ny längre när den kom till vår kommun.

Vi försökte också få med pressen, eller folk som jobbade inom pressen för att skaffa sig baskunskaper när de skulle skriva artiklar. En av journalisterna var med ett par tre gånger men han steg snabbt av för att hade fått kritik av sina kollegor att han "beblandade" sig med kommunstyrelsen i Hultsfred. Så jag tror att det ligger mycket i att man ifrån massmedias sida vill göra rubriker snabbt och sedan ta sig ur och egentligen inte är så intresserad av sakfrågan.

Svar: Det kan ju vara olika i olika kommuner. Jag vill inte generalisera och sätta någon stämpel på miljörelsen. Det är ju engagemanget hos enskilda människor leder till vad resultatet blir. Hos oss har trovärdiga och seriösa människor från Naturskyddsföreningen, Ornitologföreningen och andra varit med i diskussionen och tagit sig an problematiken. Också de har haft utgångspunkten att vi måste ta hand om det avfall som producerats. Men de har medverkat till att vi har fått kritiska frågor. Också vi har haft liknande bekymmer med journalister. De har inte varit intresserade att delta. Men det ligger väl i sakens natur, de ska granska vad vi gör och inte vara med och utveckla det vi håller på med.

Kommentar (Runar Frohm): Hos oss i Storuman fanns en mycket stark känsla som kan uttryckas så här: Varför ska vi häruppe i en orörd natur ta emot skit som är producerat på ett annat ställe? Vad skulle man i södra Sverige säga om avfallet från våra gruvor skulle exporteras till södra Sverige? Det blev en sådan debatt.

Kommentar (Claes Thegerström): Från SKB:s sida har vi väldigt många olika goda erfarenheter av miljögrupper och andra, inte minst de lokala, naturskyddsföreningar och andra när vi har kunnat ha en bra diskussion. Men när det gäller internationellt baserade organisationer och särskilt Greenpeace som ju varit med på nästan alla möten under hela den här perioden så är saken annorlunda. Det är för mig entydigt att Greenpeace vid två tillfällen deltagit i en kampanj under sex veckor före en folkomröstning. Så skedde därför att folkomröstningen skapade just en sådan arena som man ville ha. Och där har man som Runar Frohm berättade satsat skickligt och starkt och dagarna därefter försvunnit från den arenan. Man har inte deltagit i förstudiearbetet annat än möjligen vid enstaka tillfällen, när man dykt upp vid några möten. Man har jobbat som man gör, med kampanjer. Och det tror jag att man får vara beredd på i framtiden också när det kommer till beslutstillfällen.

Svar: Vi har ju försett Greenpeace hela tiden med vårt underlag, vilka beslut vi fattat, vilken organisation vi har, etc. I början hörde de av sig litet och jag hade några samtal. Men sedan sa de att ni har ju en process som vi inte kan klandra – och då var det inte roligt längre. Dessutom noterade vi ju vad deras företrädare sade vid KASAM:s seminarium i Nyköping 1997 om att Greenpeace var en odemokratisk organisation. Och det är ju klart att som kommun kan inte vi säga att det är fair-play att ha en odemokratisk organisation knuten till vårt arbete. Det gjorde vi klart och sedan hade vi inga mer diskussioner med Greenpeace.

Kommentar (Carl-Åke Andersson): Det är naturligtvis mycket lättare att knacka dörr i Malå med cirka 1 500 hushåll än att göra det i Nyköping med 25 000 hushåll.

Kommentar (Arne Hellsten): Också jag har den största respekt för miljöorganisationer som är seriösa och som är skeptiska och som verkligen synas hela tiden. Men det här med Greenpeace, det här ju ett bra exempel. Torsten Carlsson får ursäkta, men hade Du varit kommunstyrelsens ordförande i Storuman eller Malå då hade Du inte kunnat föra någon sådan process som Du lyckats med i Oskarshamn. Olikheterna är alltför stora mellan våra kommuner. Greenpeace såg sin chans i Storuman och Malå, däremot ser dom ju inga utsikter att få rubriker och få folket med sig i Oskarshamn eller i någon kärnkraftskommun. Och det är ju orsaken till varför man inte gör det. Men vad som är allvarligast i det här, det är ju att Greenpeace och liknande motståndare försvårar ju möjligheterna att hitta just den bästa förvaringsplatsen på grund av sitt agerande, eftersom en del möjliga kandidater faller bort.

Svar: Jag kommer ihåg en företrädare från Greenpeace som sade till mig att han inte ville komma till min kommun och behöva springa ut därifrån!

Kenneth Gunnarsson
F.d. ordförande SOS-Tierp

Anmärkning: Vid seminariet utdelades ett underlag som Kenneth Gunnarsson ställt samman med utgångspunkt från frågeställningarna i bilaga 2. Detta underlag återges först. Eftersom Kenneth Gunnarssons muntliga anförande kompletterade detta underlag återges därefter även anförandet.

Som enda representant för en inofficiell aktör i kärnavfallsprocessen, är det inte helt oproblematiskt att delta i ett sammanhang som detta. Då KASAM och de aktuella kommunerna måste anses som officiella aktörer i den pågående processen, riskerar jag med mitt deltagande att ge illusionen av att denna process är demokratisk och brett förankrad. Med min medverkan riskerar jag också att bli ett alibi för KASAM:s påstådda ambition att knyta kontakter med landets miljöorganisationer, trots att man helt uppenbart har misslyckats i den ambitionen. Och då många av kärnavfallsprocessens aktörer så tydligt gör en distinktion mellan ”kritiker” och ”anhängare”, riskerar jag att befästa denna olyckliga polarisering genom att acceptera förutsättningarna för detta seminarium.

I inbjudan till detta seminarium sägs att det även fortsättningsvis kommer att krävas ett stort engagemang och ansvarstagande från de berörda kommunerna. Men engagemang och ansvarstagande förutsätter trots allt att man som officiell aktör har möjlighet till inflytande och inte bara får rollen att följa vad bolaget företar sig och bevaka kommunens intressen. Den avgörande bristen i kärnavfallsprocessen är att den inte är underställd nationell politisk granskning och kontroll, utan industrin har fått full kontroll och fritt spelrum. Därför har kärnavfallsprojektet kommit att definieras i första hand som ett rent tekniskt problem och då är det logiskt att frågan i och med SKB:s platsval nu definitivt har hamnat utanför det kommunala kompetensområdet. Om de aktuella kommunerna accepterar

denna ordning, har deras roll i realiteten nedgraderats till att vara likställd med alla andra utanförstående aktörers under en lång tid framöver. Tycker man däremot att kärnavfallet är mer än ett industritekniskt problem och i avsaknad av nationell politisk styrning, har kommunerna ett stort ansvar och en viktig roll att spela.

Så när KASAM nu åter en gång har samlat det ”gamla gänget”, är det enligt min mening slöseri med tid och resurser att åter diskutera den överspelade förstudiehanteringen. Ett mer relevant och meningsfullt ämne för ett KASAM-seminarium skulle därför kunna vara att samtala kring kommunernas nya roll, hur man ska få med fler aktörer och därigenom bredda och demokratisera processen och hur man kan förhålla sig till den påbörjade MKB-processen.

Trots mina tveksamheter har jag ändå valt att delta i detta seminarium, eftersom jag då får möjlighet att framföra synpunkter som kommer att bli dokumenterade i en officiell publikation. Men jag hoppas även att mitt bidrag av högst personliga synpunkter kan berika och bredda diskussionerna något.

Eftersom jag har varit engagerad i en lokal opinionsgrupp, utan direkt insyn i den kommunala förstudiehanteringen, kan jag bara spekulera i hur kommunpolitikerna i Tierp har resonerat. Men jag ska ändå försöka kommentera så många som möjligt av de på förhand uppställda frågeställningarna.

Förstudierna

SKB:s lokaliseringsprocess har inbegripit ett tjugotal av landets kommuner. I ett fall har SKB själv klivit av i ett tidigt skede, men av resten har alla utom tre kommuner tackat nej till fortsatt medverkan. Varje nej har tvingat bolaget att förändra sin process och sin argumentation. Två förstudier – den i Oskarshamn och den i Tierp – har på ett avgörande sätt förbättrat processen. Trots det och trots att det har framförts befogad kritik från

många håll till hur valet av plats för slutförvaret har gått till, har SKB nu fått de två platserna som stod högst på deras önskelista.

Oskarshamns kommun verkar tidigt ha insett ansvaret och allvaret i sin roll som eventuell mottagare till ett stort riskprojekt och de tycks därför ha genomfört en på många sätt föredömlig förstudiehantering. De har sökt ett brett engagemang och deltagande, de har skaffat sig en egen teknisk kompetens inom området och de tycks i sitt avtal med industrin ha försäkrat sig om visst fortsatt inflytande på projektet.

Östhammars kommun däremot har varit mer passiv i sin roll och verkar ha hanterat frågan mer som en traditionell industrietablering och en möjlighet till nya arbetstillfällen. Först nu när den viktiga förstudieperioden är över och när man i sitt avtal med SKB lämnat företaget fritt spelfält, breddar man sin organisation så att även intresseorganisationer bjuds in. (Dock utan formell möjlighet att påverka i frågan.) Östhammars kommun har genom sin hantering fått sin roll nedgraderad till att vara en bland flera aktörer i den kommande MKB-processen. Först när det är dags för den slutgiltiga tillståndsprövningen har kommunen åter möjlighet till avgörande ställningstaganden.

Tierps kommun

Resonemang bland förtroendevalda inför kommunens ställningstagande

Trots stora skillnader i kommunernas hantering av frågan, tycks de likväl ha agerat utifrån samma självklara strävan att dra fördelar av projektet och tillföra den egna kommunen något gott. Så tror jag även kommunpolitikerna i min kommun (Tierp) resonerade.

I den på förhand uppställda frågeställningen om hur kommunerna upprätthöll den demokratiska samråds- och beslutsprocessen döljer sig en av många fällor. Frågan förutsätter nämligen att processen faktiskt är demokratiskt förankrad, men

om det råder oenighet. Det finns förvisso ett tidigt formellt demokratiskt beslut i riksdagen som lägger allt ansvar för kärnavfallsfrågan på industrin, men därigenom gick också möjligheten till insyn och demokratiskt/politiskt inflytande på frågan förlorad.

På kommunal nivå har vi genom den kommunala demokratiska processen endast haft möjlighet att acceptera eller inte acceptera rollen som mottagare av ett stort industriellt miljöproblem. Tierps kommunpolitiker förlitade sig på traditionellt sätt till sitt politiska mandat, förankrade frågan i partiorganisationerna och vidtog inledningsvis inga speciella åtgärder för att inhämta allmänhetens syn på frågan. Kommunens projektorganisation inbjöd dock intressegrupper att delta. I ett senare skede bidrog bl.a. den s.k. Psykosociala utredningen, en mindre studie utförd av Uppsala universitet, till den relativt livliga debatten och inte minst de lokala opinionsgruppernas arbete till att ge en bättre bild av stämningläget i kommunen.

Angående en folkomröstning kom Tierp i ett tidigt skede fram till samma slutsats som flera andra förstudiekommuner, att en eventuell folkomröstning skulle hållas först efter att platsundersökningarna slutförts. Huvudargumentet var att det "först då finns något att rösta om". Med erfarenheterna från Storuman och Malå är det inte svårt att gissa var denna argumentation har initierats.

Problemet med detta resonemang var att det reducerade kärnavfallsfrågan till att enbart vara ett tekniskt problem. Samtidigt som många kommunpolitiker å ena sidan menade att kärnavfallsfrågan är så komplex att allmänheten har liten möjlighet att sätta sig in i den, menade man å andra sidan att man ändå skulle folkomrösta på grundval av komplexa tekniska resultat. Det logiska vore självklart att kommunpolitikerna hade hävdat sitt ansvar för kommunen i första hand och ställde frågan i en tidig omröstning om kommunen var beredd att ställa upp och ta ansvar för landets kärnavfall eller inte. En sådan frågeställning är självklart inte heller okomplicerad, speciellt med tanke på att det

förutsätter en logisk och demokratiskt förankrad systematik i metod- och platsvalsprocessen.

I Tierps kommun tycks kommunledningen och partigrupperna så småningom ha insett kärnavfallsfrågans sprängkraft. Inför den slutliga omröstningen i kommunfullmäktige våren 2002 deklarerade flera partier att deras ledamöter skulle rösta utifrån sin egen personliga övertygelse. En anledning till detta kan ha varit att man ville undvika splittring och slitningar som kunde störa det kommunala politiska arbetet framledes. Ett val stod också inför dörren. Denna hållning gav utrymme för ett öppnare debattklimat, men samtidigt bidrog det kanske till en otydligare politisk process i allmänhetens ögon.

Informationsfrågor

Eftersom SKB i egenskap av operatör och ensamt ansvarig för slutförvarsprojektet och i avsaknad av en bred och demokratiskt förankrad process, var kommunerna hänvisade till information som uteslutande kom från bolaget. Då kommunpolitikerna överlag accepterade SKB:s strategi att beskriva kärnavfallsfrågan i första hand som ett rent tekniskt problem, var de självklart beroende av bolagets information för att skaffa sig nödvändig kunskap om industriprojektet. Många politiker kände sig nog otillräckliga i sin roll, speciellt med tanke på processens alltför pressade tidsschema. Varken fritidspolitiker eller allmänhet hade en rimlig chans att tillgodogöra sig mängden av avancerad teknisk information.

Tierps kommun satsade merparten av sitt informationsengagemang på att administrera resor till SKB:s anläggningar i Oskarshamn. Man publicerade även en hemsida om projektet med avsikten att den skulle fungera som informationskanal. Men i stället för att fungera pedagogiskt kom den bara att rapportera om vad som hänt i frågan. Den informativa och pedagogiska uppgiften överläts på SKB. Slutförvarsfrågans icke-tekniska aspekter ventilerades nästan enbart i debatter, tidningsartiklar

och remissvar. Tack vare debattklimatet i kommunen fick dessa frågor ändå ett relativt stort utrymme, mycket tack vare att opinionsgruppen alltid erbjöds att delta. Den breddade debatten bidrog senare till kommunens begäran om flera kompletterande utredningar och i förlängningen till att kommunen tackade nej till fortsatt medverkan. Debattklimatet var omvittnat gott i Tierps kommun, mycket tack vare att kommunen erkände och gav stöd till en seriöst arbetande opinionsgrupp och för att det fanns två aktiva och konkurrerande lokaltidningar. Det gjorde att avfallsprojektet blev utsatt för en betydligt bredare och mer kritisk granskning än vad som kanske skett i andra förstudiekommuner.

Tierps kommun valde att anlita en extern granskare av förstudierapporten och de kompletterande utredningarna. Anledningen till detta kan vara att kommunen önskade en mer fristående bedömning av projektet och dess eventuella effekt på kommunens långsiktiga utveckling, framför en granskning utförd av kommunens egen projektledning och referensgrupp som tycktes stå bolaget allt för nära.

Vald representation och lokal opinion

Som vald kommunpolitiker förväntas man vara engagerad och känna ett stort ansvar. Rollen som politiker innebär att ens insats kommer att bevakas och ifrågasättas och det är ett av politikens och demokratins viktigaste fundament.

Idag måste våra politiker fatta beslut om en mängd frågor som de rimligen inte har tillräcklig sakkunskap om och därför tvingas de förlita sig på sunda förnuftet, egen erfarenhet och andras kunskap. Den kunskap och det engagemang som sårintressen har i en fråga, kan på lokal nivå i många fall upplevas som hotfull. Speciellt om den framförs energiskt och högljutt. Därför har opinionsgrupper i Tierp vid många tillfällen och på sedvanligt sätt definierats som motståndare och miljöaktivister och ibland även att de inte företräder den allmänna opinionen. Om engage-

manget och kunskapen från särintressen och intresseföreningar tas till vara och om dessa erkänns som legitima och nödvändiga aktörer, blir detta engagemang inte ett hot utan en tillgång i det lokala arbetet och det var vad som skedde i Tierp. Att ett seriöst och engagerat opinionsarbete sedan utgör ett så stort hot mot det opererande bolaget, att dess högste chef går ut i lokalpressen och skäller ut dem, visar inte bara bolagets bristande respekt för demokratins innersta väsen, utan bekräftar också faran med att avpolitiserar en fråga och lägga över hela ansvaret på industrin. Det tragiska är att denna medvetna polarisering och respektlösa hållning lätt sprider sig till andra, vilket skedde t.ex. i Älvkarleby där representanter för den lokala opinionsgruppen fick utstå utskällningar, kränkningar och hot.

Effekter och lärdomar av förstudiearbetet i kommunen

Förstudiearbetet i Tierps kommun har säkert satt sina spår. Många engagerade människor genomlevde en intensiv period av intressant och spännande arbete. Några tändes och andra slocknade. Men de flesta tycker nog att det är skönt att det hela är över. Tierp har enligt min mening gått starkt ut ur processen. Förtroendet för kommunledningen är fortsatt starkt och det öppna debattklimatet gjorde att kärnavfallsäventyret inte lämnat några öppna sår efter sig.

Med facit i hand är det lätt att säga att Tierps kommuns hantering av kärnavfallsfrågan var bra. Kommunledningen hävdade konsekvent kommunens långsiktiga utvecklingsstrategi och bedömde avfallsprojektet utifrån detta. Tack vare sin integritet och på grund av uppenbara misstag och brister i SKB:s agerande, insåg kommunledningen tidigt vikten av en allsidig granskning av frågan. Kommunens stöd till den lokala opinionsgruppens arbete bidrog till att betydligt fler aspekter på frågan lyftes fram och argument skapades som stärkte kommunens egen långsiktiga strategi.

När det gäller lokaliseringsprocessen och förstudierna i stort är det tragiskt att konstatera att en så stor och viktig fråga som landets hantering av ett av världens farligaste miljögifter i praktiken avgörs på personnivå ute i små kommuner. Det är helt uppenbart att denna lokaliseringsprocess har hanterats olika i kommunerna, beroende på vem och vilka som sitter i kommunledningarna och vilka som är bolagets representanter. Det som tycks ha avgjort att förstudien i Oskarshamn blev så föredömlig i många avseenden, var en engagerad kommunledning och en respektfull bolagsrepresentation. I Nyköping verkar avsaknaden av engagemang och insikt har varit total. I Östhammar möttes en smidig och förtroendeingivande bolagsrepresentation av en okritisk och otidsenlig kommunal hantering och i Tierp konfronterades en kommunledning med hög integritet med en bolagsrepresentation som okänsligt och respektlöst trampade i klaveret gång på gång.

Så får självklart inte ett viktigt och stort nationellt riskprojekt avgöras. Men detta är en uppenbar risk när en fråga delegeras från nationell politisk nivå ned till teknokrater och företagsintressen och när det politiska avgörandet av lokaliseringen läggs på lokala fritidspolitikernas axlar. Detta var bolaget medvetet om och det är säkert anledningen till att man valt förstudiemetoden, med "acceptans" som främsta urvalskriterium, i stället för en logisk och systematiskt urvalsprocess.

Det är helt uppenbart att förstudierna i Oskarshamn och Tierp, i jämförelsen med andra förstudiekommuner, på ett påtagligt sätt har förbättrat kärnavfallsprocessen. En erfarenhet att ta med sig är att en engagerad kommunledning med integritet, som förstått sin ansvarsfulla roll som mottagare av ett riskprojekt och som breddar den kommunala beslutsprocessen, har ett bättre förankrat och mer genomarbetat beslutsunderlag att luta sig emot än en kommunledning som helt förlitar sig på industrin och andra s.k. experter.

Ur ett demokratiskt perspektiv och med tanke på miljön och den långsiktiga säkerheten är det synnerligen viktigt att ansvaret för kärnavfallsfrågan snarast återförs till nationell politisk nivå

för granskning och harmonisering mot nu gällande miljömål och lagstiftning. Det är också viktigt att alla aktörer i frågan inser vikten av ett brett engagemang och att man därigenom medverkar till att attityden till miljöorganisationer, opinionsgrupper och engagerad allmänhet förändras. Att marginalisera dessa som *kritiker och motståndare* (som t.ex. i SOU 2002:46 "Plats för slutförvaring av kärnavfall?") främjar inte en demokratisering av frågan, utan skärper snarare polariseringen.

Anförande

Jag är den ende i denna erfarenhetsredovisning som företräder en "inofficiell" aktör i kärnavfallsfrågan, en opinionsgrupp/miljöorganisation. Jag är alltså på något sätt "rumsren" i sammanhanget och har också varit inbjuden till flera andra seminarier kring kärnavfallsfrågan. Det beror ju på att SOS-Tierp har uppfattats som en seriöst arbetande organisation – och att vi blev det beror framför allt på det sätt som Tierps kommun har bemött vår opinionsgrupp. Som Bengt-Olov Eriksson nämnde tidigare gav man oss tidigt en legitimitet.

Det skedde genom att vi bjöds in att delta i det lokala arbetet. När vi ansökte om pengar bemöttes vi positivt och fick under tre år sammanlagt 380 000 kronor. Dessa pengar har gjort det möjligt för oss i opinionsgruppen att granska rapporter, få ersättning för förlorad arbetsinkomst när vi vid olika möten representerat gruppen och att ha mig anställd på halvtid under det sista halvåret som informatör och handläggare.

Det går alltså att åstadkomma väldigt mycket med 380 000 kronor. Och vad vi åstadkom var genomarbetade remissvar. Vårt remissvar på den preliminära förstudierapporten var på 35 sidor inklusive referenser till våra källor. Det kan jämföras med de politiska partiernas remissvar från ½ till 2 sidor. Den konsult som Tierps kommun anlätade för att med utgångspunkt från dessa remissvar utforma ett förslag till kommunens yttrande över den preliminära förstudierapporten hade alltså nästan bara

vårt yttrande samt myndigheternas material att utgå från. Eftersom våra synpunkter var väl genomarbetade fick de naturligtvis stort genomslag i konsultens förslag, som sedan kom att bli kommunens svar på den preliminära förstudien.

Av de föregående presentationerna har tydligt framgått att kommunerna har tacklat förstudiefrågorna på olika sätt. Det kan ha berott på olika utgångspunkter. Min utgångspunkt var att jag som nyinflyttad i norra Uppland för fem år sedan hade med mig minnet från en renskiljning i Jämtland år 1990. Jag hade som yrkesfotograf tagit bilder på en same som var tvungen att mäta bequerell i renköttet före slakten och konstaterade 11 000 när gränsvärdet var 1 500. Då började jag fundera över möjliga konsekvenser av strålning. Några år senare läste jag om processen i Storuman i intervjuboken "OM", utgiven av Heidrungs förlag och med ekonomiskt stöd från SKI.

Med denna bakgrund insåg jag från början att detta var en oerhört delikat fråga. En kritisk inställning måste vara den självklara utgångspunkten. Och jag tycker att en kritisk inställning är något sunt, nästan en förutsättning för en demokratisk process. Jag förväntar mig att alla som engagerar sig i en fråga i grunden har en kritisk grundhållning. Därför är det tråkigt att höra en diskussion som cementerar en polarisering genom att påstå att oliktänkande inte vill ha något slutförvar, kalla dem "nejsägare", "kritiker" och "motståndare". Jag ser mig som en sund kritiker. Jag utgår från att min hållning i grunden är samma som er. Jag är förespråkare för en bra hantering, jag är en förespråkare för en god miljö, jag är en förespråkare för det bästa sättet att ta tillvara det här. Den utgångspunkten tror jag vi delar allihop.

Vårt sätt att arbeta motverkade brister som i början fanns i Tierps kommuns hantering. Referensgruppen såg tidigt frågan enbart som ett tekniskt problem, precis som SKB och myndigheterna. Och vi fick oerhört mycket bra och fin information från myndigheter och från bolaget – men det finns andra aspekter på denna fråga. Som Torsten Carlsson antydde tidigare

idag har kommunen en annan roll, måste se på frågan från ett annat håll.

Vid KASAM:s etikseminarium i Sigtuna våren 2001 blev det för mig mycket tydligt att eftersom en kommun och industrin har olika roller så har vi också olika ansvar och måste ha olika sätt att se på frågan. Industrin har ju självklart ett ansvar för konsekvenserna av att man producerat ett farligt avfall. Men vi som bor i kommunerna, vi som är verksamma som politiker, har en annan form av ansvar. Det ansvaret handlar mer om att vi ska ta konsekvenserna av att vi säger ja till att ta hit det farliga avfallet. Då blir fokus mera på risker och konsekvenser om någonting går fel. Men debatten har handlat väldigt lite om vad som händer om någonting går fel. I stället har diskussionen rört tekniska lösningar för att det inte ska hända.

Men vår kommunlednings inställning förändrades ganska snabbt till att bli mer ifrågasättande. Och i den processen kunde vi prestera en argumentation som passade in i deras kritiska syn. Jag vet inte varför den attitydförändringen skedde, men jag tror att det hängde samman med att SKB i några preliminära rapporter presenterade en negativ bild av kommunens utvecklingspotential och att den bilden inte alls stämde överens med kommunledningens egen bild. Kommunledningens bild var att Tierps kommun utvecklas åt helt rätt håll och att man hade en långsiktig strategi för att det skulle fortsätta på det sättet. Och då frågade man sig hur kärnavfallsprojektet passade in i det perspektivet. Vår argumentation och vår opinionsbildning fick legitimitet, vi har kunnat prata med ledande politiker i majoriteten och i oppositionen, vi har fått möjlighet att informera partierna och kunnat delge vår syn under hela processens gång.

Genom att vi fått legitimitet har också vårt sätt att arbeta påverkats. Vi har upplevt en fungerande lokal demokrati. I några förstudiekommuner har man mer eller mindre stenhårt hållit fast vid den representativa demokratin som arbetssätt, i andra har varit mer flexibel. Vissa kommuner har kört frågan på fullmäktigenivå, andra på kommunstyrelsenivå, några har hänskjutit frågan till referensgrupper och någon har nästan inte alls han-

terat frågan. Jag tycker man kan se ett mönster som innebär att de som har anpassat processen till just den här frågans särart har lyckats bäst. Där har man fått ett bredare engagemang och ett bättre beslutsunderlag som grund för sitt ställningstagande.

Det är svårt att väcka engagemang. Men man får det engagemang man förtjänar. Där man i sin egen organisation har inlemmat det lilla engagemang som funnits och fått det att växa, där har man kunnat dra nytta av det. Det har skett i Oskarshamn, där man har haft en, anser jag, mycket fin organisation som har bjudit in alla att delta. Kommuner som behållit har hållit fast vid den representativa demokratins strukturer har inte fått det engagemanget. Och framför allt om kommunerna enbart har sett frågan som en teknisk problematik.

Det här med folkomröstningar är känsligt. Vår förening, som startades hösten 1998, var tidigt ute med namnlistor där vi ropade på folkomröstning. Men namnlistorna hamnade längre och längre ner i våra lådor allteftersom tiden gick. För vi insåg att det inte var någon idé att strida för en folkomröstning om det inte finns stöd för den tanken bland kommunpolitikerna. Det var ju tydligt att politikerna i Tierp inte ville ha folkomröstning i det här skedet. Det var säkert en lärdom som både de och SKB tagit av förstudierna i Västerbotten.

Argumentationen gick ju ut på att man möjligen kunde ha en folkomröstning först längre fram, efter provborrningar, dvs. när man visste mer. Jag menar att detta var ett uttryck för att reducera kärnavfallsprojektet till en enbart teknisk fråga. Enligt min uppfattning var det sunt att göra som man gjorde i Storuman och Malå genom att tidigt ordna en folkomröstning kring själva sakfrågan: Ska vi ta emot kärnavfall eller inte? Problemet var det att ni var först och ni hade alldeles för kort tid på er. Det är en fråga som kräver ännu längre tid för att skapa engagemang, men det är svårt. Att folkomrösta kring tekniska resultat tycker jag personligen är näst intill värdelöst. Det bara sanktionerar projektet och breddar inte engagemanget.

Vad ska man då dra för lärdomar av det här? För mig är det tydligt att vi kunnat få gehör hos kommunledningen därför att vi

utgjort en liten grupp seriöst arbetande personer som fungerat mycket väl tillsammans. Samtidigt har vi haft en kommunledning som jag anar på något sätt letat efter argument för att kunna säga nej till projektet. Och vi kom med de argumenten, inte minst kravet på en strategisk miljöbedömning. Det fanns en fungerande personkemi mellan oss som utgjorde den lokala opinionsgruppen och kommunledningen (däremot inte referensgruppen). När jag då lyssnar på företrädare för andra förstudiekommuner idag så ser jag ett mönster, nämligen att frågan om var Sveriges kärnavfall skall lokaliseras är oerhört starkt kopplad till personfrågor, personrelationer, på den kommunala nivån. Frågan handlar om mötet mellan SKB och kommunens representanter, den handlar om kommunledningen, kommunalrådets relation till sina arbetsgivare (alltså väljarna), det förtroende han har som kommunalråd, det handlar om hur kommunens organisation ser ut och hur man blir bemött.

En reflektion med utgångspunkt från vad jag känner till: Östhammars kommun har ju hanterat kärnavfallsfrågan relativt passivt. Kommunen har en god erfarenhet av kärnavfallet och har länge präglats av andan att kärnkraften är positiv. Här har SKB företrätts av en person (Kaj Ahlmark) som agerat väldigt förtroendegivande, sakligt och skickligt. Jag skulle tro att om han hade representerat bolaget i Tierp så hade den knappa majoriteten för nej i stället varit en majoritet för ja! Sådana faktorer kan vara avgörande för den här frågan! I Oskarshamn verkar man ha haft en solid och bra organisation med stort förtroende för kommunledningen och en väldigt bra relation mellan bolaget och kommunledning. Också i Hultsfred hade man under sin korta tid en föredömligt öppen och generös hantering av frågan. Man har haft en tydlig integritet. Men någonstans verkar det ha skurit sig med SKB – jag kan som utomstående bara spekulera, men det är mitt intryck.

Jag företräder en miljöorganisation som brinner för att kärnavfallsfrågan ska lösas med bästa möjliga säkerhet, på bästa möjliga plats, med bästa möjliga metod hanteras på ett juste sätt så att man kan känna förtroende för processen. Insikten om att

frågan kanske står och faller med personfrågor på kommunal nivå är då svår att hantera, tycker jag.

Kärnavfallsfrågan handlar om respekt och öppenhet och att man vill ha med alla och att man samlar kunskap, bred kunskap. Det får inte vara en stängd hantering på den kommunala nivån. Jag tycker den ambitionen funnits och finns i de åtta förstudiekommunerna. Två av dessa har med mina utgångspunkter skiljt ut sig positivt, nämligen Oskarshamn och Tierp. I båda dessa har man öppnat upp och sett det som en resurs att så många som möjligt har kunskap och ”tillgång till ärendet”.

Frågor och kommentarer från deltagare

Kommentar (Birger Norén): Den redogörelse som Kenneth Gunnarsson lämnat bekräftar min uppfattning att SOS-Tierp fick stort inflytande på hur kommunens yttrande kom att utformas. Jag menar också att när ni säger er arbeta så seriöst, då ska ni också redovisa alternativ. Vi politiker i Östhammar har ställt upp på att ge kommuninvånarna kunskap om innebörden av det projekt som man kan komma att behöva ta ställning till. I Östhammar har alla partier ställt sig bakom idén att ordna en folkomröstning om det blir aktuellt att föreslå en plats i kommunen för ett slutförvar. Det är märkligt att skildra detta ställningstagande som värdelöst och samtidigt prisa Oskarshamn som ännu inte har tagit ställning till om man över huvud taget ska ha en folkomröstning! Det är de som lever i Östhammar om frågan blir aktuell som då ska ta ställning i en folkomröstning, inte vi som finns idag. Vi är öppna mot kommuninvånarna!

Svar: Jag är själv kommuninvånare i Östhammar. Jag har inte påstått något utan förde enbart ett resonemang.

Det har förekommit tidningsuppgifter om att ni ansökt om 10 000 kr från kommunen för att samla ihop erfarenheterna. Kommer ni att dela med er erfarenheter till Östhammar?

Svar: Genom kommunens nej förra året till att fortsätta projektet försvann också vår möjlighet att få bidrag till verksamheten via kommunen och ytterst Kärnavfallsfonden. Vi har mycket material som kanske kan komma till användning framöver i MKB-processen. Vår hemsida är fortfarande uppe och det kostar en del. Vi har nu sökt ett bidrag från 10 000 kr från kommunen för att kunna upprätthålla verksamheten på lägsta möjliga nivå och få ordning på allt material.

Du uttalade Dig positivt om processen i Hultsfred, men sade något om att det "skurit sig" på något vis. Kan Du utveckla detta?

Svar: Det är min egen bild att det på något stadium skar sig mellan bolaget och kommunen. Men jag har kanske fel.

Kommentar (Claes Thegerström): Jag kan inte hålla med när Du "reducerar" det arbete som vi i SKB och kommunerna har utfört. Du säger att Du upplever att olika aktörer, och inte minst SKB, har reducerat problemet till enbart en teknisk fråga. Kanske fanns en tendens åt det hållet under 1980-talet, men från det att förstudiefrågan blev aktuell i Storuman har vi öppnat upp frågan i alla sina aspekter. Vilka belägg har Du för Din uppfattning? Min bild – från alla diskussioner med kommuninvånare, kommunpolitiker etc. är – att också de har bilden att alla aspekter (etiska, samhällsvetenskapliga) faktiskt har varit uppe. Jag tycker inte att Din tes håller.

Jag tycker också att Du reducerar allt det arbete som har lagts ner på demokratisk förankring, offentliga utfrågningar, engagemang från breda grupper i samhället till att låta som om allt bara har skötts av några enstaka personer från bolaget och från berörda kommuner. Jag menar att det har varit ett mycket brett deltagande i det arbete som har skett.

Svar: Jag ska gärna erkänna att processen har utvecklats till det bättre, särskilt då i Oskarshamns och i Tierps kommuner (vilka jag har bäst kunskap om). Jag refererar till min lokala erfarenhet från Tierps kommun där de bredare aspekterna på frågan kom med i förstudiematerialet först efter det att kommunen hade krävt det.

Claes Thegerström: Hela kärnavfallsprojektet blir fel om det reduceras till enbart en teknisk fråga – däremot måste teknik och säkerhet vara det centrala. För historieskrivningens skull är jag angelägen att framhålla att oerhört goda ansatser gjordes redan i Storuman och i Malå för att arbeta med de icke-tekniska aspekterna – det är en annan sak att man inte ännu hade fått fram det nödvändiga institutionella stödet från regeringen och andra. Men man öppnade frågan för en allsidig diskussion och man skapade referensgrupper och arbetsgrupper. Erfarenheterna från dessa båda kommuner har man tillgodogjort sig för arbetet i de sex övriga förstudiekommunerna.

Kommentar (Kristina Glimelius): Jag vill gärna tacka Kenneth Gunnarsson och understryka betydelsen av att vi i denna dialog har med grupper som tar så seriöst på frågan som SOS-Tierp gjort. Vi hade hoppats att ha också andra grupper med här idag, men misslyckades tyvärr. Vi vill ha en öppen dialog.

Kommentar (Arne Hellsten): Ditt anförande vittnar om en seriös inställning. Har ni inom miljörelserna funderat på att följderna av att det blivit nej i Storuman, Malå och Tierp blir att det finns ett risk att man får ett alltför smalt underlag att bedöma var den bästa platsen för ett slutförvar är? SKB blir ju i praktiken hänvisad enbart till kärnkraftskommunerna.

Svar: Nej, vi har inte berört just den aspekten. Däremot har det varit ett centralt tema i vår kritik att vi behöver ett stort antal förstudiekommuner. Bakom detta resonemang ligger inte enbart geologiska skäl. Lika viktigt är att förstudierna skapar engage-

mang, ger kunskap, breddar frågan och lyfter ut den till allmänheten. Ur ett demokratiskt perspektiv skulle det vara önskvärt med tio förstudier så att frågan blir demokratiskt väl förankrad.

Kommentar (Torsten Carlsson): Jag vill knyta an till diskussionen om att detta inte är en ren teknikfråga. Det är naturligtvis rätt, men man måste ha med tekniken för att förstå helheten. Vi i Oskarshamn har noggrant satt oss in i tekniken, bl.a. med hjälp av 'vanliga' människor med tekniska kunskaper som har ingått i våra arbetsgrupper. Vi anser oss ha en god grund för vår tilltro till tekniken och därför har vi också kunnat hantera andra aspekter på frågan som behandlats i andra arbetsgrupper. Fullmäktiges beslut i mars 2002 var grundat på att alla ledamöter var övertygade om att de var överens med kommuninvånarna inställning – därför var beslutet rätt och vi kunde känna oss trygga med beslutet.

Svar: Instämmer.

Kommentar (Anna-Lena Söderholm): Det låter ju som om vi var mycket passiva i Östhammar och att inget händer. Jag menar att vi har en mycket bred förankring i den referensgrupp som arbetat – i gruppen finns också partier representerade som idag inte finns i fullmäktige. Vi har haft ett mycket bra samarbete med SKB, som gett både oss, det lokala näringslivet och privatpersoner den information som man har frågat efter.

Vi bjuder naturligtvis in även de som har en helt annan åsikt. Inom referensgruppen har vi stora åsiktsskillnader, så nog är vi representativa för kommuninvånarna. Men det skulle vara bra om vi också hos oss fick en grupp som arbetade på det sätt som SOS-Tierp har gjort.

Som Birger har påpekat så har vi inte sagt "ja hela vägen". Vi har sagt att så här långt är vi med, vi vill vara med i urvalsprocessen. Men det är olyckligt att en del redan har blivit bortskallade.

Svar: Jag finns nu med i den opinionsgrupp som faktiskt finns i Östhammar!

Kommentar (Saida Engström): En reflektion kring agerandet från de som är "oliktänkande" och har en stark skepsis till SKB:s verksamhet. Jag var nyligen inbjuden till den franska senaten för att berätta om hur man arbetade med kärnavfallsfrågan i Sverige, alltså SKB, kommuner, myndigheter etc. Vi får mycket beröm, både i Frankrike och i Tyskland. Men samtidigt ber våra "opponenter" här hemma att regeringen ska inspireras av hur man behandlar frågan i Tyskland! Utomlands uppfattar man det svenska sättet att arbeta som föredömligt. Man ska uppmuntra alla att engagera sig och göra sin röst hörd i denna fråga.

Svar: Att engagera sig med alla medel tycker jag är utmärkt. Men det krävs ekonomiskt stöd till kritiskt inställda grupper och den frågan har nu vilat länge i Miljödepartementet utan att något har hänt. Det räcker inte med lokala grupper, det är självklart att nationella grupper måste kunna få stöd. (Olof Söderberg upplyser om att regeringen nyligen har beslutat om direktiv för en utredning som bl.a. ska behandla frågan om ekonomiskt stöd till frivilligorganisationer på miljöområdet).

Kommentar (Birger Norén): Instämmer med Anna-Lena Söderholms kommentar. Jag delar vidare uppfattningen att ekonomiskt stöd bör kunna ges till dessa frivilligorganisationer. "Man ska aldrig försöka stoppa meningsyttringar", alla människor måste ha rätt och möjligheter att komma till tals.

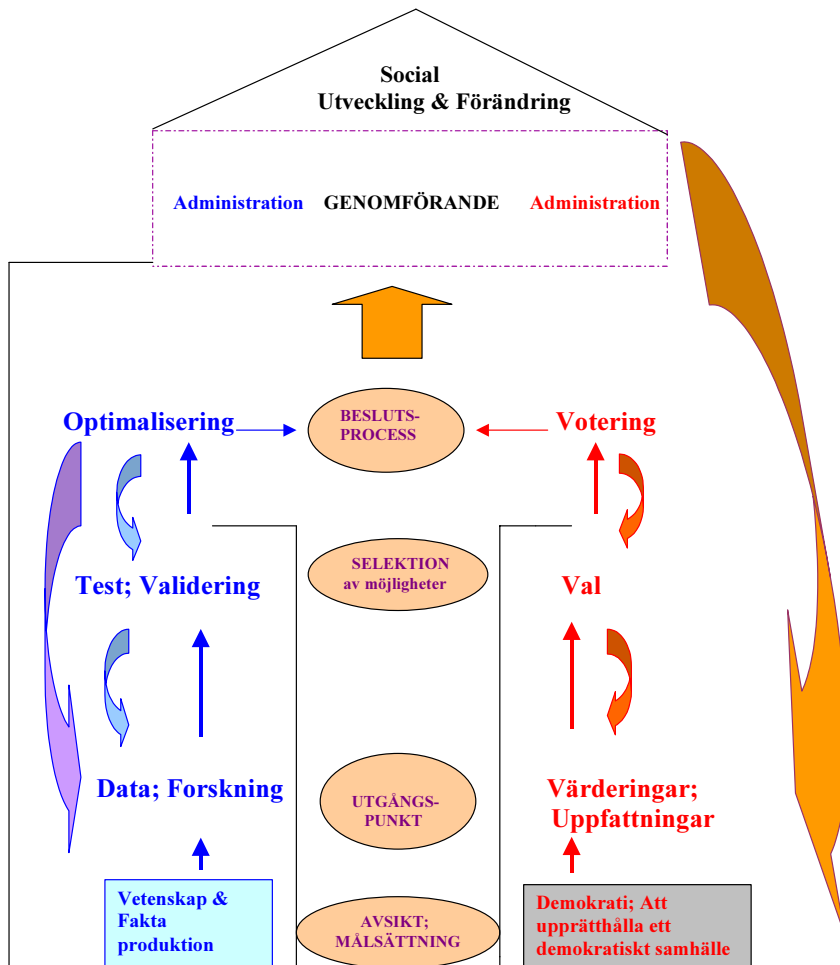

*Avslutande kommentar**Britt-Marie Drott Sjöberg*

Jag har fått till uppgift att göra en kort avrundning av eftermiddagens diskussioner och har här en figur till hjälp (s. 98). Det handlar om att placera in det som sagts i ett större sammanhang, så som vi diskuterat i KASAM när vi planerade detta seminarium. En sak som inte kommit fram i diskussionerna, och som vi tagit som en fullständig självklarhet idag, det är att den här demokratiska beslutsprocessen fungerar och driver utvecklingen. Och så skall det naturligtvis vara. Men situationen är mera komplicerad än så eftersom utvecklingen innehåller, eller bygger på, såväl vetenskaplig, teknisk utveckling som beslutsfattande inom det samhälleliga och politiska området. I figuren har jag försökt ge en bild av hur både de tekniska och de sociala och politiska frågorna interagerar för att skapa den större process som pågår. Jag menar inte att figuren är det enda, eller det bästa, sättet att beskriva situationen, men det kan vara ett underlag för den vidare diskussionen i morgon.

Idag har vi uteslutande berört aspekter på den högra sidan av figuren, d.v.s. den sociala och politiska sidan. Beslutsprocesserna här baseras på människors värderingar och uppfattningar, som är viktiga vid val av representanter. Dessa diskuterar sig fram till, eller voterar fram, en lösning eller ett vägval som flertalet kan stödja. Vi har här talat om hur man väljer representanter, vad demokrati är och vad som är bäst representation i detta sammanhang, hur man genomför beslut och så vidare. Vi har inte gått in på de vetenskapliga och tekniska drivkrafterna bakom utvecklingen, dvs. de processer som illustreras på den vänstra sidan i figuren. Här arbetar man för att ta fram fakta på en mängd olika områden, men särskilt vad gäller naturvetenskaplig och teknisk nödvändig kunskap för att bygga ett slutförvar för använt kärnbränsle. Resultaten i detta sammanhang baseras på forskning och

VETENSKAP & DEMOKRATI

de regler som bestämmer vad som är giltig vetenskap, t.ex. betyder det att data och resultat från olika studier måste testas och bedömas vad gäller tillförlitlighet ("valideras"), innan de kan ingå i eller bidra till den vidare processen. Beslutsprocesser i detta sammanhang har bland annat att göra med vilka tekniska möjligheter som finns tillgängliga, eller som kan utvecklas, för att uppfylla de olika krav och förutsättningar som är givits, t ex säkerhetsstandarder och ekonomiska ramar ("optimalisering").

Men det är sällan som man har en diskussion om dessa två processer, den tekniska och den politiska, i samma sammanhang. Snarare tycks det vara så att man jobbar eller tänker inom ramen för det ena *eller* det andra perspektivet. Så kan t.ex. de som arbetar med den tekniska utvecklingen utgå ifrån att den tillgängliga kunskapen på området, tekniken eller liknande aspekter, styr utvecklingen – och således glömma bort att de som sitter i det här rummet är de som tar besluten i det större sammanhanget. Å andra sidan kan den som är van vid att ta beslut i demokratisk ordning glömma bort att vetenskaplig testning och utveckling inte lyder de sociala lagarna där majoritetens värderingar styr. Det kan med andra ord finnas förhoppningar och önskemål om t ex konstruktioner eller säkerhetsnivåer som inte låter sig realiseras på naturvetenskaplig grund.

Så utifrån den här skissen och dagens presentationer skulle jag vilja påminna om att det finns också andra sätt att se den diskussion vi har nu och att det inte är alla som tycker att det är helt självklart att det är politikerna som avgör de här frågorna. Således var det en idé att belysa och kanske försöka föra ihop de här olika synsätten på seminariet. Det handlar om olika tankesätt och olika regler för beslutsfattande i olika sammanhang som tillsammans utgör väsentliga komponenter i ett kombinerat tekniskt-politiskt utvecklings- och beslutsarbete vad gäller anläggandet av ett slutförvar för använt kärnbränsle.

Två honnörordsord har kommit fram i diskussionen och det gäller *kunskap* och det gäller *respekt* för varandra. Dessa två ord tycker jag väldigt väl sammanfattar det jag ville säga om hur man

på ett konstruktivt sätt kan försöka förena såväl olika kunskapsinnehåll som olika procedurer för att nå goda lösningar.

Session II   Slutsatser om demo-
kratiskt beslutsfattande
i komplexa frågor

Reflektioner kring kärnavfallsfrågans utveckling från början av 1970-talet till idag

Olof Johansson

f.d. partiledare och statsråd (c)

Jag kom in i regeringen 1976 med tre timmars varsel för att svara för energipolitiken, jag har som partiledare deltagit aktivt i både 1991 och 1997 års energipolitiska överenskommelser. Det innebär att jag som politiker samtidigt har symboliserat både konflikt och konsensus inom detta område.

För mig står det klart att frågor om avfall, kärnkraft och energisystem inte är möjliga att hantera inom ramen för en eller flera valperioder. Frågorna kräver 100-årsperspektiv, kanske 1000-årsperspektiv. Samhällets infrastruktur innehåller ju långsiktiga bindningar, något som på gott och ont låser det politiska beslutsfattandet.

Detta lägger ett särskilt ansvar på det politiska ledarskapet. Detta måste ange färdriktningen. Och då gäller det att prata med varandra, att lära känna varandra för att inte misstro varandra. En av mina "häftigaste" upplevelser av detta hade jag i februari 1997 när Göran Persson och jag för första gången började prata energipolitik med varandra. Vi höll på åtta timmar i sträck och lade i praktiken grunden för 1997 års energiöverenskommelse. Politiska ledare måste "sätta saker på spåret" – då kan saker börja hända!

Det som driver samhällsutvecklingen är ju människornas anspråk på det materiella livet. Och därför skapar vi betydligt mer avfall i de rika OECD-staterna än i andra delar av världen.

Viktigast för beslutsfattandet i svåra frågor är en demokratisk förankring, något som ju framgick tydligt av gårdagens inlägg.

När det gäller kärnkraftsavfallet måste man ställa kravet att frågeställningarna blir begripliga. Avfallsfrågorna kan inte hanteras enbart utifrån ett allmänt förtroende för dem som är experter. Men samtidigt ligger det i det demokratiska beslutsfattandet att det inte går att kräva att alla sätter sig in i frågorna. Som enskilda väljer vi själva vad vi vill ta ställning till.

Energipolitiken var under 1970-talet en stor konfliktfråga. Varför blev det så och vilka konsekvenser fick det? Möjligen hade frågorna diskuterats alltför litet tidigare – att det var så gav nog oss kärnkraftskritiker en god draghjälp.

Jag skulle vilja sammanfatta min tekniksyn på följande sätt: *Tekniken är varken ond eller god, men människan är både och. Men tekniken får samhällskonsekvenser som berör alla människor. Därför är det inte fult, utan nödvändigt, att diskutera värderingar om hur tekniken ska användas.*

Ska samhället ha en energipolitik eller ska frågorna helt överlämnas till marknaden? Mitt svar är att det i praktiken knappast finns någon annan bärare av långsiktiga beslut än staten. Därför måste det till politiska beslut när det gäller den teknik som handlar om att klyva atomer för att framställa elektricitet.

En springande punkt är hur vi ska kunna åstadkomma ett ansvarstagande för långa tidsperioder. Den lagreglering som kom till stånd i slutet av 1970-talet innebar att vi för första gången pressade fram en situation där hanteringen av kärntekniken knöts till ett ansvarstagande för dess avfall. Det positiva – produktionen av elektricitet – kopplades samman med ansvar för avfallet. Bakom villkorslagen låg 12 förhandlingstillfällen som jag var med om då: ett exempel på "Governing by negotiation"!

Vi skapade idén om ett avgiftssystem så att inte skattebetalarna skulle stå med notan om 50 år när ingen finns som vill eller kan betala. Vi omsatte diskussionerna vid 1972 års miljökonferens i Stockholm om "the polluter pay principle" till verklighet inom kärnkraftsområdet.

En annan aspekt på ansvarstagande gäller kretsloppstänkandet. Detta har ju sina komplikationer när det gäller just kärnkraftsavfall. Upparbetning och återcirkulation låter sig sägas som prin-

cip. Men problemet är ju inom just det här området att principen skapar nya svårigheter om den genomförs. Här finns en konflikt mellan princip och praktik, som väl fortfarande är aktuell.

Diskussionen om återtagbarhet från ett förvar knyter an till detta. Här finns ett reellt politiskt dilemma, det ska man inte hymlla med! Men så länge jag inte har sett ett tekniskt genombrott som leder till säkra metoder är jag emot att man tillämpar kretsloppstänkandet på detta område. För dagen är mitt enda svar att frågan får föras vidare till kommande generationer.

Vem kan ta på sig ansvar i ett längre perspektiv? Ja, möjligen kan stater göra det. Personer kan det inte. Inte heller företag, även om de ingår avtal med staten. Ett finansieringssystem är bra, men pengar kan försvinna och det enda som finns kvar är resultatet av de åtgärder som verkligen vidtagits med de pengar som har avsatts.

Hur man egentligen ska hantera ansvarsfrågan i ett flergenerationsprojekt – det kan jag inte ge något bra svar på. Det är en av de jobbigaste frågor som jag mött, både som person och som politiker. Och vem är det på SKB och kärnkraftsproducenterna som tar slutligt ansvar – personerna växlar ju?

Trots denna pessimism så vill jag dock sluta med att understryka att vad som gör det så spännande att leva är att det finns ett antal problem som är svåra att lösa.

Synen på kärnavfallsfrågan idag

Sinikka Bohlin

Riksdagsledamot (s)

Jag är andre vice ordförande (s) i Riksdagens miljö- och jordbruksutskott, alltså det riksdagsutskott där kärnavfallsfrågor diskuteras. Jag ska försöka beskriva den verklighet som jag möter i riksdagen när det gäller kärnavfallsfrågan.

Som riksdagsledamöter möter vi ofta tal om problem – men problemen rymmer också möjligheter. Här är problemet att energipolitiken är en långbänk – det framgick också av Olof Johanssons anförande. Då blir också avfallsfrågan inklusive slutförvaringen en mycket långsiktig fråga. Den etiska diskussionen är svår att föra i riksdagen, bl.a. därför att det inte riksdagen som ”äger” frågan. Den hanteras ju på lokal nivå.

Jag hör ofta kritik som går ut på att vi riksdagsledamöter inte är med i processen lokalt. Jag ska försöka förklara varför. Främsta anledningen tror jag är att frågan främst intresserar riksdagsledamöter från de områden som är aktuella. Och så är vi enstaka andra med intresse för frågan. Totalt sett är vi alltså ganska få riksdagsledamöter som känner oss berörda av frågorna.

Därtill kommer att vi i vårt utskott visserligen hanterar kärnavfallsfrågorna och kärnkraftens säkerhetsproblem. Men de bakomliggande energipolitiska frågeställningarna hanteras av ett annat utskott (näringsutskottet). Detta avspeglar ju uppdelningen inom regeringskansliet mellan miljödepartementet och näringsdepartementet. Det är inte alltid som dessa ”kärn” kommunicerar med varandra! Avfallsfrågan hör man numera inte talas om i de energipolitiska diskussionerna och uppgörelserna. Den enda del av miljöpolitiken som förekommer där är klimatfrågan.

Dessutom måste vi komma ihåg att avfallsfrågorna löper över åtskilliga mandatperioder och att omsättningen bland riksdagsledamöter är mycket stor.

Jag vill knyta an till Olof Johanssons påpekanden om kretsloppstänkandet. På allt fler områden för vi in detta tänkande – jag har utrett åtskilliga av dessa frågor och kallas ibland ”sop-tant” – men när det gäller kärnavfall och kvicksilver diskuterar vi i stället olika alternativ till hur det ska deponeras.

Kärnavfallet var ju det första området där vi verkligen har genomfört ett producentansvar. Men det har samtidigt inneburit att riksdagen genom att stifta sådana lagar också har lämnat ifrån sig frågans hantering till någon annan, i det här fallet SKB samt kommunerna. Men det är nog ändå så vi bör göra. Alternativet till denna sorts ”ramlag” är ju detaljregleringar som varken industrin eller kommunerna tycker är bra. Vi i riksdagen kan ha anledning att diskutera igenom med kommunerna vilken sorts lagstiftning man egentligen vill ha.

Det finns ytterligare aspekter. Energi- och kärnavfallsfrågorna har i det förgångna betraktats enbart ur ett nationellt perspektiv. Vi har en kärnavfallskonvention som säkerställer nationell handlingsfrihet på kärnavfallsområdet. Men vad händer i framtiden? Omvärldens och vårt eget sätt att tänka förändras kanske. Ska vi sitta var för sig och lösa problemen eller ska vi försöka klara av våra frågor tillsammans i en större krets? Jag säger inte att så bör ske nu, men vi bör tänka på vad som kan hända i morgon!

Svårast att hantera tycker jag att kunskaps- och kompetensfrågorna är. Hur får jag som riksdagsledamot den kunskap och kompetens som behövs för att klara av de frågor som väljarna har överlämnat till mig att hantera? Personligen har jag försökt skaffa mig kunskap genom att ställa inträngande frågor till personer som sysslar med frågorna professionellt och göra åtskilliga studiebesök vid SKB:s anläggningar. Om man inte skaffar sig djupa kunskaper så är det alltför lätt att låta sig nöjas med de värderingar och uppfattningar man redan har. Men det är svårt, eftersom jag som riksdagsledamot hela tiden ”drabbas” av nya

frågeställningar och tvingas ta ställning mycket snabbt. Prioriteringen mellan olika uppgifter är svår.

Vi kan behöva utveckla dialogformer. Ett KASAM-seminarium av denna typ är ett sätt. Det kan behövas fler. Hur ska vi hitta fora att öppna för att diskutera de svåra etiska frågorna. De är svåra just på lokalplanet. Varför är det just jag som ska ta hand om avfallet, varför inte Du? En sådan mer djupgående diskussion kan vi inte föra i riksdagen, den går bara att föra lokalt.

Men även om vi i riksdagen har lagt över frågan till kärnkraftsproducenterna och till kommunerna så har vi ett ansvar att följa upp hur frågan hanteras. Jag menar att riksdagen varit dålig på denna uppföljning och utvärdering. Både tidigare och nuvarande talman (Birgitta Dahl respektive Björn von Sydow) har understrukt att utskotten måste bättra sig när det gäller att följa upp frågor.

Vi ska i vårt utskott inom kort diskutera hur vi kan gå till väga vid ett sådant arbete. Jag vet inte om just kärnavfallsfrågan bör tas med i det sammanhanget. Vårt utskott har ett mycket stort område att bevaka. Vi har hela jordbrukspolitiken, livsmedelsfrågor, rennäringen, hela miljöpolitiken – och dessutom kärnavfall.

Prioriteringarna i utskottsarbetet är svåra. Vi styrs naturligtvis i första hand av vilka frågor som tas upp i regeringens propositioner. I den mån det finns motioner om kärnavfallsfrågor från allmänna motionstiden kan vi kanske få anledning att skriva ett fåtal sidor. Kanske ska vi nu göra någon slags uppföljning eller utvärdering. Men hur bär man sig åt för att utvärdera en ramlag?

Det ligger ett särskilt problem i att omsättningen av ledamöter i utskottet är så stor. I praktiken är det ett helt nytt utskott efter varje val. Just nu tror jag att jag är den ende bland ledamöterna som har tillräckliga kunskaper för att kunna delta i offentlig debatt kring kärnavfallsfrågor. Och jag har också många andra frågor att bevaka. Hur ska vi lyckas öka kunskaperna bland ledamöterna? Denna fråga gäller oavsett vilka politiska partier vi tillhör.

Än så länge har det ju i stort sett varit politisk enighet i dessa frågor. Men det kan ändras. Vi vet inte hur nya ledamöter kommer att agera, även om jag har uppfattningen att det inte finns särskilt många politiska poäng att plocka på att som riksdagsledamot engagera sig i kärnavfallsfrågan. Men samtidigt är ju frågan i sak oerhört viktig. Vi har alla ett ansvar – det finns ett nationellt ansvar eftersom vi har tagit ett nationellt beslut att använda oss av kärnkraften. Men ansvaret har i praktiken hamnat lokalt.

Hur går vi alltså vidare? Hur kan ni hjälpa oss att komma ut på banan? Vad ska jag göra för att ni ska bli nöjda?

Diskussion

Torsten Carlsson: Också jag har sagt att vi har ett gemensamt ansvar. Vi måste tillsammans hitta en möjlighet att använda den samlade kompetens som finns på området, både lokalt och nationellt. Vi behöver skapa fora där vi kan byta åsikter mellan riksdags- och kommunpolitiker, både tidigare och nuvarande. Det behövs en kunskapsöverföring och enda sättet är att vi träffas och pratar, att vi talar med varandra fritt och öppet. Kunskapsöverföring är för mig inte att någon talar om vad jag ska tycka utan att jag i en dialog lär av andra. Vi kommunpolitiker vill att Du som riksdagsledamot tillsammans med Dina kolleger i utskottet kommer ut och pratar med oss som har varit med och de nya som måste vara med framöver. Det håller inte att bara sitta i ett riksdagsutskott, det är ute i verkligheten som yrkeskompetensen och kunskaperna finns.

Sinikka Bohlin: Detta är svårt eftersom det finns så många nya ämnesområden som de nya ledamöterna behöver sätta sig in i. Vi behöver diskutera vem som ta initiativ till detta.

Birger Norén: Jag känner en viss rädsla när Du beskriver problemen med den nödvändiga överföringen av kunskaper. Tyvärr bekräftar Din beskrivning nog vår uppfattning – själv har jag diskuterat dessa frågor i 35 år. Jag blir faktiskt upprörd när jag förstår att nya ledamöter i utskottet har nästan obefintlig erfarenhet av sakfrågorna.

Sinikka Boblin: Vid 2002 års val blev det ca 100 nya ledamöter i riksdagen. Jag avtackade våren 2002 11 av de 17 ledamöterna i miljö- och jordbruksutskottet. De flesta av oss är visserligen erfarna kommunpolitiker. Men vi har inte levt med frågorna som ni i t.ex. Östhammar har gjort – och det tar åtskillig tid att tränga in i frågorna.

Arne Hellsten: Även jag blir litet rädd av Din beskrivning. Under den tid som vi i Malå hanterade denna fråga så gick ju vår kritik mot riksdagsledamöterna inte ut på att man inte kunde frågan utan att man var ”dörädd” för frågan. Vid den tiden var det, som jag nämnde igår, två partier som sökte skapa sig lagrar på frågan, nämligen centerpartiet och vänsterpartiet. Jag tror det är oerhört viktigt att utskottets ledamöter sätter sig in i denna svåra fråga – och jag kräver ett sådant ansvarstagande av ledamöterna.

Sinikka Boblin: I vårt parti där vi är ganska många hade vi möjligheten att under förra mandatperioden, då förstudiefrågorna var aktuella, låta olika utskottsledamöter känna ansvar för bevakning av händelseutvecklingen i olika kommuner. Men det var möjligt då, eftersom det fanns ganska många erfarna ledamöter. Vi har tappat kompetens – och det har varit ännu värre för de mindre partierna. Men nu gäller det att hitta metoder att åter skapa den kompetens som behöver finnas inom utskottet. Men det ligger också ett ansvar på er lokalpolitiker att efterfråga riksdagsledamöter med kunskaper på området!

Runar Frohm: Arne Hellsten ger ju en riktig bild av hur vi i Västerbotten upplevde situationen då det begav sig. Vi försökte få riksdagsledamöterna från Västerbotten att sätta sig in i frågan. Men jag upplevde det så, att frågan inte hade någon "nationell legitimitet", varför man inte engagerade sig. När jag nu lyssnar till Sinikka frågar jag mig var riksdagsledamöterna från de idag aktuella regionerna i Uppland och Småland finns. Är de inte intresserade av utvecklingen där? Jag tror att om vi ska öka kunskaperna i riksdagen, så måste vi få ett engagemang av just de riksdagsledamöter som har sin hemvist i de områden som kan bli berörda av ett slutförvar.

Sinikka Bohlin: Jag skulle naturligtvis aldrig kunna uppmana riksdagsledamöter från ett visst område att engagera sig. Dialogen måste finnas lokalt. Men jag tycker nog att det inte bör gå till på det sätt som Runar Frohm berättade.

Runar Frohm: En lämplig form skulle kunna vara att t.ex. KASAM som ett statligt organ inbjuder riksdagsledamöter från berörda regioner till ett seminarium att diskutera kärnavfallsfrågorna.

Sinikka Bohlin: Kanske är det störst möjlighet till framgång om ett sådant seminarium förläggs till Riksdagshuset. Visserligen är konkurrensen stor mellan olika arrangemang, men deltagarna slipper restid. Kanske skulle målgruppen vara riksdagsledamöter från berörda regioner samt ledamöter och suppleanter i de två utskott som är närmast berörda, alltså näringsutskottet samt miljö- och jordbruksutskottet. Ansvar för informationen skulle kunna ligga på KASAM, på SKB och på forskare – med syfte att "väcka". Jag är öppen för olika uppslag.

Kurt Angéus: Också jag tillhör de som har saknat att man på nationell nivå inte har pekat ut någon riktning. Du har själv flera gånger sagt att riksdagen inte "äger" frågan. Men varför tar ni inte till er frågan? Det gjorde ni ju när det gäller frågan om nya

kärnkraftverk. Tror Du vi hade legat bättre till i avfallsfrågan om ni hade tagit till er den?

Sinikka Boblin: Egentligen "äger" vi ju alla den här frågan. Men vi har en lagstiftning som inte tvingar regeringen att redovisa läget för riksdagen och då tränger sig andra frågor fram i utskottsarbetet. Men om vi ordnar någon slags seminarium för att inhämta kunskaper och använder dessa kunskaper vid behandling av motioner från ledamöterna – då kan vi till del komma att "äga" de frågorna. Men systemet med producentansvar skapar nya frågor!

Kenneth Gunnarsson: Vid KASAM:s seminarium i Sigtuna (maj 2001) talades mycket om långa och hållbara strukturer i samhället. Olof Johansson underströk detta tydligt när han sade att den enda bäraren av en långsiktig politik möjligen är staten. Och vid det seminariet kom vi ju också fram till att det endast är staten och de demokratiska strukturerna som långsiktigt är hållbara. Vi har skapat ett problem genom att avpolitisera frågan och föra över den till producenterna och de tekniska tillsynsmyndigheterna. Om de politiska strukturerna ska kunna styra processen kring kärnavfallsfrågan så krävs då och då en politisk avstämning samtidigt med den tekniska avstämningen. Det är utmärkt att talmannen nu kräver uppföljning i riksdagen av olika frågor.

Demokratin i teknikens tidevarv – styrman eller städgumma?

Camilla Odhnoff

f.d. ordförande, KASAM

Jag vill börja med en replik till Olof Johansson: *Avfall är ingen slutprodukt – avfall är där fantasin tar slut!* Det kom jag fram till när jag för länge sedan började läsa botanik och då man höll på att upptäcka delarna i fotosyntes-cykeln – i varje delprocess bildas en restprodukt. Men den tas omedelbart om hand som utgångsmaterial i nästa del av cykeln, som bildar ytterligare en restprodukt etc. Allt detta förlöper och det produceras syre – inget ”avfall” uppkommer. Så ”avfall” är en mänsklig skapelse och finns där fantasin tar slut!

Till Sinnikka Bohlin: Skönt att ha riksdagsledamöter som både vågar ta itu med frågor och som också vågar tala om vad som ytterligare behövs!

Var håller makten hus och vem är det som styr? Allt färre pekar på Helgeandsholmen eller på Rosenbad. Ibland får vi för oss att det är nu i de yttersta dagarna som den politiska makten börjar vittra. Men man behöver bara läsa den senaste boken om Esaias Tegnér, ”Rönndruvan glöder”, för att möta hans förakt och frustration inför riksdagssessionerna i Stockholm. Hans bild var att man där förödde tiden på meningslösa petitesser som tvister om paragraferna i tullstadgan, medan viktiga frågor – som befolkningens armod, osunda levnadsförhållanden och brist på möjligheter att genom utbildning själv skapa sig bättre villkor – verkade totalt ointressanta för riksdagen.

Tage Erlander frågade för ungefär 30 år sedan om bilismen hade kunnat införas genom demokratiska beslut om man till alla fördelar hade lagt priset på några hundratusen dödade per år i

hela världen, varav kanske 600 årligen bara i Sverige. Och många fler skadade.

Nej, bilismen ”smög” sig in genom enstaka entusiaster som i Tyskland och Frankrike försåg sig med den nya tidens underverk och genom att mekaniska snillen ute i byarna spände från hästarna och satte egenhändigt hopknåpade motorer på trillorna. – Och lagstiftningen följde i hälar: vi fick nya vägar, säkerhetsföreskrifter, förarutbildning, förarprovning, försäkring, nya uppgifter för polis och sjukvård. Allt detta infördes efter hand i bästa demokratiska ordning.

Hur demokratisk är kärnkraften? Otto Hahn, professor vid Kaiser Wilhelmsinstitutet i Berlin fick Nobelpris 1944 för sin upptäckt 1938 att uran som bestrålades med neutroner gav upphov till bl.a. barium. Uranatomen hade kluvits och en av klyvningsprodukterna var barium. Dessutom frigjordes stora mängder energi. Kanske ska vi vara tacksamma mot Hitler för att han i vetlös förföljelse av sina hatobjekt tvingade en av Hahns främsta medarbetare, Lise Meitner, att fly från Tyskland. Det blev inte Hitler som fick skicka iväg den första atombomben. Andra hann före.

Hur mycket av demokratiska beslut som låg bakom atombomben och så småningom det fredliga bruket av denna formidabla kraftkälla lämnar jag åt mera insiktsfulla statsvetare att bena ut. Att presidenten i USA utövade legitim makt verkar klart, likaså att folket hade delegerat beslutet till honom. Att påstå att ”folket” slet med frågan vore att ta i! Informationsbroschyrer och studiecirkelar var knappast aktuella. – Detta sagt för att ge visst perspektiv på det arbete, som våra kärnkraftskommuner lägger ner idag.

Problem som föreläggs kongresser och parlament hänger mera ihop med efterbörderna. Hur ska man hantera det som inte längre är lönsamt, det som kostar och som kastar skuggor tio- eller hundratusentals år framåt i tiden?

Jag frågade en gammal kärnkraftsmotståndare, Ulla Lindström, om varför de aldrig tog upp avfallsfrågan under utvecklingsåren på 1950- och 1960-talen. Hon svarade att på den tiden måste all

kraft sätts in på för att hindra att Sverige skaffade atomvapen. Det var en kamp som både hon och Inga Thorsson fick lida mycken smälek för, men som vi tackar dem för i dag.

”All offentlig makt utgår från folket.” Detta är ju kärnorden i regeringsformen och i vår nationella självkänsla.

Hur kan någon ens antyda att svenska folkets makt skulle vara begränsad? Bekymret är att verkligheten redan har sprungit ifrån oss. Vårt nationella självbestämmande ger oss full frihet att anta välklingande miljönormer och pressa svenska företag att minska sina föroreningar med ytterligare någon promille. Det är naturligtvis bra – men det löser dessvärre inte problemen med den mångfaldigt större nedsmutsning som utifrån väller in över våra gränser.

Som exempel på den begränsade möjligheten vi har att själva bestämma tar jag gärna euron. Vi diskuterar nu EMU-frågan, argument för och emot. Ett av argumenten mot EMU är ju att man då skulle förlora den svenska Riksbankens makt att bestämma över räntan. Den danske tidigare utrikesministern Uffe Elleman-Jensen fick frågan om vilken frihet danskarna har att sätta räntan (Danmark inte är ju inte med i EMU). Hans svar var ”Ungefär 15 minuter”! Detta är alltså den frihet man har i en internationell värld där vi är starkt beroende av storebröder runt oss.

Kapitalet rör sig med elektronens hastighet. Företag skrotas och etableras, köps och säljs, med vinsten som ledstjärna. I en folkomröstning för drygt 20 år sedan lades flest röster på ett alternativ som bl.a. krävde att kärnkraftverk och andra framtida anläggningar för produktion av elektrisk kraft skall ägas av stat och kommun. Det stod på baksidan av linje 2 – så det var kanske inte meningen att det skulle tas så allvarligt. Löftet hölls tills det blev mera lönsamt att sälja. Och nu vet vi att vårt gamla Sydkraft, där de sydsvenska kommunerna var största ägare, numera har vandrat mellan norska, franska, tyska och finska händer och idag är ett tysk-finskt företag. Vår nationella makt begränsas till att erbjuda företagen störst lönsamhet. Ursvenska företag som Volvo stavas nu Ford, Saab flyter över till General Motors,

Ericsson går armkrok med Sony, Gislaveds däck blev tyska tills det blev ännu mer lönsamt att flytta produktionen till Portugal.

Den finländske filosofen Georg Henrik von Wright har – i ”Myten om framsteget” – skrivit om vetenskapens och teknikens värld som växt fram till ett världsomfattande, transnationellt tekno-system som inte känner några nationsgränser. Detta ställer han i motsats till det politiska systemet som i allmänhet är begränsat till nationalstaten. Hans slutsats är att de nationella politiska systemen håller på att uppslukas av det globala tekno-systemet.

”Regeringar och parlament finner sig ställda inför realiteter i vilkas tillkomst de haft ingen eller ringa del, men efter vilkas följder och krav de måste rätta sitt eget fortsatta beslutsfattande.” Han fortsätter sitt resonemang med att detta leder till en förtroendeklyfta mellan väljare och valda som inte får en rimlig möjlighet att leva upp till sina väljares förtroende. Detta skapar ett politikerförakt som i sin tur leder till demokratins kris.

I spänningen mellan tekno-systemet och det politiska systemet ser von Wright en möjlighet för det politiska systemet att hävda sig. Han ser att även detta system har en tendens att självt bli gränsöverskridande och skapa enheter av tidigare suveräna stater i form av federationer eller, som vi är en del av, en europeisk union.

Redan 1958 – alltså för närmare 50 år sedan – skrev Dag Hammarskjöld om att det var svårt att förstå hur språnget skulle tas från den tidens kaotiska värld till något som liknade en världsfederation. Hans budskap var att ”vi måste tjäna vår lärlingstid och vid varje tidpunkt försöka utveckla former för internationell samlevnad så långt det går just då”.

Den verklighet som svischar förbi har vi alltså allt mindre koll på. Man kan säga att demokratin traskar patrullo och försöker dämpa tekno-systemet vilda svängar. Ska vi då ge upp kampen för ett bättre samhälle med honnörsord som ”trygghet och frihet” och/eller ”vård, skola, omsorg”? De flesta är ense om den skimrande retoriken – några är beredda att betala för den, för andra är

den ett självspelande piano som blir mera klangfullt ju mindre skatt man betalar. I alla partier ställer vi upp för det goda samhället. Självklart ställer vi upp för demokratin, om än den ibland är ofullkomlig.

Men vi ska vara klara över att den nationella beslutskraften är begränsad. Den värld vi lever i fordrar starkare muskler än de vi själva kan mobilisera. Även om demokratiska processer är tröga och arbetskrävande – och Sinikka har verkligen fått oss att förstå det Sisufosarbete som behövs – så måste vi ändå slita med det. Demokratin är den enda motvikt vi har mot godtycke och kaos.

I ett starkare kommersialiserat samhälle än det svenska – även om Sverige verkar vara på god väg i samma riktning – kan vi se hur staten lätt hamnar i rollen som städgumma. Amerikanska kärnkraftsproducenter fick från början rollen att stå för den goda, lönsamma delen av produktionen: ljus, värme, luftkonditionering etc. De fick därför genomgående gott anseende, bemöts med stor respekt, är ”the good guys”. Staten i USA fick däremot uppgiften att stå för den dåliga, olönsamma delen, blev ”the bad guy”. Department of Energy, DOE som ska svara för avfallet, omtalas ofta med förakt, som inbegreppet av inkompetens och oförmåga. DOE har ju den otacksamma uppgiften att svara för avfallet, det som ingen har nytta av, det som ingen annan har ansvar för, det som bara kostar. I demokratisk ordning beslutades redan på 1980-talet hur det skulle tas om hand och var. DOE:s uppgift blev att visa att det var möjligt. Alla delstater var överens utom Nevada som var den utvalda. – Demokrati kan fungera olika!

Den svenska staten har inte på samma sätt fallit in i rollen som tekniksamhällets städgumma. Här ställer staten villkor, här krävs att tekniksamhället städar efter sig. Visserligen halkar regeringen ibland i beslutsskarusellen, t.ex. när man snällt lovar att det som eventuellt blir över i Kärnavfallsfonden sedan reaktorinnehavarna fullgjort sina skyldigheter skall återbetalas till dessa (8 § finansieringslagen). Hur tror ni att en sådan bestämmelse påverkar viljan att satsa respektive undvika kostnadskrävande undersökningar och förvaringslösningar? Är det rimligt att pengar som

svenska elkonsumenter betalat för en säker och ansvarsfull avfallshantering skall kunna tillfalla dem som då råkar äga reaktorföretagen? Och hur tror ni att viljan påverkas av att det som en gång ansågs viktigt, nämligen lokalt förankrat ägande, nu är ute i en köp- och säljkarusell mellan våra grannländer?

Summa summarum: Den svenska staten gör aktningsvärda försök att styra. Tillsammans med snart ett 20-tal europeiska stater har vi nu litet större möjligheter att tygla teknosamhället. Vi har tagit ytterligare ett steg mot den demokratiska samlevnad som Dag Hammarsköld talade om.

För många kommuner har kärnavfallet lett till en levande och fördjupad demokratiprocess. Risken att ett utdraget beredningsarbete leder till ändlösa diskussioner har bemästrats genom en kraftig målinriktning – processen må bli långvarig, men den måste inom rimlig tid leda till beslut.

Att samhället ofta tvingas ingripa i efterhand får vi leva med. Det viktiga är att vi aldrig ger upp målet – att det är demokratiska vägar vi går, att det är folkets vilja som präglar besluten. Styrman skall samhället vara så långt det går – men åtminstone de flesta kvinnor vet att ett gott städjobb inte är att förakta!

Vad främjar en fortsatt demokratisk process i kärnavfallsfrågan, var finns fallgroparna? Erfarenhetsåterföring till andra stora projekt?

Paneldiskussion med inlägg från övriga seminariedeltagare

I panelen: Margareta Widén-Berggren (Östhammars kommun), Torsten Carlsson (Oskarshamns kommun), Lennart Sjöberg (Centrum för riskforskning vid Handelshögskolan i Stockholm), Gert Knutsson (KASAM), Carl Reinhold Bråkenhielm (KASAM)

Varje paneldeltagare gavs möjlighet att ge sitt svar på frågorna i rubriken för sessionen och dessutom svara på följande frågor som moderatorn inledningsvis ställde direkt till vederbörande:

- Hur har man i Östhammar och dess grannkommuner tänkt hantera kärnavfallsfrågan framöver? (till Margareta Widén-Berggren).
- På vilket sätt kan beslutsfattare i kommunerna veta med sig att man har folk med sig utan att genomföra en folkomröstning i kärnavfallsfrågan? (till Torsten Carlsson).
- Forskare har hävdad att en anläggning av typ slutförvar för använt kärnbränsle har stor risk att medföra ”stigmatisering” av området med många negativa följdverkningar av psykologisk, ekonomisk och politisk natur. Hur väl underbyggda är sådana farhågor? Är de relevanta i Sverige? (till Lennart Sjöberg).

- Kan resultaten av naturvetenskapliga undersökningar göras mer förståeliga och därmed förbättra den demokratiska beslutsprocessen? (till Gert Knutsson).
- Spänningsförhållanden mellan moral/etik, politik och forskning i kärnavfallsfrågan? (till Carl Reinhold Bråkenhielm).

Margareta Widén-Berggren:

Vi vill finna en organisationsform för det fortsatta arbetet som tar hänsyn till att våra grannar Tierp och Älvkarleby visserligen själva har sagt nej till fortsatta undersökningar men samtidigt vill ha insyn i vårt arbete.

För att främja delaktighet, bredd i diskussionen och dialog tänker vi oss inrätta en slags *referensgrupp* med så många deltagare som möjligt. I den ska ingå dels en person från varje parti i vårt fullmäktige, en person från Tierp och Älvkarleby, vår lokala OSS-grupp, vår lokala Naturskyddsförening och även ungdomsgrupper som kan vilja delta. Från denna referensgrupp ska diskussionen föras in till en särskild *beredningsgrupp* som har att bereda frågor inför beslut av kommunstyrelsen och kommunfullmäktige. På detta sätt vill vi säkerställa ett så brett underlag som möjligt för de beslut som vi måste fatta framöver.

Det kan verka som om Östhammars kommun för närvarande "ligger lågt" när det gäller aktivitet med anknytning till kärnavfallsfrågan. Så är det nog också. Det beror ju på att nu pågår planering inför platsundersökningen och det måste ta den tid som behövs. Varken vi i kommunen eller opinionsgrupper kan ständigt ha högsta aktivitet i dessa frågor. Men som kärnkraftskommun är vi ganska väl insatta. Vår grundinställning är att det måste vara bergets art som styr var avfallet ska ligga. Vi beklagar att andra har sagt nej till ytterligare undersökningar – avfallsfrågan är ett gemensamt ansvar och inte bara något som vissa kärnkraftskommuner ska ta på sig. Men viktigast nu är att vi hittar former för ett så brett deltagande i vår referensgrupp som möjligt, så att kunskaper och engagemang i dessa frågor kan

leva vidare också efter utgången av den nuvarande fyraåriga mandatperioden.

Vi vill ha med ”ifrågasättarna” – mina nyckelord i detta sammanhang är kunskap, öppenhet, respekt och dialog.

Vi vill också utnyttja möjligheten till kunskapsöverföring i fråga om sättet att arbeta. Ett konkret exempel är arbetet med kommunens ekonomi. Här är dialogen med människor viktig, det gäller att få fram att vi har ett gemensamt ansvar. Men ansvar kan man bara ta om man får kunskap. Det är därför som det är så viktigt att hela tiden kunna ge korrekta svar på människors frågor om hur kommunens ekonomi ser ut och om varför situationen är som den är.

Torsten Carlsson:

Jag är ju före detta kommunstyrelseordförande och ersätter den nuvarande Peter Wretlund som fått akut förhinder. Vad jag kan säga grundas alltså på sådant som jag tidigare har varit med om.

Vad främjar en demokratisk process? Mitt svar är möten och mötesplatser. Vi måste skapa fora som ger möjligheter för kommunmedborgarna att ge uttryck för vad de känner och vet. Vi som är beslutsfattare måste alltid hantera medborgarnas uppfattningar på ett respektfullt sätt och inte ge sken av att förlöjliga eller förringa vad som sägs.

Återföring till andra processer? Jag har förmånen att vara ordförande i Äspö miljöforskningsstiftelse, som bildats av bl.a. kärnkraftsindustrin och kommunen. Där har vi tagit upp en diskussion kring just dessa frågor. Jag skulle önska att man hade hanterat frågorna kring utbyggnad av vindkraften och 3G-masterna på samma sätt som kärnavfallsfrågorna. Vad ser vi idag? Jo, stora opinionsyttringar kring dessa utbyggnadsplaner? Vi skulle inte ha behövt drabbas av sådana debatter om vi fört över det arbetssätt som utvecklats kring kärnavfallsfrågorna till dessa projekt. Men vem i samhället tar ansvar för att en sådan kunskapsöverföring kommer till stånd? Den frågan kan kanske

ställas till Sinikka Bohlin? Det är i vart fall inte rimligt att kommunerna eller kärnkraftsindustrin ska ta det ansvaret – det måste vara ett statligt ansvar. Men hur? Också forskarsamhället borde bidra med denna kunskapsöverföring och peka på de möjliga parallellerna.

Hur ska vi beslutsfattare kunna veta vad befolkningen tycker kring de beslut vi fattar? Mitt svar är helt enkelt att alltid finnas där människorna finns, att delta i dialogen i deras vardag, förmedla den kunskap vi själva har och ta emot den kunskap som människorna har. Det gäller ju att på alla sätt hitta mötesplatser. Det går inte att bara kalla folk till möten, man måste finnas bland människorna. Så arbetade vi under arbetet med förstudien och inför platsundersökningsbeslutet. Jag vill påstå att alla i fullmäktige kände sig mycket trygga med det förslag till beslut som lades fram och att det avspeglade vad kommuninnevånarna i stort tyckte. Däremot vet vi naturligtvis inte vad alla tyckte – det finns säkert många som tyckte helt annorlunda.

Lennart Sjöberg:

Begreppet stigmatisering har blivit ganska spritt i världen med utgångspunkt från arbeten som amerikanska forskare gjorde omkring 1990. Det var ett antal forskare som jobbade för delstaten Nevada i samband med striden med Washington om att förlägga det stora amerikanska slutförvaret för använt kärnbränsle till Yucca Mountain i Nevada. De lade upp undersökningar som de menade visade att den ort eller region dit ett slutförvar förlades skulle få ett mycket negativt rykte och att följden skulle bli ett allmänt förfall, ekonomiskt, politiskt och socialt. Man åberopade ett exempel från Brasilien från 1980-talet med en uppmärksammas strålningsolycka, som "stigmatiserade" en hel provins och en nedlagd kärnvapenfabrik i USA där säkerheten hade vanskötts.

De åberopade exemplen på stigmatisering varade dock endast under något halvår och frågan är vilka slutsatser man egentligen

kan dra. Och de socialpsykologiska undersökningar som gjordes i Nevada använde sig av en metodik som ledde till att de personer som besvarade undersökarnas frågor redovisade starkt negativa associationer. Jag menar att dessa undersökningsresultat är närmast luftslott och att det inte finns skäl att låta sig påverkas av denna diskussion som blivit ganska känd runt om i världen. Jag har nyligen skrivit om detta i en SKB-rapport. Jag håller på att försöka få en artikel publicerad i en vetenskaplig tidskrift om den kritik som bör riktas mot denna stigma-teori.

Gert Knutsson:

Jag ska särskilt ta upp frågan om resultaten av naturvetenskapliga undersökningar kan göras mer förståeliga och därmed förbättra den demokratiska beslutsprocessen.

Det finns bra exempel på lättförståelig information om kärnavfallsfrågor. SKB har tidigare haft en serie "Fakta om" och ger numera ut åtskilliga småskrifter. SKI har en utmärkt tidskrift med information som lekmän kan ta till sig, och så är fallet också med SSI. Men detta räcker inte. De tjocka rapporter kring olika frågor som ofta skrivs på engelska – vilket i och för sig är nödvändigt – måste kompletteras med sammanfattningar på svenska språket. Det har vi lärt oss inom högskolorna. Där måste doktorsavhandlingar skrivs på engelska – men ha en sammanfattning på svenska. Och det har lett till att forskare blir kontaktade av lekmän och på så sätt blir kunskapen spridd utanför den trånga krets som har möjlighet att ta del av avhandlingarna. SKB, SKI och SSI bör ta efter detta.

I KASAM publicerar vi en kunskapslägesrapport vart tredje år. Senaste gången försökte vi verkligen skriva kapitlen på ett sätt som skulle göra dem tillgängliga för lekmän. Vi gjorde också särtryck av olika kapitel. Men vi har ändå fått kritik för alltför ingående framställningar. Jag vill erinra om den skriftserie som Forskningsrådsnämnden gav ut för ett antal år sedan med benämningen "Källa". Där avhandlades svåra frågor på 25–50 sidor

med hjälp av två författare med olika åsikter samt en moderator som analyserade vad som förenade och vad som skiljde författarna åt. KASAM borde försöka åstadkomma något liknande.

När det gäller kunskapsöverföring så vill jag också peka på att universitet och högskolor har möjligheter att skraddarsy kurser för kommunala beslutsfattare, som kan behöva viss kunskapsuppbyggnad. Sådana kurser kan ha mycket olika omfattning, allteftersom vilka behov man vill täcka och kan också anordnas på distans.

En annan aspekt på kunskapsöverföring gäller stora infrastrukturprojekt. Här borde andra aktörer tillgodogöra sig vad SKB har lärt sig, nämligen att först tala med folk innan man sätter igång. I t.ex. Hallandsåstunnel-projektet gjordes flera svåra misstag, ett var att man inledningsvis inte pratade med folk på platsen.

Diskussion i anslutning till Gert Knutsson inlägg:

Torsten Carlsson: I början av kontakterna med SKB hade jag stora svårigheter att förstå och fick ofta gå till ordböcker och ringa till SKB och fråga vad man menade. Det var en fråga om hur man använde det svenska språket. Mycket kraft gick åt till ren läsförståelse. Där tycker jag att en avsevärd förbättring har skett – och det gäller också språket i myndigheternas rapporter. Men fortfarande förekommer att forskare – både naturvetare och samhällsvetare – skriver på ett sätt som gör det svårt för oss lekmän att förstå innehållet. Och då får vi beslutsfattare svårt att hantera frågorna i kontakten med människorna.

Som beslutsfattare sysslar vi med många skilda ting och har begränsad tid att ta del av rapporter. Just därför blir det så viktigt att rapporter från forskare skrivs på ett sätt som underlättar för oss att förstå. Jag gläds åt Gert Knutssons synpunkter.

Lennart Sjöberg: Vi håller just nu på med ett experiment för att försöka komma tillrätta med detta problem. Tanken är att man i en forskningsrapport först börjar med ett avsnitt som beskriver vissa grundbegrepp och alltså har ett pedagogiskt syfte gentemot människor som inte är så insatta i frågorna. Tanken är att de behöver läsa detta för att ha behållning av innehållet i rapporten som sådan. Det ska bli intressant att se hur detta fungerar.

Carl Reinhold Bråkenhielm:

Igår fick vi en allsidig beskrivning av kärnavfallsfrågans historia i Sverige. Olika förstudiekommuner har gjort olika erfarenheter – den politiska och demokratiska processen har utvecklats på ett sätt i Malå och Storuman, på ett annat sätt i Tierp och Östhammar. I Nyköping har det gått till på ett sätt och på ett helt annat sätt i Oskarshamn. Vad kan vi dra för slutsatser av detta?

Det är – tycker jag – svårt att urskilja några riktigt entydiga slutsatser. Men man kan ändå skönja vissa mönster.

Det första är att kärnavfallsfrågan är ett komplicerat samspel mellan olika aktörer med kommunpolitiker och SKB i mer eller mindre centrala roller, men där opinionsgrupper, centrala myndigheter, oberoende forskare och en bredare allmänhet också finns med – men på olika sätt och med olika tyngd på olika platser. Bara en grupp är märkvärdigt frånvarande – rikspolitikerna. Är orsaken att frågan är alltför eldfängd?

Det andra mönstret är att man på olika håll – utom möjligen i Storuman och Malå – menar sig ha svårt att engagera kommuninvånarna. Kärnavfallsfrågan verkar inte engagera på djupet. Ändå är det ju en central miljöfråga. Tänkbara orsaker är att frågan är tekniskt svår, kanske också att det är en fråga som skapar motsättningar.

Ett tredje mönster gäller mediernas roll. Jag har inte hört någon kommunföreträdare som sagt att press, radio, TV har spelat en konstruktiv roll i processen.

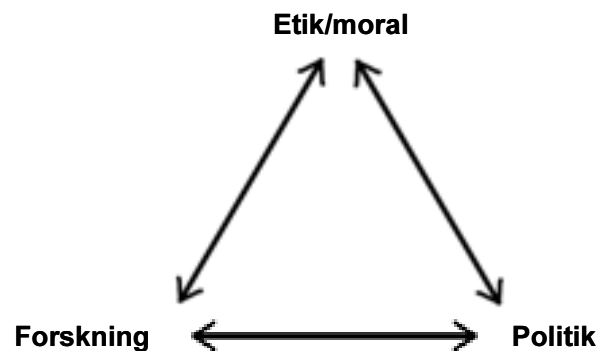
Krav på delaktighet ställer nya krav på politikerna. Det är bra att det nu ska utredas hur miljörelsen och andra kritiska organisationer ska få del av resurser från Kärnavfallsfonden. Och politikerna ställer krav på olika aktivister och opinionsgrupper, krav som gäller saklighet, konstruktiv kritik, ökad kunskap, medverkan i det lokala arbetet etc.

Jag vill nu övergå till att utveckla några tankar om förhållandet mellan moral och forskning.

Det finns ett ideal om oberoende forskning. Men vem är i grunden oberoende? Själv är jag anställd av Uppsala universitet och uppfyller alltså ett yttre kriterium på oberoende. Men jag har en positiv inställning till kärnkraften och tror kanske mer på KBS-3-metoden än vad vissa forskare inom SKB gör. Är jag oberoende?

Forskningen utmanar också etiken. Forskningen rör sig i etikens gränsområden. Nära exempel är forskning kring kärnklyvning och om genmodifiering.

Slutsatsen är att det finns både samspel och spänning mellan forskning, politik och etik. Jag vill använda följande bild för att illustrera och kommentera den slags "treenighet" som dessa kan sägas bilda och som svävar i bakgrunden för det här seminariet.

Etik och moral finns i ett hörn, forskningen i ett andra och politiken i ett tredje. Kanske kan man förstå figuren så att vi kan ikläda oss olika roller. Forskarrollen och politikerrollen är kanske mera bestämd och avgränsad. Men ibland går både forskare och politiker in i någon slags moralroll. Och SKB hör här till de främsta moraliska aktörerna, eftersom dom ju hävdar säkerhetsfrågornas särskilda roll och betydelse. Så det är inte så att enbart de har moral som säger att de har moral, utan kanske är det i första hand de som arbetar med de tekniska frågorna som samtidigt jobbar hårdast med de moraliska frågorna! Jag vill alltså, liksom Torsten Carlsson igår, understryka att man inte kan skilja mellan teknik och moral, tvärtom är de nära förbundna med varandra.

Men även om figuren tyder på en harmonisk treenighet vill jag hävda att det snarare rör sig om en *treoenighet!* För det finns spänningsförhållanden åt alla håll här.

Det finns spänningsförhållanden mellan forskning och politik: Forskningen är inte en sammanhängande tankebyggnad utan kommer hela tiden med nya rön som skapar osäkerhet i det politiska systemet. Ett första exempel gäller transmutationsforskningen. Det skapar naturligtvis "oordning" i det politiska systemet om den forskningen leder till att man måste ompröva de riktlinjer som nu gäller för arbete med slutförvarsfrågan! Ett andra exempel gäller upptäckten av mikroberna i berget, något som också föranlett en diskussion om dagens riktlinjer för slutförvarsfrågan. I Ny Vetenskap hade man satt rubriken "Djävulen i berget" på en artikel om den forskning som Carsten Pedersen beskriver. Pedersen själv anser väl snarare att dessa mikrober snarare kommer att fungera som skyddsänglar. Men det viktiga i detta sammanhang är, att det alltså finns en pågående forskning vars resultat kan ifrågasätta upplinjerade riktlinjer för hur frågorna ska lösas.

Det finns också spänningsförhållanden mellan moral och politik. Olika opinionsgrupper ställer nya anspråk på delaktighet och deltagande i beslutsprocessen. Och vi hörde igår att en utredning ska pröva om olika opinionsgrupper ska kunna få resurser från

Kärnavfallsfonden. Vi har här hört från företrädare för kommuner att man gärna vill inbjuda opinionsgrupper och motståndare till tanken på ett förvar att medverka i det kommunala arbetet.

Det finns spänningsförhållanden mellan moral och forskning. Det talas ofta om ”oberoende” forskning som något som skulle vara mer oförvitligt än sådan som är beroende av diverse kommersiella intressen. Men det är inte så enkelt. Jag kan hämta ett exempel från mig själv. Jag är ju finansierad av skattemedel via Uppsala universitet och kan därför ses som oberoende. Men samtidigt har jag en positiv inställning till kärnkraften och har ett grundläggande förtroende för SKB:s sätt att arbeta. Hur oberoende är jag då? Man kan ju säga att den finns en styrning genom mina värderingar och att denna styrning kanske är starkare än den styrning som utövas inom SKB av den kritiska forskning som syftar till en säker utformning av kapseln? Det finns alltså schabloner som man har anledning att ifrågasätta!

Det går inte bara en pil från etiken till forskningen utan också från forskningen till etiken. Kärnklyvning, genmodifiering och annan forskning tänjer på de etiska gränserna.

Finns det erfarenheter som kan överföras från kärnavfallsområdet till andra områden? Ja, gentekniken är ett exempel. Här finns samma spänning mellan etik, forskning och politik. Och även informationsteknologin – som Torsten Carlsson var inne på – ställer frågor, även om människor inte känner samma rädsla för mobiltelefoner som inför genmodifiering. Men det finns någon slags dold etisk problematik också inför 3G-master, mobiltelefoner och informationsteknologi som aktualiserar just treoenigheten!

Allmän diskussion

Claes Thegerström: Jag ska försöka ge litet av det perspektiv jag fått på den här processen. Jag kom in i detta som ung civilingenjör på Studsviks kärnforskningscentrum år 1974, kunnat

följa den både från forskningsperspektiv och från ett bredare perspektiv inom ansvarig industri. Några saker att poängtera:

- Stiftandet av villkorslagen år 1977 innebar att statsmakterna satte en startpunkt för hela kärnavfallsprogrammet. Det var en klar signal till industrin att ta sig an frågan.
- Industrin svarade genom att mobilisera alla kunniga krafter kring ett strukturerat kärnavfallsprogram.
- Ett system för långsiktig finansiering av arbetet skapades.
- Genom kärntekniklagen 1984 blev arbetet än mer strukturerat, främst genom en tydlig ansvarsfördelning mellan stat och industri och ett krav på att industrin vart tredje år skulle redovisa sitt forskningsprogram.

Jag tror att det har varit bra att man har satt "motorn" hos industrin – men det betyder ju inte att det inte finns regler för hur man får köra på vägen. Sådana regler behövs. Fram till nu har vårt program granskats ingående i olika sammanhang cirka tio gånger. Det blir ytterligare cirka tio gånger innan en första kapsel kommer att kunna deponeras! Vi kan alltså hävda att kärnavfallsfrågan är en ytterst privilegierad fråga. Ledande politiker såg till att det fanns pengar samt en klar ansvars- och rollfördelning. Detta kan vi förhoppningsvis skörda frukterna av.

Jag tror det är viktigt att vi är medvetna om vilken investering det svenska samhället har gjort i det här sättet att arbeta med frågan och att vi tar vara på den här investeringen även i fortsättningen.

För en organisation som SKB som är bärare av detta ansvar – och jag tror att det var bra att så skedde och att man inte lade det hos någon annan "städgumma" – gäller nu att se till att det kommer fram bra förslag. Och att andra granskar förslagen ingående. Vi har lärt oss oerhört mycket under förstudiefasen, inte minst att lyssna noga och inse att detta handlar både om teknik och om värderingar, känslor och mycket annat. Och detta kan vi bäst göra inom ramen för den ansvarsfördelning som vi har i vårt land.

Arne Hellsten: Den här processen startade ju i ett kommunperspektiv och sedan gick man vidare till de inblandade regionerna och idag talar man åter mest i ett kommunperspektiv. Jag vill fråga både er från de närmast berörda kommunerna och från SKB hur ni tänkt er förankra dessa frågor i regionerna. Det tror jag är en av de viktigaste uppgifterna för att få den önskade demokratiska förankringen.

I fråga om erfarenhetsöverföring vill jag peka på det arbete som pågår inom Skellefteåfältet med att ta hand om resterna efter äldre gruvbrytning. De som sysslar med det arbetet kan säkert ha nytta av att studera lärdomar från kärnavfallsprojektet.

Torsten Carlsson: I Kalmar län har vi hela tiden hanterat frågan på ett sätt som innebär att regionala tjänstemän och beslutsfattare har funnits med i processen.

Olof Johansson: Hade inte Sverige tidigt bestämt sig för att ha hand om sitt eget kärnavfall, så hade vi inte haft detta möte, sluppit diskussioner om lämplig lokalisering och om statens förhållande till kommunerna, illustrerat av debatter om veto och vetoventiler. Min poäng är att det är oerhört viktigt att tidigt ställa krav – annars är det alltför lätt att smita ut genom en bakdörr. Att vi ställde krav är en av orsakerna till att Sverige ligger i framkanten när det gäller hanteringen av kärnavfallsfrågorna. – En annan sak är att man då drar på sig uppmärksamhet och att man från andra länder ber om hjälp inte bara med metoder utan också i fråga om val av plats. Det går väl att hantera, men när man kommer så nära varandra som avsikten är med den Europeiska unionen, så kan vi – på lång sikt – kanske komma att känna en viss press från andra medlemmar av unionen att hjälpa dem lösa deras problem.

Om forskning och begriplighet: Som politiker lärde jag mig snabbt att forskarsamhället sällan var enigt utan att man såg ett sökande i olika riktningar och fick synpunkter som pekade åt olika håll. Jag försökte använda mig av ”vetenskaplig medling”, alltså att man lät människor med olika uppfattning debattera och

sedan försökte man fastställa vad de var ense om och var de skiljde sig och varför. Det var därför vi gjorde en så stor internationell remiss av tillståndsansökningarna i slutet av 1970-talet.

Det är också viktigt att skapa situationer där lekmännen ställer frågor till forskarna där dessa tvingas att avge begripliga svar. Det är inte forskarna som ska bestämma frågorna utan lekmännen ska bestämma både frågorna och avgöra vad som är begripliga svar.

Margareta Widén-Berggren: En kommentar till vad som sades om regioner. I Uppsala län är det ju bara Tierps, Älvkarleby och Östhammars kommuner som markerat något som helst intresse för frågan. Den förekommer inte hos övriga kommuner i länet som Uppsala, Knivsta, Håbo eller Enköping. Till att börja med bör vi nog tänka på hur vi ska sprida vår egen kunskap till hela länet!

När det gäller fallgropar för processen så gäller naturligtvis att vi inte får utestänga människor och att vi alltid måste vara öppna för olika åsikter. Vi ska naturligtvis möjliggöra möten av olika slag. Men samtidigt bör vi komma ihåg att det måste vara vars och ens personliga ansvar att ta till sig information. Om några inte vill ta till sig information, så måste vi respektera det

Delaktighet i ett tidigt skede är viktigt, för det skapar kreativitet. Delaktighet i ett sent skede skapar ofta en negativ energi. Språket i rapporter är också viktigt. Tänk alltid efter för vem en rapport är skriven!

Torsten Carlsson: Jag vill berätta om hur Hultsfreds medverkan i förstudiearbetet ledde till att jag gjorde en helt ny upptäckt. Jag fick tillfälle att lyssna till Carl Reinhold Bråkenhielm som bjudits in för att tala över moral och etik kring kärnavfallsfrågorna. Och så lyssnade jag på Anne-Marie Thunberg i KASAM. Detta var ett tänkande som jag inte reflekterat kring tidigare, det skapade en ny dimension i mitt eget tankesätt. Samma resultat har kontakterna med Britt-Marie Drottz Sjöberg inneburit, liksom kontakterna med Camilla Odhnoff. Med detta vill jag bara framhålla

att vikten att skapa mötesplatser mellan olika människor inte kan understrykas tillräckligt. Vi påverkas av dialogen mellan varandra.

Claes Thegerström: Jag vill ta upp Arne Hellstens fråga om det regionala perspektivet. Den här frågan är samtidigt nationell, regional, kommunal och – det märker vi ju nu inför platsundersökningarna – mycket lokal. De närboende är ju de som mycket konkret berörs. Det är därför bra att man i miljöbalken lyfter särskilt fram de närboende och ställer tydliga krav på att vi som driver projektet ska ha tidigt samråd med dessa.

Självklart är frågan också regional. Vi stimulerar i Östhammar krafter i hela regionen, tex. Uppsala universitet och Sverige Geologiska Undersökning.

Jag vill också på nytt ta upp ansvarsfrågan och erinra om att jag anser det var bra med den tydliga ansvarsfördelning som infördes från början av 1980-talet. Men med ansvar måste följa möjligheten att få ta ansvar. När statsmakter och andra tagit ställning till och godkänt våra program – då borde de också tagit konsekvenserna och fungerat bättre som stödande genom att inte lämna kommunerna ensamma med frågan.

Tuija Hilding-Rydevik: Vilken roll har forskarna i ett demokratiskt beslutsfattande? Till en början vill jag slå fast att det behövs en kritisk oberoende forskning. Kärnavfallsprojektet är stort, har pågått under lång tid – vad kan vi lära av andra projekt för detta? Och vad kan detta projekt lära till andra projekt?

Man måste också fråga varför det är så svårt för samhället och dess aktörer att ta tillvara på resultatet av forskning som redan har bedrivits om hur sådana här processer bör gå till?

För några år sedan skulle jag på SKI:s uppdrag göra en rapport om MKB-processen. Det var – även för mig som forskare – svårt att få klarhet i var processen befann sig, vem som var inblandad, vilka frågor som varit viktiga. Liksom Gert Knutsson tror jag det finns behov av någon slags samlad skriftserie som handlar om t.ex. vad har varit viktiga frågor, vilka har varit de viktigare

aktörerna osv. Jag vet att det finns mängder av SOU och floder av rapporter, men de är omfattande och tar lång tid att gå igenom. Så för ett demokratiskt beslutsfattande behövs denna typ av skrifter och här borde KASAM kunna göra en insats.

Önskemålet att forskarna ska sprida sin kunskap genom populärvetenskaplig publicering har jag största förståelse för. Men det system vi arbetar inom motverkar detta. Vi får pengar för att publicera oss i internationella vetenskapliga tidskrifter och med ett så krångligt språk som möjligt – inte för att skriva populärvetenskapliga informationshäften! Detta är tyvärr verkligheten. Jag personligen råkar vara intresserad av samverkan med olika aktörer – men det ger mig inga vetenskapliga meriter! Så det är något i systemet för statens finansiering av forskningen som motverkar detta! Hur vi ska göra för att få möjlighet att författa dessa behövliga populärvetenskapliga framställningar har jag inte svaret på!

Gert Knutsson: I moderna tjänstetillsättningsnämnder ser man det faktiskt som en merit att kunna förmedla kunskap!

Anders Åström: I Hultsfred försökte vi använda vårt arbetssätt redan före det blev aktuellt med förstudien. Jag syftar på översiktsplanarbetet, där vi lade mycket tid på tidiga och omfattande kontakter med invånarna. ”Använd lagboken, men inte för att slå i huvudet på folk utan för att stå på så att man kan hjälpas åt att se över planket.”

Hanna-Sofia Johansson: Vi är endast tre doktorander i Sverige som är samhällsvetare och forskar kring kärnavfallsfrågor. Så det kan inte bli så mycket skrivet. Jag vill naturligtvis att lekmän ska komma att förstå min blivande avhandling. Men hur ska jag kunna åstadkomma det och samtidigt få den godkänd av mitt universitet?

Avslutningsord

Kristina Glimelius
Ordförande, KASAM

Det har varit två dagar fyllda av dialog och diskussion om behovet av dialog. Detta har präglat de flesta inlägg – vi måste ha ett samtal där människor möts. Det gäller människor från kommunen, allmänheten, det är forskarna, det är politikerna, det är experterna, det är dom som har ansvaret att ta hand om det som vi nu pratar om, avfallet.

En bra dialog är också respekt för människor. Respekten ligger i att vi både ska kunna kommunicera så att alla förstår, men också acceptera att inte alla vill sätta sig in i alla frågor. Carl Reinhold Bråkenhielm talade om en treoenighet, där forskning, politik, etik och moral bryts mot varandra. Men ändå måste vi försöka komma fram till någonting för att kunna fatta beslut eller åtminstone ta ställning för att gå vidare. Vi kan inte stoppa huvudet i sanden och strunta i det, det går inte.

Camilla Odhnoff sade att avfall det är någonting där fantasin har tagit slut. Det är intressant att reflektera över detta. Vi får inte låta sökandet efter ny kunskap ta slut. Det oberoende sökandet måste fortsätta. Forskning, kompetensutbyggnad måste fortsätta.

Självklart måste vi forskare också föra ut kunskap på ett sätt som är tillgängligt för alla. Tuija har pekat på ett problem. Men samtidigt har vi detta som universitetens tredje uppgift, vår uppgift är också att ha en kommunikation med allmänheten och med politikerna. Vi har en skyldighet vid universiteten att informera och kommunicera. Vi ska kunna ta emot och besvara frågor. Här har dock skett positiva förändringar – förmågan att kommunicera vägs in i samband med att vi söker tjänster.

Jag uppfattade det som att Sinikka inbjöd KASAM att komma till Riksdagen för att hjälpa till med att få en dialog med t.ex. ledamöterna i miljö- och jordbruksutskottet. Naturligtvis är vi positiva till ett sådant initiativ. Vi ska diskutera detta vidare för att finna lämpliga former, eventuellt också i samverkan med RIFO, Sällskapet Riksdagsmän och Forskare.

Industrin har hittills tagit sitt ansvar. Det bör mötas av ett ansvarstagande också från politikerna och de statliga tillsynsmyndigheterna. Staten måste kunna svara om industrin frågar: Gör vi rätt, kan vi gå vidare? Delaktighet i ett tidigt skede – ja självklart, det skapar positiv energi, kreativitet.

Och sen så är det klart, jag kan inte låta bli att sluta som Camilla sa om att städjobbet är viktigt och det vet vi kvinnor. Men det vet, tror jag, även männen idag. Ett stort tack till alla som har medverkat!

Bilagor

Program

KÄRNAVFALL

Demokrati och vetenskap
Om beslutsfattande inför anläggande av
ett slutförvar för använt kärnbränsle

Ett KASAM-seminarium

Gimo Herrgård den 7–8 april 2003
med början klockan 12.00

Måndag 7 april

- 13.00–13.10 Välkomnande. (**Margareta Widén-Berggren**, KS-ordf. Östhammars kommun)
- 13.10–13.30 Inledningsanförande. (**Kristina Glimelius**, ordförande i KASAM)

Session 1:

Plats för slutförvaring av kärnavfall – erfarenheter i förstudiekommunerna

Moderator: **Britt-Marie Drottz Sjöberg**, ledamot i KASAM

- 13.30–14.00 Vad hände? – Kärnavfallsfrågans behandling i förstudiekommunerna. (**Olof Söderberg**, sakkunnig i KASAM)
- 14.00–17.30 Erfarenheter i förstudiekommunerna av förstudiearbetet. (**Runar Frohm**, f.d. KS-ordf. Storuman, **Arne Hellsten**, f.d. KS-ordf. Malå,

- Lars Skytt**, KS-ordf. Älvkarleby, **Bengt-Olov Eriksson**, KS-ordf. Tierp, **Birger Norén**, f.d. KS-ordf. Östhammar, **Carl-Åke Andersson**, KS-ledamot Nyköping, **Sievert Bergström**, f.d. vice KS-ordf. Hultsfred, **Torsten Carlsson**, f.d. KS-ordf. Oskarshamn, **Kenneth Gunnarsson**, f.d. ordf. SOS-Tierp)
(Kaffepaus ca 15.00–15.30)
- 17.30–18.00 Kort sammanfattning och slutsatser av dag ett – tendensen under de föregående åtta åren.
(**Britt-Marie Drottz Sjöberg**, KASAM)
- — —
- 19.00 Middag tillsammans med bl.a. **Anders Björk**, landshövding i Uppsala län

Tisdag 8 april

Session 2:

Slutsatser om demokratiskt beslutsfattande i komplexa frågor

- Moderator: **Olof Söderberg**, KASAM
- 08.30–09.00 Reflektioner kring kärnavfallsfrågans utveckling från början av 1970-talet till idag. (**Olof Johansson**, (c) f.d. statsråd)
- 09.00–09.30 Synen på kärnavfallsfrågan idag. (**Sinikka Bohlin**, (s) riksdagsman)
- 09.30–10.00 Teknik och demokrati – tusenårsspänn och mandatperioder. (**Camilla Odhnoff**, f.d. ordförande i KASAM)
- 10.00–10.30 Kaffepaus

- 10.30–11.45 Vad främjar en fortsatt demokratisk process i kärnavfallsfrågan, var finns fallgroparna? Erfarenhetsöverföring till andra stora projekt? – Paneldiskussion med inlägg från övriga seminariedeltagare. (I panelen: **Margareta Widén-Berggren**, KS-ordf. Östhammars kommun, **Peter Wretlund**, KS-ordf. Oskarshamns kommun, **Carl Reinhold Bråkenhielm**, ledamot i KASAM, **Gert Knutsson**, ledamot i KASAM, **Lennart Sjöberg**, prof. Centrum för riskforskning, Handelshögskolan i Stockholm, **Gunnar Broberg**, prof. idé- och lärdomshistoria, Lunds univ.)
- 11.45–12.00 Avslutning (**Kristina Glimelius**, KASAM)

Frågeställningar

Frågor till de medverkande som åtagit sig att redogöra för erfarenheterna i förstudiekommunerna under förstudiearbetet. Dessa hade ombetts att i sina anföranden belysa minst en fråga inom vart och ett av de fyra block som frågorna är uppdelade på.

A. Resonemanget bland de förtroendevalda inför kommunens ställningstagande

- A.1. Hur resonerade de förtroendevalda i Din kommun inför kommunens beslut att delta i förstudien och att delta/inte delta i en platsundersökning? Vilka faktorer hade avgörande betydelse för de förtroendevaldas ställningstaganden?
- A.2. Vilka konkreta åtgärder vidtog kommunledningen för att skapa och upprätthålla förtroendet för den demokratiska samråds- och beslutsprocessen i kärnavfallsfrågan? Hur försäkrade sig kommunfullmäktiges ledamöter om att fullmäktiges beslut skulle avspegla viktigare stämningar bland allmänheten?
- A.3. Hur resonerade de förtroendevalda i fråga om en eventuell folkomröstning? Varför anordnade kommunen/avstod kommunen från att anordna en folkomröstning?
- A.4. Eftersträvade de förtroendevalda i kommunen att komma fram till en gemensam uppfattning eller drevs frågan efter

partipolitiska linjer? På vilket sätt arbetade man med det ena eller det andra syftet?

B. Informationsfrågor

- B.1.* Hur försökte kommunledningen säkerställa att både lokala politiker och kommuninvånarna skulle få sådana kunskaper att de förmår ställa kritiska och relevanta frågor till industrins och myndigheternas experter?
- B.2.* Använde sig kommunen av oberoende forskare/konsulter i den kommunala förstudieprocessen?
- B.3.* Hur hanterade kommunledningen risken att allmänheten skulle kunna uppfatta de förtroendevalda i kommunledningen som lierade med de projektansvariga inom industrin?

C. Vald representation och lokal opinion

- C.1.* Förstudien omfattade hela kommunen och resulterade i att vissa områden i kommunen bedömdes som särskilt intressanta för mer ingående studier. Uppmärksammade kommunstyrelsen och kommunfullmäktige att det kunde finnas en konflikt mellan ett kommunalt helhetsperspektiv och det perspektiv som de särskilt berörda i utpekade områden hade? I så fall, hur tog man hänsyn till detta?
- C.2.* Förekom det något ifrågasättande av fullmäktigeledamöterna som legitima företrädare för kommuninvånarna i kärnavfallsfrågan? Vilka argument användes i så fall?
- C.3.* Fanns det grupper av medborgare, som hävdade att de bättre representerade den allmänna opinionen än de

genom allmänna val utsedda fullmäktigeledamöterna? Är sådana grupperingar (t.ex. byalag eller lokalt verksamma miljöorganisationer) bättre än de politiska partierna på lokal nivå på att långsiktigt samla opinion i frågor, som har stor betydelse för de närboende?

D. Effekter och lärdomar av förstudiearbetet i kommunen

- D.1.* Har förstudiearbetet påverkat allmänhetens förtroende för kommunpolitikerna eller de inbördes relationerna mellan kommuninnevånarna? I så fall, hur?
- D.2.* Vad är Du nöjd/missnöjd med i Ditt eget agerande? Hur bedömer Du i efterhand andra lokala aktörers agerande?
- D.3.* Vilka effekter har förstudiearbetet och kommunens beslut i samband därmed fått på övrig kommunal verksamhet, inklusive kommunens agerande i andra stora projekt? Har – och i så fall på vilket sätt – förstudiearbetet främjat ett demokratiskt arbetssätt i kommunen?
- D.4.* Hur går det att förena politikerrollen, där mandatperioden är begränsad till fyra år, med beslut i svåra ärenden med långt tidsperspektiv? Är den begränsade mandatperioden en ”politikens akilleshäla”?
- D.5.* Vad kan vi göra för att få en utveckling av de demokratiska processerna i kommunerna?

Översikt över kärnavfallsfrågans behandling i åtta kommuner

(inlaga i A3-format)

Bilagan finns endast i den tryckta upplagan.

Deltagarförteckning

Sinikka Bohlin	Riksdagsledamot
Anders Björk	Landshövding i Uppsala län
Olof Johansson	F.d. statsråd
Camilla Odhnoff	F.d. ordf. i KASAM
Lennart Sjöberg	Centrum för riskforskning, Handelshögskolan, Stockholm
Lars-Erik Larsson	Hultsfreds kommun
Sievert Bergström	Hultsfreds kommun
Edgar Hofvergård	Hultsfreds kommun
Anders Åström	Hultsfreds kommun
Arne Hellsten	Malå kommun
Carl Olof Sjölund	Malå kommun
Carl-Åke Andersson	Nyköpings kommun
Torsten Carlsson	Oskarshamn kommun
Christine Ström	Oskarshamns kommun
Sören Westerholm	Oskarshamns kommun
Erik-Abel Ejderud	Storumans kommun
Runar Frohm	Storumans kommun
Bengt-Olov Eriksson	Tierps kommun
Siri Lindblom	Tierps kommun
Fritz Wahlund	Tierps kommun
Kenneth Gunnarsson	F.d. ordf. SOS-Tierp
Lars Skytt	Älvkarleby kommun
Bertil Alm	Östhammars kommun
Kurt Angéus	Östhammars kommun
Gunnar Lindberg	Östhammars kommun

Birger Norén	Östhammars kommun
Carl Johan Nässén	Östhammars kommun
Anna-Lena Söderblom	Östhammars kommun
Margareta Widén-Berggren	Östhammars kommun
Josefin Päivö	Statens Kärnkraftinspektion
Öivind Toverud	Statens Kärnkraftinspektion
Anders Wiebert	Statens Strålskyddsinstitut
Kaj Ahlbom	Svensk Kärnbränslehantering AB
Saida Engström	Svensk Kärnbränslehantering AB
Gerd Nirvin	Svensk Kärnbränslehantering AB
Claes Thegerström	Svensk Kärnbränslehantering AB
Peter Wikberg	Svensk Kärnbränslehantering AB
Kristina Vikström	Svensk Kärnbränslehantering AB
Hanna-Sofia Johansson	Teknik och vetenskapsstudier, Göteborgs universitet
Lindy Newlove	Tema teknik och social förändring, Linköpings universitet
Kristina Glimelius	KASAM
Carl Reinhold Bråkenhielm	KASAM
Britt-Marie Drottz Sjöberg	KASAM
Tuija Hilding-Rydevik	KASAM
Gert Knutsson	KASAM
Marie Nisser	KASAM
Mats Lindman	KASAM
Birgitta Rüdén Harper	KASAM
Olof Söderberg	KASAM

Statens offentliga utredningar 2004

Kronologisk förteckning

1. Ett nationellt program om person-säkerhet. Ju.
2. Vem tjänar på att arbeta? Bilaga 14 till Långtidsutredningen 2003/04. Fi.
3. Tvång och förändring. Rättssäkerhet, vårdens innehåll och eftervård. + Bilagor. S.
4. Förnybara fordonsbränslen. Nationellt mål för 2005 och hur tillgängligheten av dessa bränslen kan ökas. M.
5. Från klassificering till urval. En översyn av Totalförsvarets pliktverk. Fö.
6. Översyn av personuppgiftslagen. Ju.
7. Ledningsrätt. Ju.
8. Folkbildning och lärande med ITK-stöd – en antologi om flexibelt lärande i folkhögskolor och studieförbund. U.
9. Bokpriskommissionens fjärde delrapport. Det skall vara billigt att köpa böcker och tidskrifter IV. Ku.
10. Rätten till skadestånd enligt konkurrenslagen. N.
11. Sveriges ekonomi – utsikter till 2020. Bilaga 1–2 till Långtidsutredningen 2003/04. Fi.
12. Patientskadelagen och läkemedelsförsäkringen – en översyn. S.
13. Samhällets insatser mot hiv/STI – att möta förändring. S.
14. Det ofullständiga pusslet. Behovet av att utveckla den ekonomiska styrningen och samordningen när det gäller länsstyrelserna. Fi.
15. Tolkförmedling. Kvalitet registrering tillsyn. Ju.
16. Digital Radio. Ku.
17. Turistfrämjande för ökad tillväxt. N.
18. Brottsförebyggande kunskapsutveckling. Ju.
19. Långtidsutredningen 2003/04. Fi.
20. Genetik, integritet och etik. S.
21. Egenförsörjning eller bidragsförsörjning? Invandrarna, arbetsmarknaden och välfärdsstaten. Ju.
22. Allmänhetens insyn i partiers och valkandidaters intäkter. Ju.
23. Från verkförordning till myndighetsförordning. Fi.
24. Utlandstjänstens villkor. Arbetsvillkor, ersättningssystem och skatteregler för statligt anställda under utlandsstationering. UD.
25. Informera om samhällets säkerhet. Fö.
26. Arbetstid vid vägtransporter – förslag till ny lag. N.
27. En Ny Doktorsutbildning – kraftsamling för excellens och tillväxt. U.
28. Hyressättning av vissa ändamålsbyggnader. Fi.
29. Tre vägar till den öppna högskolan. U.
30. Folkbildning i brytningstid – en utvärdering av studieförbund och folkhögskolor. U.
31. Flyktingskap och könsrelaterad förföljelse. UD.
32. Informationssäkerhet i Sverige och internationellt – en översikt. Fö.
33. Kunskap för integration. Om makt i skola och utbildning i mångfaldens Sverige. Ju.
34. Regional utveckling – utsikter till 2020. Bilaga 3 till Långtidsutredningen 2003/04. Fi.
35. Utan timplan – med målen i sikte. U.
36. Reformerade egendomsskatter. Fi.

37. Miljöbalkens sanktionssystem och hänsynsregler. M.
38. Alternativ för miljöbalkens prövningsorganisation. M.
39. Nytt regelverk för marksänd digital-TV. Ku.
40. Kortare instanskedja och ökad samordning. Alternativ för plan- och bygglagens prövningsorganisation. M.
41. Totalförsvarets forskningsinstitut. En översyn. Fö.
42. Lärare, forskare och läkare – tre kompetenser i en befattning. U.
43. Den könsuppdelade arbetsmarknaden. N.
44. Kan vi räkna med de äldre? Bilaga 5 till Långtidsutredningen 2003/04. Fi.
45. Nationaldagen – ny helgdag. Ju.
46. Svensk kod för bolagsstyrning. Förslag från Kodgruppen. Ju.
47. Näringslivet och förtroendet. + Bilagedel. Ju.
48. Kategorisering och integration. Om föreställda identiteter i politik, forskning, media och vardag. Ju.
49. Engagemang, mångfald och integration. Om möjligheter och hinder för politisk jämlikhet. Ju.
50. Skolans ansvar för kränkningar av elever. U.
51. Vem får vara med? En belysning av folkbildningens relation till icke deltagarna. U.
52. Samhällets behov av betaltjänster. N.
53. Bevara ljud och rörlig bild. Insamling, migrering – prioritering. U.
54. Handikappolitisk samordning – organisation för strategi och genomförande. S.
55. Ett utvidgat skydd mot könsdiskriminering. Ju.
56. E-tjänster för alla. Fi.
57. Tillsyn för säkra varor och öppna marknader. UD.
58. Försvarshögskolan. En översyn. Fö.
59. Kvinnors organisering. Ju.
60. Samspel och integration. Nationell organisation för deltagande i EU:s forsknings- och utvecklingsarbete. U.
61. En översyn av Brottsoffermyndigheten. Ju.
62. Handla för bättre klimat – handel med utsläppsrätter 2005–2007, m.m. N.
63. Skatt på väg. Fi.
64. Allmänna vattentjänster. M.
65. En statsförvaltning i utveckling och förnyelse. Fi.
66. Egendomsskatter. Reform av arvs- och gåvoskatter. Fi.
67. Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 2004. M.
68. Sammanhållen hemvård. S.
69. Marknadsmissbruk. Fi.
70. Tid och pengar – dela lika? Bilaga 13 till Långtidsutredningen 2003/04. Fi.
71. Sexuell exploatering av barn i Sverige. S.
72. Utsädeskontroll i förändring. Jo.
73. Migration och integration – om framtidens arbetsmarknad. Bilaga 4 till Långtidsutredningen 2003/04. Fi.
74. Utlänningslagstiftningen i ett domstolsperspektiv. UD.
75. Insyn och sekretess – i statliga företag – i internationellt samarbete. Ju.
76. Godstransporter – noder och länkar i samspel. N.
77. Snö, mörker och kyla. Fö.
78. Byggnadsdeklarationer. Inomhusmiljö och energianvändning. M.
79. Allt ljus på storstadspolitikens lokala utvecklingsavtal? Förslag till nationellt utvärderingsprogram. Ju.
80. Kompletterande bestämmelser till den nya Bryssel II-förordningen. Ju.
81. Ett steg mot ett enklare och snabbare skuldsaneringsförfarande. Ju.
82. Sluta strunta i EU – EU 2004-kommitténs förslag till permanent bidragsgivning och utåtriktad verksamhet. SB.
83. Hjälpmedel. + Lättläst, DAISY och sammanfattning på teckenspråk. S.
84. SWENTEC AB – för en nationell kraftsamling på svensk miljöteknik. N.
85. Genomförande av direktivet om information och samråd. N.
86. Var går gränsen? S.

87. Ny reglering för transporter av farligt gods. Fö.
88. Tobakskontroll i internationellt perspektiv. S.
89. Verksamheten vid IMEGO AB. U.
90. Bokpriskommissionens femte delrapport. Det skall vara billigt att köpa böcker och tidskrifter V. Ku.
91. Reformerad hyressättning. Ju.
92. En samlad järnvägslagstiftning.
+ Bilagedel. N.
93. Lönegarantiförsäkring
– en partsfråga. Fi.
94. K-märkt.
Förslag till förbättrat skydd för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. K.
95. PROSPEKT. Nya regler om prospekt m.m. Fi.
96. Remissvaren på 2003/04 års Långtidsutredning. Fi.
97. Att lyfta matematiken
– intresse, lärande, kompetens. U.
98. För oss tillsammans. Om utbildning och utvecklingsstörning. U.
99. Kärnavfall – demokrati och vetenskap. M.

Statens offentliga utredningar 2004

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

Sluta strunta i EU

- EU 2004-kommitténs förslag till permanent bidragsgivning och utåtriktad verksamhet. [82]

Justitiedepartementet

Ett nationellt program om personsäkerhet. [1]

Översyn av personuppgiftslagen. [6]

Ledningsrätt. [7]

Tolkförmedling. Kvalitet registrering tillsyn. [15]

Brottsförebyggande kunskapsutveckling. [18]

Egenförsörjning eller bidragsförsörjning? Invandrarna, arbetsmarknaden och välfärdsstaten. [21]

Allmänhetens insyn i partiets och valkandidatens intäkter. [22]

Kunskap för integration. Om makt i skola och utbildning i mångfaldens Sverige. [33]

Nationaldagen – ny helgdag. [45]

Svensk kod för bolagsstyrning. Förslag från Kodgruppen. [46]

Näringslivet och förtroendet. + Bilagedel. [47]

Kategorisering och integration. Om föreställda identiteter i politik, forskning, media, och vardag. [48]

Engagemang, mångfald och integration. Om möjligheter och hinder för politisk jämlikhet. [49]

Ett utvidgat skydd mot könsdiskriminering. [55]

Kvinnors organisering. [59]

En översyn av Brottoffermyndigheten. [61]

Insyn och sekretess

– i statliga företag

– i internationellt samarbete. [75]

Allt ljus på storstadspolitikens lokala utvecklingsavtal?

Förslag till nationellt utvärderingsprogram. [79]

Kompletterande bestämmelser till den nya Bryssel II-förordningen. [80]

Ett steg mot ett enklare och snabbare skuldsaneringsförfarande. [81]

Reformerad hyressättning. [91]

Utrikesdepartementet

Utlandstjänstens villkor. Arbetsvillkor, ersättningsystem och skatteregler för statligt anställda under utlandsstationering. [24]

Flyktingkap och könsrelaterad förföljelse. [31]

Tillsyn för säkra varor och öppna marknader. [57]

Utlänningslagstiftningen i ett domstolsperspektiv. [74]

Försvarsdepartementet

Från klassificering till urval. En översyn av Totalförsvarets pliktverk. [5]

Informera om samhällets säkerhet. [25]

Informationssäkerhet i Sverige och internationellt – en översikt. [32]

Totalförsvarets forskningsinstitut. En översyn. [41]

Försvarshögskolan. En översyn. [58]

Snö, mörker och kyla. [77]

Ny reglering för transporter av farligt gods. [87]

Socialdepartementet

- Tvång och förändring. Rättssäkerhet, vårdens innehåll och eftervård.
+ Bilagor. [3]
- Patientskadelagen och läkemedelsförsäkringen – en översyn. [12]
- Samhällets insatser mot hiv/STI – att möta förändring. [13]
- Genetik, integritet och etik. [20]
- Handikappolitisk samordning
– organisation för strategi och genomförande. [54]
- Sammanhållen hemvård. [68]
- Sexuell exploatering av barn i Sverige. [71]
- Hjälpmedel. + Lättläst, DAISY och sammanfattning på teckenspråk. [83]
- Var går gränsen? [86]
- Tobaks kontroll i internationellt perspektiv. [88]

Finansdepartementet

- Vem tjänar på att arbeta? Bilaga 14 till Långtidsutredningen 2003/04. [2]
- Sveriges ekonomi – utsikter till 2020.
Bilaga 1–2 till Långtidsutredningen 2003/04. [11]
- Det ofullständiga pusslet. Behovet av att utveckla den ekonomiska styrningen och samordningen när det gäller länsstyrelserna. [14]
- Långtidsutredningen 2003/04. [19]
- Från verksförordning till myndighetsförordning. [23]
- Hyressättning av vissa ändamålsbyggnader. [28]
- Regional utveckling – utsikter till 2020.
Bilaga 3 till Långtidsutredningen 2003/04. [34]
- Reformerade egendomsskatter. [36]
- Kan vi räkna med de äldre? Bilaga 5 till Långtidsutredningen 2003/04. [44]
- E-tjänster för alla. [56]
- Skatt på väg. [63]
- En statsförvaltning i utveckling och förnyelse. [65]
- Egendomsskatter. Reform av arvs- och gåvoskatter. [66]
- Marknadsmissbruk. [69]

Tid och pengar – dela lika?

- Bilaga 13 till Långtidsutredningen 2003/04. [70]
- Migration och integration – om framtidens arbetsmarknad. Bilaga 4 till Långtidsutredningen 2003/04. [73]
- Lönegarantiförsäkring – en partsfråga. [93]
- PROSPEKT. Nya regler om prospekt m.m. [95]
- Remissvaren på 2003/04 års Långtidsutredning. [96]

Utbildningsdepartementet

- Folkbildning och lärande med ITK-stöd
– en antologi om flexibelt lärande i folkhögskolor och studieförbund. [8]
- En Ny Doktorsutbildning – kraftsamling för excellens och tillväxt. [27]
- Tre vägar till den öppna högskolan. [29]
- Folkbildning i brytningstid
– en utvärdering av studieförbund och folkhögskolor. [30]
- Utan timplan – med målen i sikte. [35]
- Lärare, forskare och läkare – tre kompetenser i en befattning. [42]
- Skolans ansvar för kränkningar av elever. [50]
- Vem får vara med? En belysning av folkbildningens relation till icke deltagarna. [51]
- Bevara ljud och rörlig bild. Insamling, migrering – prioritering. [53]
- Samspel och integration. Nationell organisation för deltagande i EU:s forsknings- och utvecklingsarbete. [60]
- Verksamheten vid IMEGO AB. [89]
- Att lyfta matematiken
– intresse, lärande, kompetens. [97]
- För oss tillsammans. Om utbildning och utvecklingsstörning. [98]

Jordbruksdepartementet

- Utsädeskontroll i förändring. [72]

Kulturdepartementet

- Bokpriskommissionens fjärde delrapport.
Det skall vara billigt att köpa böcker och tidskrifter IV. [9]
- Digital Radio. [16]

Nytt regelverk för marksänd digital-TV.
[39]

Bokpriskommissionens femte delrapport.
Det skall vara billigt att köpa böcker och
tidskrifter V. [90]

K-märkt.

Förslag till förbättrat skydd för kultur-
historiskt värdefull bebyggelse. [94]

Miljödepartementet

Förnybara fordonsbränslen. Nationellt
mål för 2005 och hur tillgängligheten av
dessa bränslen kan ökas. [4]

Miljöbalkens sanktionssystem och
hänsynsregler. [37]

Alternativ för miljöbalkens prövnings-
organisation. [38]

Kortare instanskedja och ökad samord-
ning. Alternativ för plan- och bygg-
lagens prövningsorganisation. [40]

Allmänna vattentjänster. [64]

Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 2004.
[67]

Byggnadsdeklarationer. Inomhusmiljö och
energianvändning. [78]

Kärnavfall – demokrati och vetenskap. [99]

Näringsdepartementet

Rätten till skadestånd enligt konkurrens-
lagen. [10]

Turistfrämjande för ökad tillväxt. [17]

Arbetsvid vid vägtransporter – förslag till
ny lag. [26]

Den könsuppdelade arbetsmarknaden. [43]

Samhällets behov av betaltjänster. [52]

Handla för bättre klimat – handel med
utsläppsrätter 2005–2007, m.m. [62]

Godstransporter – noder och länkar i
samspel. [76]

SWENTEC AB – för en nationell kraft-
samling på svensk miljöteknik. [84]

Genomförande av direktivet om informa-
tion och samråd. [85]

En samlad järnvägslagstiftning.
+ Bilagedel. [92]

KASAM

STATENS RÅD FÖR
KÄRNAV FALLSFRÅGOR
Swedish National Council for Nuclear Waste

KASAM – Statens råd för kärnavfallsfrågor – inrättades år 1985 och är en fristående vetenskaplig kommitté inom Miljödepartementet med uppgift att utreda frågor om kärnavfall och avställning av kärntekniska anläggningar samt att lämna regeringen och vissa myndigheter råd i dessa frågor.

Ledamöterna – som är kvalificerade vetenskapsmän från svenska och nordiska universitet och högskolor – representerar oberoende sakkunskap inom olika områden av betydelse för slutförvaringen av radioaktivt avfall, inte enbart inom teknik och naturvetenskap utan också inom ämnen som etik, humaniora och samhällsvetenskap.

I KASAM:s uppgifter ingår att granska och redovisa sin självständiga bedömning av det program för forsknings- och utvecklingsverksamhet – om bland annat slutförvaring av använt kärnbränsle – som de svenska kärnkraftföretagen upprättar vart tredje år.

Det åligger också KASAM att vart tredje år, i ett särskilt betänkande, redovisa sin självständiga bedömning av kunskapsläget på kärnavfallsområdet.

En annan viktig del av KASAM:s verksamhet är att erbjuda ett forum för oliktankande och för sakkunniga inom och utom landet att diskutera kärnavfall och därmed anknutna frågor. Ett antal seminarier har hållits genom åren.

Denna skrift rapporterar från ett seminarium som KASAM anordnade i april 2003 om hur man på kommunal nivå hanterar frågor som ligger i skärningspunkten mellan principer för demokratiskt beslutsfattande och principer som tillämpas inom vetenskapen för att fastställa vad som är korrekt eller vetenskapligt grundat.

KASAM, Miljödepartementet, 103 33 STOCKHOLM